

మా భూమి

~~PS 11437~~

PS 11437

వాసిరెడ్డి...సుంకర...

CS

PSOI 1437 2

మా భూమి

(నాటకం)

సుంకర సత్యనారాయణ
వాసిరెడ్డి భాస్కరరావు

చంద్రం-బిల్డింగ్స్ విజయవాడ-4

Publication No : 1084

No. of Copies : 2000

Title : **M A A B H O O M I** (Tulugu)

Authors : *Vasireddi Bhaskara Rao & Sunkara*

Editions : Ist Edition : 1947
II nd Edition : 1948
III rd Editicn : Sep. 1957
IV th Edition : August 1962
V th Edition : March 1972
VI th Edition : Sep. 1980
VII th Edition : Sep. 1984

Publishers : **VISALAANDHRA PUBLISHING HOUSE,**
Chandram Buildings,
VIJAYAWADA-520 004.

Branches :

VISALAANDHRA BOOK HOUSE,
Vijayawada, Hyderabad, Guntur,
Visakapatnam, Tirupati,
Hanumakonda, Anantapur.

Price : Rs. 6-00

Printers : *Sri Arunodaya Printing Press,*
Vijayawada - 520 004.

మ న వి

ఇది మా మాదో నాటకం. మా మొదటి నాటకం 'ముందడుగు'. ఈ నాటకానికి ఆంధ్ర ప్రజానీకం ఇచ్చిన బ్రహ్మాండమైన స్వాగతమే మమ్ముల్ని 'అపనింద' రాయడానికి ప్రోత్సహించింది. ముందడుగు మూడువేల ప్రతులు మొదటి మూడు మాసాల్లోనే ఖర్చు అయిపోయాయి.

ఇంతలోనే మద్రాసు అడ్వైజరీ ప్రభుత్వం ఈ నాటక ప్రదర్శనాన్ని నిషేధించింది. ఇందుకు విరసన తెచ్చుతూ ఆంధ్ర ప్రజానాట్య మండలి ఆదేశానుసారం 15-8-46 వ తేదీన ఆంధ్రదేశమంతటా 'ముందడుగు దినోత్సవం' జరుపబడింది. తీర్మానాలు ప్యాను జేశారు. టెలిగ్రాములు పంపించారు. రాయబారాలు నడిపారు. ఆంధ్రదేశంలో ప్రథమ శ్రేణికి చెందిన పత్రికలు, సాహితీ సభలు, కవులు, నటులు ముందడుగును ఏకగ్రీవంగా అభినందించారు. కాంగ్రెసు మంత్రుల కోరికపై 'ముందడుగు' ఇంగ్లీషు అనువాదాన్ని కూడా పంపాం.

'మా భూమి' ని కూడా 'ముందడుగు' కంటే మరో ముందడుగు అని ఆంధ్ర ప్రజలందరూ అభినందించారు. అచ్చు వేసిన రెండువేల ప్రతులూ మొదటి రెండు మాసాలలోనే అయిపోయాయి. ఆంధ్రదేశంలో ఇప్పటికి 125 'మా భూమి' నాటకదళాలేర్పడి, వేయికిపైగా ప్రదర్శనా లిచ్చాయి. ఇప్పటికి సుమారు 20 లక్షలమంది ప్రజలకి నాటకం చూప బడింది. కాంగ్రెసు మంత్రుల ఆధ్వర్యం క్రింద మద్రాసులో ఈ నాటకం ప్రదర్శింపబడి వారిచే మన్ననలు బడసింది. కాని ప్రజా ప్రభుత్వ హయాంలో కూడా అధికారులు కొందరు ఇంకా విరంకుళంగానే ప్రవర్తిస్తున్నారు. 'మా భూమి' ప్రదర్శనం పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలో మొదట

నిషేధింపబడింది. ప్రజాంవోళన ఫలితంగా మా భూమి, ముందడుగులపై ఈ నిషేధం కొంత ఆలస్యంగానైనా రద్దు అయినందుకు సంతోషిస్తున్నాం.

నల్లగొండ జిల్లాలో జరిగిన ప్రజాపోరాటాన్ని గురించి ఈ నాటకం వ్రాయబడింది. ఆ పోరాటంలో 240 గ్రామాలపై పోలీసు దాడులు జరిగాయి. 8,500 మంది అరెస్టు అయ్యారు. 15,390 మంది నైజాం ప్రభుత్వ హింసాకాండకు గురి అయ్యారు. 12 లక్షల 25 వేల విలువగల ఆస్తి లూటీ చేయబడింది. 52 మంది పీఠులు ప్రాణాలను కోల్పోయారు. నైజాం కిరాతకుల చేతుల్లో 74 గురు స్త్రీలకు — మన తెలుగు సోదరీమణులకు—మానభంగం జరిగింది. వీరిలో యిద్దరు మరణించారు. ఈ మహోజ్వల పోరాటమే, మమ్మల్ని ఈ నాటకం రాయడానికి ప్రోత్సహించింది.

నైజాం నిరంకుశత్వాన్ని ఎదిరించి వీరోచితంగా పోరాడిన, పోరాడుతున్న తెలంగాణా సోదరులకు 'మా భూమి' ఏ మాత్రం తోడ్పడినా మా ప్రయత్నం ఫలించిందని భావిస్తాం.

ఈ నాటక రచనకు మమ్మలను మొదటినుంచి ప్రోత్సహించి, యెప్పటి కప్పుడు తగు సలహాల నిచ్చి మాచే ఈ నాటకం పూర్తి చేయించింది శ్రీ మద్దుకూరి చంద్రశేఖరరావుగారు. వారికి మాయందున్న వాత్సల్యానికి సర్వదా కృతజ్ఞులం.

—రచయితలు

‘మా భూమి’ పై ప్రముఖుల అభిప్రాయాలు

“మా భూమి చదివాను. రచయితలకు నా ధన్యవాదాలు. తెలంగాణా ప్రజల వాస్తవిక స్థితిని ఎంతో చక్కగా చిత్రించారు. ఆంధ్రభాషలో ఇది ఉత్తమోత్తమ నాటకంగా ఉంటుంది. ఆంధ్రప్రజలను, ముక్కోటి ఆంధ్రులను ఐక్యపరచే నాటకంగా ఉంటుంది. తెలంగాణా ప్రజల పోరాటానికి చేయూత నివ్వడానికి మద్రాసు ఆంధ్రులను ఉర్రూతలూగింపే నాటకం. హిందూ-ముస్లిం ఐక్యత, ప్రజాపోరాటాల్లో స్త్రీలు ముందంజ వేయడం, సామాన్యజనం-గొల్ల యల్లమంద, మంగలి రాముడు నూతన-జీవితాన్ని నిర్మించుకోడానికి ముందుకు రావడం- ఇది అంతా కండ్లకు గట్టినట్లు వాస్తవికతను చిత్రించారు. ఇది చదువుతూ ఉన్నప్పుడు సోవియట్ నాటకాలను చదివినప్పు డెంత సంతోషించానో అంతకన్న ఎక్కువ సంతోషం పొందాను. కడకు మన తెలుగులో కూడా ప్రజల వాస్తవిక జీవిత చిత్రాన్ని అచ్చటి లాగానే వ్రాయగలిగినామని సంతృప్తి కలిగింది.

ఇట్టి ఉత్తమోత్తమ నాటకాన్ని రచించినందులకు రచయితలకు నా ధన్యవాదాలు.”

—పుచ్చిపల్లి సుందరయ్య.

“నాటకాన్ని రచయితలు చక్కగా రచించారు. భూత, భవిష్యత్కాలములను దృష్టిలో ఉంచుకొని రచయితలు ఈ నాటకం ద్వారా చక్కని పబోధం కలిగించినవాతమూరు. ఈ నాటకం నన్ను తన్మయుణ్ణి చేసింది.”

— హరి నాగభూషణం.

“నాటకంలో రచయితలు సోదర తెలుగు ప్రజల బాధలను అద్భుతంగా చిత్రించారు.”

— మునిమాణిక్యం నరసింహారావు.

“నాటకములు ప్రజానీకమును కార్యభూతులుగా జేయగలవిగా నుండవలెను. ‘మా భూమి’ నాటకం నిజంగా ఈ పరీక్షలో నెగ్గినదని నేను మనస్ఫూర్తిగా చెప్పగలను.”

—పండ్రంగి కేశవరావు.

“మా భూమి నాటకం తెలంగాణా జీవితాన్ని ఎంతో సహజంగా సజీవంగా చిత్రించుతోందని నా అనుభవాన్నిబట్టి చెప్పుచున్నాను.”

—రావి నారాయణరెడ్డి.

“మా భూమి తెలంగాణా ప్రజల్లో అసమర్థతను పారద్రోలి తెలంగాణాలో ఒక విప్లవజ్యోతిని వెలిగించుతోంది. ఆంధ్ర నాటకరంగంలో ఒక కొత్త శకం ప్రారంభమయింది.”

—కొప్పరపు సుబ్బారావు.

“ఈ నాటక రచన కొద్దిలో మిక్కిలి అందంగా వుంది. ఇందులో అద్భుతమైన తెలుగు జాతీయము కుప్పలు కుప్పలుగా వుంది. ఈ మా భూమిలో ఉన్న భాష తెలుగుగడ్డతో, బుట్టిన భాష. ‘చూడబోతే కుచ్చికాయ లేరు’, ‘పట్టుమని పదేండ్లన్నా’, ‘ఎనిమిదెకరాలగడ్డ’ ‘ఎందుకొచ్చిన నోటిరంకురా బాబూ’, ‘దొక్కెడు కండ’, ఇల్లాంటి లోకములో ఉన్న మాటలు సర్వదా వున్నవి! ఏరి వెయ్యాలని వేసినవి కావు. ‘ఆ పిల్ల నెత్తిన ముందా చిట్టెడు గింజలు పడేదాకా నాకేం తోచదు’ ఇల్లాంటి మాటలు ఎన్ని వున్నవో చెప్పలేను.

“మఱి లోకోక్తులు సందర్భోచితంగా, బహు రమణీయంగా, ఎన్నో వున్నవి. మనకున్నదాంట్లోనే కానిని వాళ్ళకిచ్చి కాసుక తాగమందాం; ‘గానుగలోదే గంటెడు’ మేము కవులమని తొమ్ములు

విటుచుకొని పద్యాలు వ్రాసి ఏనుగులెక్కి గండపెండెరాలు వేయించుకొనే కవుల్లో ఎంతమందికి ఈ అచ్చమైన, జాతీయమైన తెలుగు భాష తెలుసు?

“ఈ నాటకము బంచగీ సమాధితో మొదలు పెట్టుతుంది. చివర సమాధులతో, బూర్తి అవుతుంది. ఒక కావ్యానికి ఆద్యంతాలు ఇంత చక్కగా విగించడం ఒక శిల్పపు నేర్పు.

“ఈ నాటకంలో బహుగుణాలు ఉన్నవి. పాత్రపోషణ కమ్మచ్చున లాగినట్లున్నది. మఱి దాదాయొక్క పాత్రపోషణ సునిశితంగా ఉంది....

“నాటకమంతా మిక్కిలి రసవంతంగా ఉందని ఇదివరకే వ్రాశాను. నాటకంలో వీరరసం, చివర అంకంలో మొదటి భాగమంతా శోకరసం, చివరకు వీరరస స్థాపన. సమాధుల దగ్గర విల్పాని వీరారెడ్డి, సుభాన్, రాముడు మాట్లాడే మాటలు వింటే శోకరసం పొంగి వస్తుంది. అంత చక్కగా ఉంది యీ రచన.

“ఈ కవులు చిరాయుష్కులై యిల్లాంటి నాటకాలింకా వ్రాయాలని, జాను తెలుగుతల్లికి హారతు లెత్తాలని ఆశిస్తున్నాను.”

—విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

“రచనలో విమర్శకు తావు లేదు. నగరా బాదే సమాసాలే కవిత్వం అనుకునే వారికి ఎంతమందికి ఈ జాతీయమైన తెలుగు తెలుసు! ఈ కవులు Idiom చాలా బాగా పట్టుకున్నారు. వీరి రచనలు చూశాక, మేం కవులమని చెప్పుకోవడం సిగ్గుగా ఉంది. తిక్కన తర్వాత మళ్ళీ ఈనాడు జాతీయమైన భాష విన్నాం. ఆనాటి తెలుగు ఔన్నత్యం పునరుద్ధరించబడుతుందని ఈ కవులు రుజువు చేశారు. రైలుబండి నడకలాగా ఈ కవులు సంవాదం బహు చక్కగా నడిపారు. బీదరైతుల బాధలు చిత్రించారు. నైజాం దేశముఖులకు యింకా గోరీ కట్టలేదు. కాని యిందులో కట్టారు. రామాయణం వాల్మీకి ముందుగానే గానం చేశాడు. నిజమయింది. అలాగే ఈ సత్యకవుల వాక్కు త్వరలో ఫలిస్తుందని నమ్ముతున్నాను.”

—పింగళి లక్ష్మీకాంతం.

“ఓరుగల్లును ‘మా భూమి’ గా చేసి, ముక్కోటి తెలుగు బిడ్డలు ఏకమై విశాలాంధ్ర స్థాపించేందుకు ఇటువంటి నాటకాలు కృషి చేయాలని కోరుతున్నాను.”

— కళా వెంకట్రావు.

“ఈ నాటకం చూడకమునుపు యింత అద్భుతంగా ఉంటుందని అనుకో లేకపోయాను. “దున్నే వాడిదే భూమి” అనే సత్యాన్ని యింత చక్కగా చూపించారు. ఈ నాటకం మన గ్రామాల్లో ప్రదర్శిస్తే, బీద రైతులు, వ్యవసాయకూలీలు ‘దున్నే వాడిదే భూమి’ అనే సూత్రాన్ని ఆచరణలో పెట్టి తీరుతారు. త్వరలోనే అటువంటి శాశనం వస్తుందనీ, మధ్య దళారీలు తొలగింపబడుతారనీ నేను ఆశిస్తున్నాను.”

—వేముల కూర్మయ్య.

“ఈ కథలో ప్రజలనేక కష్టాలు పడ్డారు. నష్టాలనుభవించారు. ఈ విషాదాన్నంతా సంఘంగా మార్చుకున్నారు. ఐక్యమయ్యారు. పోరాడారు. విజయం పొందారు. మన గ్రామాల్లో కూడా యివి నిత్యం జరుగుతున్నవే. జగన్నాథరెడ్డివంటి దేశముఖులు ఒక్క నైజాంకోనే కాదు; మన ప్రాంతాలలో కూడా ఊరూరా ఉన్నారు. ఇందులో దినదినం నిరుపేదలు పడే కష్టాలు చూశాం. హృదయాలు ద్రవించాయి. కన్నీళ్ళు కార్చాం.”

—వెజవాడ గోపాలరెడ్డి.

“....ఈ నాటకం చదివిన — చూచిన ప్రతి వ్యక్తి సోదర తెలంగాణా ప్రజల దురవస్థలకు ఉద్రిక్తుడవుతాడు. వారి ప్రతిఘటనా శక్తిని జూచి ఉత్సాహ ఉద్రేకాలతో ముందు కురుకుతాడు. ఈ తెలంగాణా ‘మా భూమి’ ఇక ఈ దౌర్జన్యాలను, దోపిడీలను అచట సాగనీయం. వారి స్వతంత్ర పోరాటానికి సాయపడతాం” అని డిక్ష బూనేటట్లు చేస్తుందీ నాటకం.

“ప్రజల నిత్యజీవితాన్ని ఇంత వాస్తవంగా, ఇంత రసవత్తరంగా చిత్రించగలగడానికి వారిని ప్రోత్సహించినది ఒక అభ్యుదయ దృక్పథమే

కాదు; జీవన్మరణ సంగ్రామం సాగిస్తున్న తెలంగాణా ప్రజ వారిని ఉత్సాహ పరచి ఉంటుంది.

“ముందడుగుతో ఆంధ్ర నాటకరంగంలో ముందడుగు వేసిన ఈ రచయితలు ఈ రచనలో మరింత ప్రతిభావ్యుత్పత్తులను చూపారు. రచనలో నేమి, శిల్పంలోనేమి ఎంతో అభివృద్ధిని కన్పర్చారు.

“హృదయ ముర్రూతలూగించే పాటలు కొన్ని వున్నాయి. పాత్రో చిత సంభాషణలూ, ఒడలు గగుర్పొడచి రక్తముప్పొంగించే సన్నివేశాలతో నాటకం విండివుంది. ఆంధ్ర నాటకరంగానికి, అభ్యుదయ సాహిత్యానికి రచయితలు మరొక కానుక అర్పించా ర్ రచనతో.

“ప్రతిభావంశంగా యీ నాటకం రచించిన రచయితలు అభినందనీయులు.

“....ఈ నాటక రచనా, ప్రదర్శనా, యువ రచయితలనూ, నటకులనూ అభ్యుదయకర పద్ధతులలో పెట్టడానికి ప్రోత్సహించుతుందని విశ్వసిస్తున్నాను.”

—తుమ్మల వెంకట్రామయ్య.

(ప్రజాశక్తి 13-7-47)

“ఆంధ్ర ప్రజానాట్యమండలివారు ప్రదర్శించిన ‘పరివర్తన’ ‘మాథూమి’ నాటకాలను చూశాను. ఈ నాటకాలు రెండూ రెండే....ఈ ప్రదర్శనలు నేను మరువలేనివి.”

—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ.

(ఆంధ్రప్రభ 7-12-47)

“ఇంతవరకు అనేకమందిమి అనేక నాటకాలు చూశాం. కాని నావృద్ధిశంలో అవేవీ నాటకాలు మాత్రం కావనీ, ఇదొక్కటే కళాన్వితమైన నాటకమనీ నా అభిప్రాయం.”

—లింగమూర్తి.

“ఈ నాటకం చూచాక ప్రతి నాటక కర్తా, ప్రజలు నింకగా ఆకర్షించే లాగునా, మంత్రముగ్ధుల్ని చేసే విధంగానూ వ్రాయగలిగాలని కోరుకోవాలి. నేను ఈ నాటకాన్ని మూడు తడవలు చూచాను. మొదటిసారి చూచినప్పుడెంత బాగుందో, మూడోసారి చూచినప్పుడు కూడా అంతే బాగుంది.”

—నార్ల వెంకటేశ్వరరావు.

“సోదర తెలంగాణా ప్రజలు అష్టకష్టాలూ పడుతున్నారు. దుర్భర పరిస్థితులకు లోనవుతున్నారు. వీటినుంచి బయటపడాలంటే మనలో ధైర్య స్థాయిర్యాలు రేకెత్తాలి. దానికి ఈ నాటకం మహత్తరంగా పని చేసింది. అంతా విషాదం, అంతా సంతోషం ఉంటే నాటకం రక్తి కట్టదు. ఇందులో అన్ని రసాలూ ఉన్నాయి. ఇంత అద్భుత రచన తీసికొని ప్రజా నాట్యమండలివారు ప్రదర్శించడం మన అదృష్టం.”

—గాడిచర్ల హరిశర్వోత్తమరావు.

“ఎటువంటి సాంఘిక నాటకం ఆదర్శప్రాయమో, దేని కొరకు నేను ఇంతకాలంనుంచీ కలలు గంటున్నానో, అటువంటి నాటకాన్ని ఈనాడు చూడ గలిగినందుకు నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారే ఈ నాటకాన్ని చూచినట్టయితే, ‘తాము పద్ద కష్టాలన్నీ ఫలించినాయి’ అని ఉండేవారని నా భావం. నాటకాన్ని చూస్తూ ఉంటే ఉత్సాహం, ఉద్రేకం కలిగించాలి. అటువంటి నాటకాన్ని ఈనాడు మనం చూచాం.

“ఇక్కడ కూర్చున్నంత సేపూ నాటకం చూస్తున్నట్లు లేదు. ఈ దృశ్యాలన్నీ మన కళ్ళయెదట జరుగుతున్నట్లే ఉంది. చాలా సంతోషం కలిగింది. ఈ నాటకం రచించినవారిని, ప్రదర్శించినవారిని నేను హృదయ పూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను.”

—గిడుగు సీతాపతి.

५

మా భూమి

(నాటకం)

పాత్రలు

నంబరు	పాత్రలు	పరిచయం	వయస్సు
1.	వీరారెడ్డి	కథానాయకుడు	35
2.	దాదా సాహెబ్	రైతు	55
3.	సుభాన్	"	24
4.	రామిరెడ్డి	"	26
5.	జగన్నాథరెడ్డి	దేశముఖ్	45
6.	వెంకట్రావు	పట్వారీ (కరణం)	50
7.	మస్తాన్	తాడీ	30
8.	రాముడు	దేశముఖ్ సేవకుడు	35
9.	యల్లమంద	గొల్ల	40
10.	నీతమ్మ	వీరారెడ్డి భార్య	27
11.	కమల	వీరారెడ్డి చెల్లెలు	14
12.	అమీన్	సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్	32

ఇద్దరు ముగ్గురు పోలీసులు

1

బందగీ సమాధి

[నజ్జా మొక్కలు, నన్నజాజులు పగై రా రకరకాల పూలమొక్కలతో సమాధి అలంకరించి ఉంటుంది. వీరాంజ్ఞి, దాదాసాహెబ్ ఒక ప్రక్కనః సుభాన్, తామిరెడ్డి మరో ప్రక్కన నుంచుని ఉంటారు. వీరాంజ్ఞి భార్య నీతమ్మ, చెల్లెలు కమల సమాధిపై అగురువత్తులు వెలిగిస్తూ ఉంటారు. తెత లేస్తుంది. అందరూ కలిసి పాడుతూ ఉంటారు.]

భాయీ, బందగీ,
నీ జీవితమే జీవితము

భాయీ బందగీ

వీరయోధుడా హోరతు లివిగో
క్రూర నిరంకుశ దేశముఖుల ఈ
దారుణ హింసల రూపు మాపగా
పోరాటంబున ప్రాణా లొసగిన

నీవే అమర జీవితోయీ
మార్గదర్శివోయి ॥భాయీ॥

విప్లవ జ్యోతిని వెలిగించితివి
తెలంగాణను నీవే
ఇంటింటను నీవే
మా హృదిలో నీవే॥

[కమల, సీతమ్మ, వీరారెడ్డి ప్రక్కన వచ్చి నుంచుంటారు. పాట అయిపోయిన తర్వాత, అందరూ తమ చేతుల్లో ఉన్న పువ్వులు సమాధిపై చల్లుతారు.]

సుభాన్ : (నాలుగు వైపుల తేలిపారజూచి) ఏం జనం తెంపు లేదు.

రామి : ఓహో జనమేమిటి, ఇనుకేస్తే రాలేటట్టు వుందా?

దాదా : వచ్చేబండికి దిగేబండికి అంతులేదు. ఏ చెట్టుకింద చూచినా బండే; విరుడే అనుకుంటే అంతకు రెట్టింపు జనం వచ్చింది ఈయేడు.

వీరా : అవును, నీయేడు కాయేడు పెరిగిపోతూ ఉంది. ముందు ముందు ఇంకా వస్తారు.

దాదా : ఎనకటి రోజుల్లో రేపాల తిరుణాలకి, సోమప్ప తిరుణాలకి ఇట్టాగే వచ్చేవాళ్ళు.

రామి : ఆ ఏం వచ్చేవాళ్ళో. కొరివి తిరుణాల మా గొప్ప తిరుణాలని విరుడు పసమాల బండి గట్టుకెల్లా, తీరా చూడబోతే కుచ్చికాయ లేరు.

దాదా : అక్కడ ఒకచోటే ఏంటి? ఇప్పుడే తిరుణాల కెల్లినా అంతే.

సుభాన్ : నిజమే దాదా.

రామి : అయితే పున బందగీ ఉర్సుకి జనం ఇట్టా పొగ్గి వస్తోందేమిటి?

దాదా : ఏమో దామి, ఈ చిత్రమంతా అల్లాకే తెలివాలి.

వీరా : ఇందులో పెద్ద చిత్రమేముంది దాదా? బందగీ పేరు రోజు రోజుకి ప్రజల్లో పాకిపోతూ ఉంది. అందుకనే దూరదూరాన్నుంచి ఈ తిరుణాల చూస్తానికి జనం వస్తున్నారు.

సుభాన్ : బందగీ చచ్చిపోయి, ఇంకా వట్టుమని పడేశ్కన్నా గాలా. అప్పుడే అతన్ని గురించి అనేక ఊళ్ళల్లో వింతవింతగా చెప్పుకుంటున్నారు.

వీరా : అప్పుడే ఏమయింది ? ముందుముందింకా చెప్పుకుంటారు.

రామి : ఏం ఎందుకని ?

వీరా : అవును, అతను చేసిన త్యాగం అలాంటిది. ఆ రోజుల్లో ఒక్కడే దేశముఖుతో ఎదిరించి పోట్లాడాడంటే మాటలా ?

సుభాన్ : అందులో వినునూరు దేశముఖు అంతవాడితో !

రామి : మూఠ్టాలు బతికినా అట్టా బతకాలి.

సుభాన్ : ఆయనకు తోడు అట్టాంట్లోళ్ళు ఇంకా పదిమంది ఉంటే కనబడేది ఈ దేశముఖు తడాఖా.

దాదా : ఏదో మనం అట్టా అనుకోవడమే గాని, ఎంతమంది అయితే మాత్రం ఏంజేస్తారా మహారాజుని ?

రామి : ఏం అంతలావు మొగాడా ? ఎంతమందిని చంపుతాడు ?

సుభాన్ : ఎందుకు చంపడు, ఇట్టాంటి మన దాదాలంతా చేతులు ముడుచుక కూచుంటే ఏం చెయ్యకుండా ?

దాదా : చేళామో, చేయలేదో, మా కాలం ఏదో గడిచిపోయింది. ఇక మీ పడుచోళ్ళు చేసే తలకిందు లేమిటో చేయండి. అదీ చూద్దాం.

సీత : అసలీ తగాదాకు మూలమేంటో ?

సుభాన్ : ఏముంది, పదిమందిలో ఔననిపించుకోవడమే.

సీత : పదిమందిలో మంచి అనిపించుకుంటే, ఆయన సొమ్మేం బోయింది ?

వీరా : ఎందుకు బోదు ? పదిమందీ బందగీ చుట్టూ చేరితే, ఇక దేశముఖు మొఖం చూసేదెవడు ?

కమల : అతను పైకివస్తే ఇంకా వీడి పెత్తనం ఎలా సాగుతుంది వదినా ?

దాదా : మన సుభాన్ ఈడుకే ఆ ఊరోళ్ళందరితో సెబాన్ అనిపించు కున్నాడు.

కమల : అంత చిన్న వయస్సులోనే ఆ ఊళ్ళో ఏ తగాదా వచ్చినా తీర్పు చెప్పే వాడటగా దాదా ?

దాదా : ఊళ్ళో తగాదాలేమిటమ్మా, చివరకు మొగుడూ పెండ్లాం మ్యధ కీచులాడుకున్నా అతని దగ్గరకే వచ్చి చెప్పుకోనేవాళ్ళు. అదేం పుటకో ! ఎవళ్ళకీ నొప్పి తగలకుండా తీర్మానం చేసి పంపించేవాడు. అట్లాంటోస్తే వాళ్ళ పొట్టన బెట్టుకున్నారు.

సీత : అంత బుద్ధిమంతుణ్ణి చంపడానికి ఎవడికి చేతులాడినయ్యో ?

సుభాన్ : (కోపంగా) తాగుబోతు, డబ్బుకు గడ్డిదిని ఖాసీ చేశాడు.

సీత : ఎవడు అంత పాపాని కొడిగట్టింది ?

కమల : ఎవడోగాదు, వాళ్ళ అన్నే వదినా !

సీత : చాల్లే పిచ్చిపిల్లా, తమ్ముణ్ణి ఎక్కడన్నా అన్న జంపుతాడూ ? ఏమిటా మాటలు ?

దాదా : నిజమేనమ్మా, అమ్మాయి జెప్పింది నిజమే. కసాయిముండా కొడుకు వాళ్ళ అన్నే చంపించాడు.

రామి : అట్లాంటే దురార్థుణ్ణి పగలకోసినా పాపం లేదు.

వీరా : వాడి పనిబట్టడం ఎంతసేపు, ఆసలీ తగాదా బెట్టిన దేశముఖుకి బుద్ధి చెప్పాలిగాని.

సీత : వాడి కడుపుగాల. అన్నచేతనే తమ్ముణ్ణి చంపించాడంటే వాడెంత మాయముండాకొడుకో ? ఆసలీ తగాదా భాగాల దగ్గిరొచ్చిందా ?

వీరా : భాగాల దగ్గిర తగాదా ఏముంది ? అయిదుగు రన్నదమ్ములూ తలా నాలుగెకరాలూ పంచుకున్నారు. ఇంటికి పెద్దోడని అబ్బాసలీకి జ్యేష్ఠ భాగంకింద ఇంకో నాలుగెకరాలు ఎక్కువ కూడా ఇచ్చారు.

దాదా : ఏం ఇస్తే ఏం పొందిదా ? వాళ్ళ పరువెక్కడ దక్కనిచ్చాడు ? తాగి తందనాలాడి తనకిచ్చిన ఎనిమిదెకరాల గడ్డా పాడుజేసుకున్నాడు.

వీరా : వాడు తాగితేం, తలకుపోసుకుంటేం? అదెవడికి గావాలి? మళ్ళీ వచ్చి నాకు భాగం పెత్తారా, చస్తారా అని తయారయ్యాడుగా.

రామి : మళ్ళీ ఏ మొకంతో వచ్చాడు సిగ్గులేక. భాగం అంటే అంత అడ్డగోలుగా ఉందా ఏమిటి?

సుభాన్ : ఎందుకుండదు? వెనకమాల దేశముఖ భుజం వేసుకుంటే ఎన్ని అటలైనా ఆడొచ్చు.

దాదా : నా బోబోగైతే అప్పుడే గుడ్లు తేలేపేవాడు. కావి అడిదేం దైర్యమో! పన్నెండేళ్ళు ఢీ అంటే ఢీ అని దేశముఖుకు ఎదురు తిరిగి పోట్లాడాడు.

సీత : ఒక్కడే అన్ని రోజులు ఎట్లా పోట్లాడాడో!

వీరా : ఏముంది? నోరు మంచిదైతే ఊరు మంచిదవుతుంది. చుట్టుపట్ల మన నాలుగూళ్ల జనం (సమాధివైపు చూచి) ఈయనమీద ఈగ వాలనిచ్చారా?

దాదా : స్తన్నం మూట బుజానేసుకుని కాళ్ళు కందెలు కట్టేటట్లు పన్నెండేళ్ళు కచేరీ చుట్టూ తిరిగాడు.

సీత : పన్నెండేళ్ళే !

కమల : ఎన్నాళ్ళు తిరిగితే ఏం వదినా, చివరికి బందగీయే గెల్చాడుగా.

రామి : గెల్చాడూ? ఇవన్నీ పెద్దోళ్ళకి మాకే తెలియవ్. నీకెట్లా తెలిసినయ్ అమ్మాయ్?

సీత : (చిరునవ్వుతో) దాని కెందుకు తెలియవ్. ఇంట్లో అన్న ఉన్నాడుగా నూరపోయడానికి. (కమలతో) కానియ్ తర్వాత సంగతి కూడా నీవే చెప్పు.

కమల : (ఘనీముని నవ్వులతో) నేను చెప్పడమెందుకు? అన్నయ్యనే అడగ రాదూ? నాకు చెప్పినట్టే నీకూడా చెప్తాడుగా.

సీత : (సిగ్గుతో) నేర్చావులే మాటలు. నోరుముయ్!

[అంపరూ నవ్వుతారు]

రామి : ఇంతకీ తర్వాత ఏమి జరిగింది దాదా!

దాదా : బందగీ గెల్చాడని కబురు తెలియగానే చుట్టుపక్కల నాలుగుశక్తుల పండగ జేసుకున్నారనుకో.

సుభాన్ : ఏం పండగ జేసుకుంటే ఏం లాభం?

సీత : ఏం?

వీరా : నీముంది? బందగీ గెల్చాడంటే దేశముముక్తి నిద్రబట్టలేదు. ఇక తన పచ్చిదోపిడీ సాగదనుకున్నాడు. కుట్రలు పన్నాడు.

సుభాన్ : ఎన్ని కుట్రలు పన్నినా చివరకు దొంగేడ్పు ఏడ్చాడు గాని నెరీదుగా వస్తే వాడి బతుకు బైటపడేది.

సీత : ఏం జేశాడేంటి?

వీరా : మిసల్ [రికార్డు] తెచ్చుకోడానికి పాపం ఒక రోజు బందగీ ప్రోద్బుధనే కచ్చేరీకి బయల్దేరాడు. సరిగ్గా ఇక్కడికే - మనం ఇప్పుడు నుంచున్న చోటకే-వచ్చాడు. కంచె దాకునున్న దేశముము రోదీలు ఆమాంతంగా ఒక్కసారి కత్తులతో బందగీ మీద పడ్డారు. బందగీ తల తెగిపోయి నేలమీద పడింది. నెత్తురు కాలవ-గట్టింది.

సీత : రామ రామ, కటికచచ్చినోళ్ళెంతపని జేశారు!

దాదా : ఊళ్ళో ఆ రోజు ఒకడింట్లో కూడా పొయ్యి రాజులేదు.

రామి : (ఆవేశంగా) ఎందుకు? మనదీ ఒక బతుకే, ముండబతుకు.

సుభాన్ : కాకపోతే, ఇంతపనీజేసి ఊళ్ళో యింకా ఆ దేశముము ఎన్ని గుండెలతో ఉంటాడు?

దాదా : ఏం జేస్తాం? గుడ్లనీళ్ళు గుడ్లలో గుక్కొని కుళ్ళు కుళ్ళి ఏడ్చాం. అంతా కలిసి తలా ఒక చెయివేసి ఎట్టాగైతేం చివరికి గోరీ కట్టించేం.

సుభాన్ : రోపల రోపల కుళ్ళి చచ్చేకంటే అంతా ఒక్కసారే కట్ట గట్టుగొని వస్తే పోయేదిగా?

రామి : అంతా ఎందుకు చావాలి: ఈ గోరీ పక్కనే ఆ దేశములు గోరీ కూడా కడితే అందరి పీడా వదిలేది.

సీత : బందగీ అట్లాంటి పువ్వాత్ముడు గనకనే ఈ పూజలు జరుగుతా ఉన్నాయి.

వీరా : వట్టి వట్టి పూజలు చేసినంత మాత్రాన ఒకదేముంది? బందగీ దేని కోసం బత్తె పోయాడో దాన్ని మనం సాధించినప్పుడే అతని అత్యున్నత శాంతి గలుగుతుంది.

రామి : ఇక చూద్దాం వీడి ఆట లెన్నాళ్ళు సాగుతయ్యో!

సుభాన్ : ఎన్నాళ్ళో ఎందుకు? మువ్వళ్ళు నలుగురూ కలిస్తే రేపిసాటికి పూడ్చి పెట్టం!

దాదా : ఎందుకొచ్చిన నోటిరంకురా బాబూ! గోడలకు చెవులుంటాయి. ఈ గోడవంతా మళ్ళీ ఆ దొరకు తెలిస్తే ...

సుభాన్ : ఏం తెలిస్తే?

రామి : చంపుతాడా? చంపనీ! ఈ ముంక బతుక్కంటే ఆ చావే మేలు.

దాదా : తొందరపడితే పనులవుతయ్యా! దేనికైనా ఆ గడియ రావాలి.

కమల : ఏ పని అయినా మన ప్రయత్నం లేకుండా ఎలా అవుతుందో దాదా!

దాదా : నిజమే అనుకో అమ్మా, కాని ఏం జేస్తాం! ఆయన బలవంతుడు. మనకు రెక్కాడితేగాని, దొక్కాడదు. వాడు తల్చుకుంటే మన్ని చీమల్లాగా నలిపేస్తాడు.

వీరా : చీమలన్నీ కలిసి ఒక పెద్ద పామును చంపివేయడం? మనం అంతా కలిస్తే వీడి బ్రతుకూ అంతే.

దాదా : అది నిజమే అనుకో నాయనా! ముందు మనాళ్ళంతా కలిసి. రావాలిగా మరి?

రామి : ఏం జేస్తారేం కలిసిరాక!

సుభాన్ : కడుపులో కాల్తంటే అంతా కలిసొస్తారు.

వీరా : ఏం దాదా! మన ఊళ్ళో ఇంతమంది జనం ఉన్నామా, అంతా ఆరు గాలం చెమటోడ్చి కష్టపడి పని చేసే వాళ్ళమేగదా? ఇందులో ఒక్కడి కొంపైనా కాస్త పచ్చగా ఉండేమో చెప్పు?

రామి : అందాకా ఎందుకు? బొక్కెడు కండున్న వాణ్ణి ఒక్కణ్ణి జూపెట్టు మనూళ్ళో.

దాదా : అసలు తిండి ఉంటేనా కండ ఉండటానికి?

సుభాన్ : పండిన గింజంతా సర్కారే లాక్కుపోతే ఉండె. లేవీ అంట లేవీ.

వీరా : ఒక్క లేవీయేనా. పైన కార్పొరేషన్ (ఐఎఐసీ) పేరుతో వోచు కునే దెంత?

దాదా : అందాకా ఎందుకు, నా తిప్పలు చూడరాదు. దేశముఖ దగ్గర మా పెప్పిచ్చి పెళ్ళి కెప్పుడో రెండు బస్తాలు నాగుకు తెచ్చాను. ఏటా తీర్చేది తీరుస్తానే ఉండా, పెరిగేది పెరుగుతూనే ఉంది.

వీరా : మరి నీవే చెప్పు. ఇక మనం ఎలా బతకాలో.

దాదా : ఇంకా ఒకటే బతకడం. ఇట్టాగే ఎండెండి ఎప్పుడో ఒకరోజు రాలి పోవడమే.

రామి : ఇంకా నయం. మన వీరాకెడ్డి బావ రాసిచ్చాడు గాబట్టి సరిపోయింది. లేకపోతే మన పటేల్ కూడా తిమ్మాపురం పటేల్ లాగా తక్కువ రాసి పెట్టినందుకు ఇంటికి 50 రూపాయలు గోళ్ళూడగొట్టి వసూలు జేసేవాడే.

సుభాన్ : ఎట్టా జస్తాం. కదిల్తే లంచం, మెదిల్తే లంచం. బాడిగ తోయికొని బ్రతుకుదామన్నా బండిపట్టాలు కూడా కరువేనాయె.

రామి : నీగోడు నాగోడు అరికింవే దెవడు? ఆ వచ్చిన నాలుగు జతలూ వాళ్ళే పంచుకున్నారు.

వీరా : ఒక బండి వట్టారేమిటి? మన వని అంతా కొనబోతే కొరివి అమ్మ బోతే అడవిగా ఉంది. మనకు కావలసిందేది దొరుకుతూ ఉంది?

కమల : దేనిమాట ఎలాఉన్నా రాత్రిపూట కాసేపు చదువుకుందామంటే దీపంలోకి చమురు కూడా లేదాయె.

సీత : చదువూ చట్టుబండలూ. చివరకు బిడ్డమాడుకు పెడదామంటే రవ్వంత కొబ్బరినూనె కూడా కరువే అయిపోయింది.

దాదా : నిజవేనమ్మా, నిజమే. యేముంది-చెప్పుకుంటే మానందోయే, చెప్పుకోకపోతే స్రాణంబోయే నన్నట్టుంది మన బతుకు. ఇంట్లో ఒక చీరకింటే మీ పిన్నీ, చెల్లెలూ చెరగం చింపి కట్టుకుంటున్నారు. పోనీలే అమ్మా! ఎందుకొచ్చిన గొడవ. చెప్పుకొంటం కూడా నాషర్తా.

సీత : కాస్త కుడి ఎడమే కాని అందరిపనీ అంతే ఉందితే దాదా.(వీరారెడ్డి వైపు తిరిగి) వచ్చి చాలా సేపయింది, వెళ్తాం. అబ్బాయి గోల చేస్తూ ఉంటాడు.

[సీతమ్మ కమల బయల్దేరుతారు]

వీరా : రామిరెడ్డి! అమ్మాయినీ, వాళ్లనీ అక్కడిదాకా పంపించి ఎన్నకి నీళ్ళువెట్టి కాస్త మేతేసిరా.

[కమలా సీతమ్మలతో పాటు రామిరెడ్డి కూడా వెళతాడు]

మథాన్ : యేం దాదా! మరి యేమంటావు? మనూళ్ళో కూడా సంఘం పెట్టుకుందామా?

దాదా : మీమాట లింటావుంటే సంగం బెట్టుకోవడమే మంచివనిపిస్తూ ఉంది. కాని మనూళ్ళో తలకొక మాట-నిర్వాకమై చస్తందా అని....

వీరా : మరేం ఫర్వాలేదు దాదా, మీ బోటివాళ్ళు పైన కాస్త ఊతమిస్తే చాలు. ఆ పని అంతా మేమే చేస్తాంగా.

దాదా : ఏమో బాబు! ఈ కాలపు వాళ్ళ సంగతులు మాకేం తెలుస్తాయి? సుఖనేమో సంగం బెట్టుకుందా మంటాడు. వాడన్నేమో వచ్చంటాడు.

సుఖాన్ : ఎందుకు వచ్చనాడు? సంఘం బెట్టుకుంటే ఆయన పిచ్చికళలు సాగవుగా మరి. మన పడిమందితో పాటు నిలిస్తే నిలుస్తాడు. లేకపోతే పోయి ఆ దేశములు చంక కిందనే దూరనీ.

దాదా : మళ్ళీ మనలోనే కొంద రిటూ, కొంద రటూ? అయితే ఇక నిర్వాహకమైనట్టే!

వీరా : డబ్బుకోసం గడ్డితినే రకం ఎవళ్ళో నలుగురు ప్రతి ఊళ్ళోనూ ఉంటారు. అందుకని సంఘం బెట్టుకోకుండా మానుకుంటామా?

[యల్లపంప ప్రవేశం : మడిచి కట్టిన ఎర్రరంబు మొద్దుపంప (గొల్ల కట్టు), చేతిలో కర్ర, కర్రకు అన్నపుదుత్త, రొండున సగం కార్చిన ఆకు చుట్టి, చెటుముకి సంచి, పాత చెప్పులు, లావాటి తలగుడ్డ, బిజాన గొంగళి, పోతులకు వెండి మురుగులు, రెండు చెవులకు పోగులు, కొనచెవుకి జంపు, ఎడమచేతికి దండ కడెం.]

యల్ల : (వస్తూనే) ప్రొద్దున్నే లేసి వోడిమొగం చూసిర్నో, కట్టానికి కట్టం దప్పలా, నట్టానికి నట్టం దప్పలా (అంటూ చెప్పులూ, కర్ర, గొంగళి, ఒక ప్రక్కన బెట్టి తలగుడ్డకీసి బంబగీ సమాధికి దండం బెట్టి చెంపలు వేసుకుంటాడు.)

వీరా : ఏం యల్లపందా? ఇంతపొద్దెక్కిందాకా ఉన్నావేం?

సుఖాన్ : ఏముంది? ఏదో జరిగి ఉంటుంది.

దాదా : వాలకం చూస్తే అట్టాగే ఉంది.

యల్ల : ఏముంది సిన్నయా! మాబోబోళ్ళం మత్తానయ్య కింద బతికేటట్టు లేదు. తల్లి ముండమొయ్య ఎంత అదరగండం. బూమి మీద అగేటట్టున్నాడా?

వీరా : (అదుర్దాగా) ఏం? ఏమన్నా చెంటి?

యల్ల : అంటవేంది? నూడు గూబకివెట్టి నూకిండు.

సుభాన్ : (యల్లమంద చెంపమీద చేయివేసి చూస్తూ) ఏం పొయ్యే కాలం వచ్చింది ఇట్టా గొట్టాడు?

యల్ల : ఆ దేవడో ఇయ్యాల గుడికి జచ్చింకంబ!

వీరా : ఎవడు?

యల్ల : ఆ! అడుగాడే. ఇంకెవడు జచ్చిండు. ఆ పోలీసు అమీనే!

వీరా : అయితే ఇంకేం! వేటపోతుకోసం యల్లమంద మందమీద వచ్చి పడి ఉంటారు.

యల్ల : వచ్చినాళ్ళు దేన్నో ఒకదాన్ని పట్టకపోతే ఒక ఏడ్పు ఏడ్చి ఊర కుందును. (సుభాన్ వైపు దిగి) నలుగురెదవనాయాళ్ళను యెమ్మ పేసుకొచ్చి, నీ అన్న మత్తానయ్య దేవరపోతును పట్టుకెళ్ళాడుగదా! ఎట్టా జావాలి?

దాదా : అరే పాపం, ఆ దేవరపోతును వదిలిపెట్టి ఇంకోదాన్ని అయినా చావమనక పోయావ్.

యల్ల : "నీ బానిచోట్టిబాబూ, కాలే మొత్తా! దాన్ని వదిలిపెట్టి ఇంకో దాన్ని తీసికెళ్ళ" మంటేనే గూబ అదరేసిండు. (కండ్ల వెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి.)

దాదా : ఆరి బద్మా!

వీరా : ఈ బద్మాషీ ఇలా సాగిపోవాలిసిందేనా? ఏం దాదా! ఎంతకాలమని చేతులు ముడుచుక్కూచుందాం?

సుభాన్ : ఎంతకాల మేమిటి? ఆప్పుడే యల్లమంద కర్ర తిరగేసి నట్టయితే ఆ కాసిని జలుబు నీళ్ళూ వదిలేయి.

యల్ల : కడుపు మండిపోయింది. (చేతిలో కర్ర చూపెడుతూ) ఈ వంక కర్ర తిరగేసి దెబ్బకు పండకెట్టేవాణ్ణి బిడ్డచ్చి. నిన్ను జూసి ఊరు కోవాలి సొచ్చింది సుబానయ్యా!

సుభాన్: అన్నయితేం, తమ్మునైతేం? ఇట్లాంటి ముండమోపి పనులు చేసేటట్టుడు.

యల్ల : ఎంత చెడ్డా ఒక పేగున పుట్టినోళ్ళుగా!

వీరా : మన కలాంటిదేమీ లేదు యల్లమందా! అన్నయితేం? కొడుకయితేం? చివరకు - కన్నతండ్రి అయితేం? మనకు ద్రోహం చేసేటట్టుడు! మనం అంతా ఒక్కటే. కష్టానికి, సుఖానికి మనతో పాటు ఉన్నవాడే మనవాడు. దేశములు చంక కింద ఎవడు దూనినా, వాడు మనకు శత్రువే. కుమేదయితేం? వీధవాళ్ళంతా ఒకటే!

సుభాన్: ఆంత్! మనమంతా ఒక తల్లిబిడ్డలాగా ఉండాలి. ఉంటే అంతా ఉంటాం, పోస్తే అంతా పోతాం.

(మస్తాన్ ప్రవేశం)

మస్తాన్: (దాదా వైపు జూసి) సలాం ఆలీకం.

దాదా : ఆలీకం సలాం.

మస్తాన్: ఓయ్. ఈ గొల్లాయనకూడా ఇక్కడి తెప్పుదో వచ్చాడే!

యల్ల : తిరడాల్లో నీమన్నా తేరగా వస్తే నూక్కు పోదామని వచ్చా.

[మస్తాన్ యల్లమంద వైపు కోరచూపులతో చూస్తూంటాడు.]

దాదా : మస్తాన్! ఎందుకు పాపం యల్లమందను గొట్టావట? అతను లబ్బున ఏడుస్తున్నాడు.

మస్తాన్: వాడి వేషాలు నీకేం తెలుసు? కాలు కదిపితే వీడి మంద దొరగారి పొలాలో తిరగాలీ? దొరగారి కవసరమై ఒక మేక పిల్లను తీసికెత్తే నీం? వీడి అమ్మా మొగుడు సొమ్మంతా పోయిందా?

దాదా : తీసికెత్తే తీసుకెళ్ళావ్లే. ఆ దేవరపోతునే తీసుకెళ్ళడం మెందుకు?

మస్తాన్: దేన్ని బట్టకున్నా దేవరపోతే అంటాడు. వాడికేం ఎన్ని అబద్ధాలైనా ఆడతాడు.

యల్ల : తల్లి సిగదరగ, తెల్లారి లేస్తే నా కదే కూడు మరి.

సుభాన్: అతని ఇష్టమైతే ఇస్తాడు. లేకపోతే లేదు. అసలు కొట్టడానికి ఈయనెవరంట?

మస్తాన్: చాల్లే, దయగల మొనగాడివి బయల్దేరావ్, నీ పాటి నాకూ తెలుసు.

సుభాన్: ఏంటి నీకు తెలిసింది, గొల్లాయన్ని గూబ అవరగొట్టడమా?

మస్తాన్: నేను గాబట్టి అంతటితో పోయింది. ఇంకొకడైతే.

సుభాన్: ఏం అయితే?

మస్తాన్: దొరకు జెప్పి నిలుపునా వీడి తిత్తి ఒలిపించే వాడు.

యల్ల : అబ్బో! ఈ ధర్మతండ్రికి పేదోళ్ళమీద ఎంత దయ?

మస్తాన్: చూడవయ్యా వీరారెడ్డి. చూడు, వీడి తల్లో ఎంత పొగరుంవో.

యల్ల : దొరగారి గడిలో తేరగా తింటంటే పొగరెక్కించి నాకు!

మస్తాన్: (పండ్లురుముతూ) ఖబడ్డార్.

యల్ల : తస్సదియ్య నక్కను జూసినాడల్లా యేటగాడే. గడిలో అడుగు బొడుగు ముడుసులేరక తినేవాళ్ళు కూడా పెద్ద మొగోళ్ళే.

మస్తాన్: ఏమిటిరా యిప్పుడు కూసినకూత, భోసడిక(అంటూ యల్లమంద మీదికి వస్తాడు).

వీరా : (అడ్డంవచ్చి) ఏం? లోకువోడనా మరీ మీదకెల్తన్నావ్? కాస్త మర్యాద దక్కించుకోవాలి.

మస్తాన్: మధ్య నీవెవడవోయ్ అడ్డం రావడానికి? అసలు నీకేం సంబంధం?

వీరా : నాకు సంబంధం ఉంది. ఇవ్వాలి అతన్ని గొట్టావ్ రేపు నన్ను గొత్తావ్?

యల్ల : ఇక కొట్టాలిసిందే మూడు ముంతలు.

మస్తాన్: ఇట్లాగే వాగుతా ఉంటే కొత్తానా కొట్టి చూపిస్తానా?

సుభాన్ : ఏమిటి పడకలా?

దాదా : (మస్తాన్ చేయి పట్టుకుని లాగుతూ) నీ దారివ నీవు పోరా బాబూ.
ఎందుకొచ్చిన పీడ.

మస్తాన్ : (చేయి విడిలించుకుంటూ సుభాన్ వైపు చూచి కోపంగా) థూ,
నీ బతుకు తగదెయ్య, పుట్టావ్, ముసల్మాన్ పుటక (గబ గబా వెళ్ళి
పోతాడు.)

యల్ల : ఇక తోలుదుగానిలే రాళ్ళచేలో గుంటక.

దాదా : ఓరి నీవెస్రిగల. ఉరుకో. ఈ మంటమీద దొర దగ్గరికిబోయి ఈ
కాస్తీకే గంపంత చేస్తాడు. ఇదెట్టాగూ చిలికి చిలికి గాలివానవుద్ది.

యల్ల : ఏమయితే? కానియ్. చెడ్డ చేనికి మూడు మంచెలా ఏందే?

సుభాన్ : అయితే అయింది. ఈ సారి ఐసాపైసా తేల్చుకోవలిసిందే.

వీరా : బోనుమరి. ఎన్నాళ్ళని ఓపిక పడతాం! వంగినకొద్దీ నెత్తికెక్కి
తోక్కుతూ ఉంటే!

దాదా : ఏమో నాయనా.

వీరా : మరేం భయంలేదు దాదా! మనమంతా ఇలా కలిసికట్టుగా ఉంటే,
వాడుచేసి ఏదేదేంలేదు.

యల్ల : ఏంది సిన్నయ్యా, సావుకు రెండు సావులా ఏందే?

దాదా : సరే కానీయండి. అయ్యేదేదో అవుద్ది. అన్నిటికీ అల్లాయే ఉండాడు.

[అంతా బయ్యేరబోతూ ఉంటారు. యల్లమంద గొంగళి, ముంత
సర్దుకుంటూ వుంటాడు. ఇంతలోఁలగుడ్డ జుట్టుకుంటూ హడావిడిగా
రామిరెడ్డి ప్రవేశం]

రామి : పిరికినాయాళ్ళు కుక్కల్లాగా పారిపోయారు. నుంచుంటే తెలిసేది
వాళ్ళ పస, నా పస.

[దాదా, సుభాన్, యల్లమందలు ఎగాదిగా రామిరెడ్డివైపు చూస్తూ
వుంటారు.]

వీరా : ఏమిటి రామిరెడ్డి ! ఎవళ్ళూ పారిపోయింది!

రామి : ఎవళ్ళు? ఇచ్చారు : ఆ అడవా రకమే. మన దేశములు మూలా.

సుభాన్ : ఇంతకూ అనలు జరిగిందేమిటి?

రామి : ఏముంది? కొట్టి పారిపోయారు, ముండల్లాగా.

దాదా : అనలు నీవు ఆ బచ్చాల జోలికెందుకుపోయావు బాబూ!

రామి : ఏముంది? ఇవ్వాలి ఆ గాడిద కొడుకులంతా తప్పతాగి ఉన్నారు. ఆ దుకాణాలు దాటేసరికి అమ్మాయి వెనకమాల జేరి, నోటికొచ్చిన పిచ్చి కూతల్లా కూస్తున్నారు. తీరా వెనక్కి తిరిగి చూస్తున్న గదా వీళ్ళు. ఆమోయిన పక్కమన్న బండి వనికొయ్య పీకి వెంట తగిలా. పారిపోతా పారిపోతా చేతగాని నాయా లెవడో రాయి విసిరాడు. అంటూ తలమీద చేయిబెట్టి చూపుతాడు.

సుభాన్ : (రామిరెడ్డి తలగుడ్డ తీసి చూస్తూ) అరే ! పెద్దగాయం కూడా పడిందే!

యల్ల : అమ్మో, గాయమే !

రామి : నెత్తురు కారింది. బండికాడి కెళ్ళాక నెత్తురంతా కడిగి. అక్కయ్య గుడ్డమసి పెట్టింది.

దాదా : ఇంకానయం అనలు నవరగంతకే తగలాలిసింది. కాస్తలో తప్పి పోయింది. మరీ మనూళ్ళో పైతాను రాజ్యం అయిపోయింది.

యల్ల : దెబ్బ దేందిలే? ఇయ్యాల తగిల్తే రేపు మాస్తది అడాలోకు అచ్చో సిన ఆంబోతులకు మల్లే ఆదోళ్ళమీదకూడా ఎగబడుతుండ్రే. ఇంకెందుకంట బతికి?

సుభాన్ : నిజమే యల్లమందా! పరువుబోయాక ఇంకా బతికెందుకు?

వీరా : ఆయితే ఇంకే? పరువుగా బ్రతకాలంటే, అంతా సంఘంలో చేరతాం అని ప్రమాణం చేయండి.

సుఖాన్ : తప్పకుండా మనం అంతా సంఘంలో చేరాలిసిందే. రేపటి నుంచి ఇల్లిల్లు తిరిగి అందర్నీ సంఘంలో చేర్చించాలిసిందే.

యల్ల : ఓ! నేనూ సంగం బడతా.

దాదా : పదిమందితో చావు పెళ్ళితో సమానం. మీతోపాటు నేనూ; కానీయండి.

వీరా : బోలో; ఆంధ్రమహాసభకి జియ్ !

తెలుగు బిడ్డా మేలుకోవోయ్,

నైజామ

తెలుగు బిడ్డా లేచి రావోయ్

॥తెలుగు॥

బందగీ రక్తం బుడింది జ్వాలై లేచి

జాగీరుదారులను ఊగించి వేసింది

॥తెలుగు॥

రుద్రమాంబ ప్రతాపరుద్రులకు వారసుడ

పీరుషము చూపి పరువు నిలబెట్టరా

॥తెలుగు॥

ఈ భూమి నీదెరా ఈ గనులు నీవెరా

ఎవడు ఈ నైజాము—ఎవరు ఈ దొరలంతా

॥తెలుగు॥

మాడి చచ్చేవారి మతములన్నీ ఒకటె

కొంపలారేచే వారి కుట్రతో పడబోకు

॥తెలుగు॥

కదిలించి బలగాన్ని ఎదిరించి వైరులను

శక్తి చూపించగల సమయమిదే లేలెమ్ము

॥తెలుగు॥

2

ది వా ని ం

[రెండు కుర్చీలు, ఒక డ్రాయరు, ఒక బెంచీ ఉంటాయి. మంగలి, రాముడు ముందుగా వచ్చి, బిల్లులు వగైరా తుడిచి సర్దుతూ వుంటాడు. తెర లేస్తుంది. మస్తాన్ ప్రవేశం]

మస్తాన్ : దొరగా రున్నారా?

రాముడు : సలాం, సలాం, మత్తానీయ్యా.

మస్తాన్ : దొరగారేం జేస్తున్నారు?

రాముడు : అరుగోవ త్తన్నారు.

[మస్తాన్ ఒక ప్రక్కకు రాముడొక ప్రక్కకు తప్పుకుంటారు. దేశముఖు జగన్నాథరెడ్డి ప్రవేశం. కోరమీసం, కాళ్ళకు బూట్లు, పేర్వానీ షుర్వాల్ (చుడీదార్ పైజమా), నల్లబోపి (fur cup) చేతిలో సన్నటి వెండి పొన్నుకర్ర.]

మస్తాన్ : (నేలకు వంగి) ఆదాబ్ మోరాబ్, ఆదాబ్.

జగ : ఏం? అక్కడనుంచేనా? (అంటూ కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. రాముడు డ్రాయరు కిందగా వంగి దేశముఖు కాలి బూట్లు ఊడచీస్తూ ఉంటాడు.)

మస్తాన్ : జీ హా, సర్కార్! అక్కడనుంచే * ఆ గోరీ దగ్గరనుంచే బరాబత్ వస్తున్నా.

జగ : (సిగరెట్ కాల్చుకుంటూ) ఏం : ఎలావుంది : జనం ఏ మాత్రం వచ్చారు?

మస్తాన్ : రాకేం : పెద్ద ఉర్సులాగా సాగింది. ఎక్కడ చూచినా మనూరి వాళ్ళే.

జగ : ఏమిటి : మనూరివాళ్ళా : చాటింపు వేయలా వెళ్ళగూడదని?

మస్తాన్ : ఎందుకేయలా? మొన్ననే వేయించాం.

జగ : అయితే ఎలా వెళ్ళారు?

మస్తాన్ : చాటు చాటుగా జచ్చారు.

జగ : ఆ(అంత పొగరు దిగిందా పీళ్ళకి :

మస్తాన్ : ఎంత పొగరు దిగందే ఆ పీరారెడ్డి బండి గట్టుకొచ్చాడూ చెల్లెల్ని ఎక్కించుకొని.

జగ : వాడా? ఆ వెధవ? నరిసిరెడ్డి కొడుకు?

మస్తాన్ : అసలు కదానాయకుడే ఆయన. పోయేవాడు తాను పోక ఇంటింటికి తిరిగి అందర్నీ రేపెట్టి తీసికెళ్ళాడు.

(రాముడు బూట్లూడదీసి దులిపి అక్కడేపెట్టి లోనికెళ్ళిపోతాడు)

జగ : ఏమిటి? నేను వద్దని చాటింపేయించడం, వీడు అందర్నీ తీసు కెళ్ళడమూన్నా? తెల్సుకుంటా వీడి హజరేమిటో?

మస్తాన్ : మరీ నీల్లి చస్తన్నాడు లెండి నల్లచ్చరాలు వచ్చని.

జగ : వాడెంత! వాడిబిసాడెంత! నాలుగు తంతె నరి కొట్టుకుబిల్చి. జావ్, బులావ్. పట్వారీకా.

మస్తాన్ : అచ్చా సాబ్. (సలాం చేసి వెళ్ళిపోతాడు) (రాముడు గ్లాసులు, సారా సీసా తీసుకొచ్చి పేబిల్ మీద ఉంచుతూ ఉంటాడు. పోలీసు ప్రవేశం)

పోలీసు : ఆదాబ్ మారాజ్. అమీన్ సాబ్ వస్తా ఉన్నారు.

జగ : అచ్చా, అచ్చా (దేశములు లేచి నుంచుంటాడు. అమీన్ ప్రవేశం) ఆదాబ్ అర్జున్ హా.

అమీన్: ఆదాబ్ అర్జ్ హై.

జగ : ఆయియే. తషరీఫి రఖ్కీయే. (షేక్ హేండ్ యిచ్చి తీసుకో నిచ్చి తాను కూర్చుంటూ అమీన్ ను కూర్చోమని పైగ జేస్తాడు.)

అమీన్: (కూర్చుంటూ) క్యా మహరాజ్, మాకీ తిరడాల్కీ వచ్చి మూడు రోజూ హాయిపోయింది. బేగీ పోవాలి.

జగ : అప్పుడే వెళ్తారా! ఉండండి రేపు వెళ్ళొచ్చు.

అమీన్: మీకీ హేష్టి అయ్యా మహరాజ్. హిక్తో ఆరామ్ గా కూచోని మాటా సేస్తావ్. మాకి రేపూ నల్లొండ హెళ్ళాలి.

[రాముడు సారా గ్లాసుల్లోబోసి ఇద్దరిముందు పెడతాడు. ఇద్దరూ చెరొక గుక్కతాగి సిగరెట్టు కాలుస్తూ మధ్యమధ్య తాగుతూ ఉంటారు.]

జగ : నిన్నటినుంచి మీరు తిరుడాల్లోనే ఉన్నారు. ఇవ్వాల తప్పకుండా మీరిక్కడ ఉంటారని గానా బజానాకూడా ఏర్పాటు చేశాను.

అమీన్: నహీ! మహరాజ్ నహీ! ఈ దపా మాకీ సర్కార్ పని హుంది. మళ్ళీ వస్తాన్. హిక్తో హాయిదు రోజూ మఖాం చేస్తాం.

జగ : సరే మీ యిష్టం.

అమీన్: మరి హేష్టి మాదీ మాటా

[రాముడు ఇద్దరి ప్రక్కనుంచుని విసురుతూ ఉంటాడు.]

జగ : (ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుతూ) దానికేంరెండి (జేబులోనుంచి రెండు వందల రూపాయల నోట్లుతీసి ఇవ్వబోతాడు.)

అమీన్: హేష్టి ఇది? మాకీ భిక్షం హిస్తుండావ్.

జగ : ఈసారి ఇలా పోనివ్వండి.

అమీన్: హేష్టి మాట సేస్తావ్ మహరాజ్. నీకీ మాదీ హేంరా మదద్ ఇచ్చాం. హుద్దే మర్చిపోయావ్.

జగ : ఎంత మాటన్నారు : వీదో ఈసారికి ఇలా పోనియండి : మళ్ళీ వస్తారుగా!

అమీన్ : వస్తాం, చస్తాం, కోన్ జాన్తాహై, హప్పు మాటా హద్దే.

జగ : దీనితో సరిపెట్టకుందురూ, అప్పుడే మా పని అయిందా? రేపు మళ్ళీ స్కూల్ కిచ్చుకోవాలి. ఫుద్తాహసీల్దార్ కిచ్చుకోవాలి. దువ్వం తాలూక్దార్ గారింట్లో పెండ్లికి నజరాన చెల్లించుకోవాలి. ఈ నెల్లోనే అవ్వల్ తాలూక్దార్ గారు మా ఇలాకాకు షికార్ కూడా వస్తున్నారు, వారికి జల్సా చేయాలి. సుబేదార్ గారు దొరాకు బయల్దేరితే ఎంతరేదన్నా మాకు అయిదారువేల రూపాయలు ఖర్చవుతాయి. మేం మాత్రం ఎన్నని యిచ్చుకుంటాం?

అమీన్ : అవ్వల్ తాలూక్దార్, దువ్వం తాలూక్దార్ హిస్తే మాకి ఏం ఫాయిదా? మాదీ మాటా మాకి చెప్పాలిగాని.

జగ : మీరుకూడా మా యిబ్బంది కనిపెట్టకపోతే ఎలా? సరే కానీయండి. (మరో వందరూపాయల నోటు తీసి మొత్తం మూడు వందల రూపాయలు యివ్వబోతాడు)

అమీన్ : హిబ్బందీ మట్టీ, మీకి హేడ్టీ. హింతా పెద్దా దేశ్ ముఖ్ ఉండావ్. పైనా మీకి పోలీస్ పఠేల్ గిరీ హుంది, మాలీ పఠేల్ గిరీ హుంది. సాల్ కి ముప్పైవేల్, నవైవేల్ ఆమ్ దనీ (ఆదాయం) హుంది. పైన కొద్దే లంబం కొద్దానే హుండావ్. మాకి హాక్తి వెయ్యి హిచ్చేందూర్ హుండా ముందూ నేస్తుండావ్ క్యా మహారాజ్!

జగ : మీరలాగే అంటారు. కాని మా దివాణంలో ఎంత ఖర్చుందో మీకేం తెలుస్తుంది? ఎంత చెట్టుకు అంతే గాలి.

అమీన్ : కాస్తీ పన్కి, కూస్తీ పన్కి మాదీ మదద్ కావాలి. (కొంచెం ఆరోచించి) దాన్కి నామ్ క్యాహై? ఆ హెంకమ్మా, హెంకమ్మ గడికి పిల్చి మీరూ దాన్కి వట్కొని హంగామా

నేపే హస్తా హదీ చచ్చిపోయింది. దాన్ని కేసులో మీకి మదద్ పేసినందుకా నానీ నాకరీ పోవడాన్ని తయారయింది. హేస్తుండి మండ్రి మంచీలేడు. అవ్వా. ఈ దఫా చూస్తామి. (అంటూ బెదరించి కుర్చీలోనుంచి లేవదోతాడు)

జగ : (అమీనును కుర్చీలో కూర్చోబెడుతూ) అది కాదంటున్నానా! సరే, చూస్తానుండండి. (అంటూ లోపలి కెళతాడు)

(అమీన్ సారా త్రాగుతూ వుంటాడు. దేశముఖ ప్రవేశం)

ఖర్చులో ఉన్నాను గాబట్టి అలా అన్నాను గాని లేకపోతే యేం ఉంది లెండి, (మొత్తం వెయ్యి రూపాయలు యిస్తూ) మీ సహాయం మాకెప్పుడూ అవసరమే.

అమీన్ : (తీసుకొని షేర్వానీ జేబులో పెట్టుకుంటూ) అవ్వా మహారాజ్. మీకి హండా మాదీ, మాకి హండా మీకి వస్తాన్ ఆదాద్ అర్డ్ (అంటూ కుర్చీలో నుంచి లేస్తాడు.)

జగ : ఆదాద్ అర్డ్. అరేయ్ రాముడూ, అమీన్ సాహెబ్ గారు వెళుతున్నారు గాని వెట్టివాణ్ణి బండివెంట వెళ్ళమని చెప్పా.

రాముడు : సి త్తం దొరా.

[అమీన్ సాహెబ్, రాముడు వెళ్ళిపోతారు. దేశముఖ స్లానులో సారా బోనుకొని ఒక్కొక్క గుటకే తాగుతూ ఉంటాడు. పట్వారీ వెంకటరావు, మస్తాన్ ప్రవేశం : వెంకట్రావు - కట్టుపంచ, చొక్కా, దానిపైన పాతకోటు, ఎర్రటి గళ్ళుగల తలగుడ్డ, బుజాన ఒక చిన్న తుండు, కాళ్ళకు పాపొనులు (ముచ్చెలు) చంకన దవ్తం, కళ్ళకు తోడు. దేశముఖ, పట్వారీలు పరస్పరం నమస్కారాలు చేసుకుంటారు. పట్వారీని కూర్చోమని దేశముఖ సైగ జేస్తాడు. వెంకట్రావు బిల్లి చివర కూర్చుంటాడు. మస్తాన్ నుంచోనే ఉంటాడు.]

జగ : వీమయ్యా, మనం చాటింపు వేయించినా రెక్కజేయకుండా వీళ్ళంతా ఉరుసు కెళ్ళారటగా?

వెంక : ఔను వెళ్ళారు. చాటు చాటుగా దొంగ వెధవలు.

జగ : అయితే నీవేం జేస్తున్నావ్. కండ్లు మూసుకుని జపం చేస్తున్నావా ?

వెంక : కాదు, దానికి తగిన ప్లాను ఆలోచిస్తున్నాను. (ముసి ముసి నవ్వులతో) కళ్ళు మూసుకొని ఏద్రబోయే ఘటమేనా ఇది ?

జగ : ప్లానట! ప్లాను! దీనిక్కూడా ఒక పెద్ద ప్లానా? ఒక్కొక్కణ్ణి పిల్చి పిక్కలిరగ తన్నేదానికి.

మస్తాన్ : దొరవారు భరేమాట చెప్పారు. దెబ్బకుగానీ దెయ్యం వవలదు. లేకపోతే, గుడ్డిగవ్వ ఖరీదు చేయిని గొల్ల యల్లమందాయ కూడా నా కెదురు తిరిగితే!

జగ : ఏమిటి? గొల్లోడు! గొల్లోడా? ఎదురు తిరిగింది. బుల్ బుల్ గాడిచవి... జావ్....

(మస్తాన్ సలాం కొట్టి సంతోషపడుతూ వెళ్ళిపోతాడు)

ఏం? వీరారెడ్డి పొగరు దిగి ఏడుస్తున్నాడటగా ?

వెంక : ఔను. అసలు నాయకుడే అతను. ఇంటింటికి తిరిగి : అందర్నీ సంఘంలో చేర్చిస్తున్నాడు.

జగ : సంఘం? సంఘమా? నా ఊళ్ళో సంఘం బెట్టాడా?

వెంక : సంఘం బెట్టడమేమిటి ? వాడింటి మీద ఇవ్వాలి జండా కూడా వెలిసింది.

జగ : అయితే ఇప్పుడు దాకా నీవేం జేస్తున్నావ్? ఎందుకు పీకించలా?

వెంక : పీకించేవాణ్ణి. కాని ...

జగ : కాని!

వెంక : కాని ఇది వరకంతటతేలిక కాదు. వ్యవహారం కొంచెం బెడిసింది.

జగ : ఏం?

వెంక : ఊరంలా ఏకమయింది.

జగ : (కోపంగా) ఆ

వెంక: కాపు, రెడ్డి, చాకలి, మంగలి, సాహెబులు చివరకు మాల
మాదిగలు కూడా సంఘంలో చేరారనుకోండి.

జగ : ఏవ్వురు. గుడ్డి కన్ను మూస్తే ఎంత తెరిస్తే ఎంత? రేపిపాటికి
ఒక్కొక్కణ్ణి నరికి పోగులేస్తాను. చూడు నా దెబ్బ.

వెంక: మీరు తల్చుకుంటే అంతేగాని, అదేం పాపమో ఈ సంఘం నాగ
జెముడు (పాము పడగ చెట్టు) పురుగులాగా దేశమంతటా వ్యాపించి
పోతూ ఉంది ఏ ఊళ్లో జూసినా ఇప్పుడిదే గోల. తీగ లాగితే
దొంక కదిలేటట్టుంది.

జగ : ఈ కుక్కలెన్ని మొరిగితే ఏముందయ్యా! (చిరునవ్వు నవ్వుతూ)
పైనుంచి కిందిదాకా అనలు నర్కార్ మన చేతిలో ఉంది.

వెంక: అందుకనే. ఆ చేసే పనేమిటో వాళ్ళ ద్వారానే చేయిస్తే పీడా
టోతుంది.

జగ : అదెట్లా?

వెంక: ఉందిగా, లెవీ నమస్య.

జగ : ఆ ఉంటే.

వెంక: అది నర్కారు పని. వాళ్ళకీ వాళ్ళకీ ముడి బెడదాం. మనం హాయిగా
ఒడ్డున గూర్చొందాం. తర్వాత కాగల పని గంధర్వులే తీరుస్తారు.

జగ : షహాబ్, మొత్తానికి కతణం బిడ్డవనిపింపావయ్యా. బట్టతలకి
మోకాలికి బరేగా ముడిబెట్టావ్.

[అంటూ సారా గ్లాసు వెంకట్రావ్ చేతికందిస్తాడు]

[రాముడు ప్రవేశం]

వెంక : (గ్లాసు తీసుకొని ఒక గ్రుక్క తాగి) ఈ ఘటానికి ఇలాంటి
దొకరెక్కా! దొరవారి దయఉండాలిగాని....

[మస్తాన్, యల్లమందల ప్రవేశం. మస్తాన్ సలాం జేసి : ఒక ప్రక్కన నుంచుంటాడు. యల్లమంద వంగి దండంబెట్టి చేతులు గట్టుకొని ఒకమూల ఒవిగి ఉంటాడు]

జగ : అరే రాముడూ! నీవు పోయి రైతుల్ని పిచ్చుకురా (రాముడు సీతం దొరా, అంటూ దణ్ణంబెట్టి వెళ్ళి పోతాడు.)

వెంక : ఏంరా యల్లమందా, దొరగారికేటా నీవిచ్చే గొంగళెన్నిరా?

యల్ల : అయిదు బాబయ్యా.

వెంక : మరి ఈయేళెన్ని ఇచ్చావురా?

మస్తాన్ : వాడి పని ఇచ్చేటట్టుందా ఇప్పుడు?

యల్ల : అదేందయ్యో మత్తానయ్యా అట్టంటావ్. అప్పుడే మూడి త్తివిగా.

జగ : తత్తిమా రెండెవడిస్తాడురా మదచ్చోద్. నీ తాత గాడిస్తావా?

యల్ల : (దండం బెడుతూ) ఇచ్చుకుంటా దొరగారూ ఇచ్చుకుంటానండీ.

మస్తాన్ : ఇంకా ఎప్పుడో ఇస్తాడంట ఒక పక్కన అప్పుడే ఉగాది పండగ వస్తా ఉంటే.

యల్ల : ఇచ్చుకుంటానులే బాబూ. ఈ నెల్లోనే ఇచ్చుకుంటా. దొరగారి మామూలు తప్పుద్దా.

వెంక : సరేగాని మందనెక్కడ ఆపుజేస్తున్నావురా?

యల్ల : నిరుడు పుల్లరికి డబ్బు దొరక్కపోతే యీరారెడ్డిగారి దగ్గర తీసు కొన్నా దొరా. ఆ డబ్బుకింద నిన్నా ఇయ్యాల అని చేలోనే కువరేసిన్నండి.

మస్తాన్ : అరే లుచ్చా. ఎవణ్ణి అడిగి తోలావురా వీరారెడ్డి పొలంలోకి?

యల్ల : (దేశముఖతో) రెడ్డాల్లు దోర్తే ఆ బాకీ తీరచ్చి అని పోయిన్నయ్యా. ఇయ్యాల దొరగారి చేలోకే పోనిత్తండాగా!

మస్తాన్ : (వెంకట్రావ్ తో) వీరారెడ్డి వాళ్ళ సంఘం పెద్ద గదూ! అందుకని తోలాడులెండి.

వెంక : ఏంరా! సంఘంలో జేరబట్టేనా మస్తాన్ ను గొట్టావట.

యల్ల : నేనా కొట్టింది! రామరామ. ఆయనే నన్ను కొట్టిందండి!

వెంక : తన్నులు దింటావ్. మాదచ్చోద్. నిజం జెప్పు.

యల్ల : అమ్మతోడండి. ఏఒట్టు బడితే ఆఒట్టు (దండం బెడుతూ) ఘాదేవర తోడండి.

వెంక : ఇంతకూ నీవనలు సంఘం గో చేరావా లేదా?

యల్ల : (చేతులు నలుపుకుంటూ బిక్కమొగం వేసి) 'నేనా అండి నంగం లోనా అండి....నేనా....'

మస్తాన్ : నీవేరా భోసడిక.

యల్ల : ఊ....ఊ....లే....లేదండి.

వెంక : అరె బద్మాష్. అబద్ధం ఆడుతున్నావ్, చెప్పు నిజం.

జగ : (గుడ్డెర్రజేసి) ఏయ్ మస్తాన్, ఊ (యల్లమందను కొట్టమని సైగ జేస్తాడు.)

మస్తాన్ : (చొక్కా చేతులు పైకెగడిస్తూ) ఏమిటిరా బచ్చా (చెంప బగలేసి) చేరిలేదురా?

యల్ల : (దండం బెడుతూ) చేరిన్నండి దొరగారూ చేరిన్నండి. అందరూ చేరతంటే నేనూ చేరిన్నండి.

జగ : చేరావ్ లమ్మికె, చేరావ్.

వెంక : కట్టు గాడిద యాపై రూపాయల జరిమానా కట్టు.

యల్ల : పిల్లలు గలాణ్ణి సచ్చిపోతా. అనలే కరువు రోజులు బాబయ్యో. మీ పాదాలకు మొక్తా మీ బావిచోట్నీ.

వెంక : (కాగితం మీద రాస్తూ) అయితే ఈ మాట కొప్పుకో.

యల్ల : ఏంది బాబూ?

వెంక : ఏముంది? "సంఘం గో చేరకపోతే చంపుతా మన్నారనీ, లేవీ ఏగ్గొట్ట మన్నారనీ" ఒప్పుకో. నీ జరిమానా మాఫ్ చేస్తా.

యల్ల : రామ రామ. ఆ పాపం నేనెట్ట మూట గట్టుకోనండి. వారట్టన లేదండి.

జగ : మస్తాన్! రోవలికి దీసికెళ్ళి వీజ్జీ స్తంభానికి గట్టేసి బొమిక లిరగ దన్ను. అప్పుడుగాని ఈ గాడిదకి బుద్ధి రాదు.

[మస్తాన్ యల్లమందను మెడబట్టి రోవలికి గెంటుకెళతాడు. తెరలో నుంచి 'ఒప్పుకో ఒప్పుకో' అనే మస్తాన్ మాటలతోపాటు కర్రదెబ్బల ధ్వని, అమ్మో బాబో చచ్చానో, నాయనో అనే యల్లమంద అర్తనాదం వినబడుతూ వుంటుంది.]

యల్ల : (తెరలో) ఒప్పుకుంటానండి. చంపకండి బాబో, మీ పాదాలకు మొక్తా, పిల్లలు గలాద్దీ, మీరు జెప్పినట్టే చేత్తా,

[దేశముఖు, పట్వారీలు వికటంగా నవ్వుతూ ఉంటారు. యల్లమందతో మస్తాన్ ప్రవేశం.]

వెంక : అల్లారా, ఈ కాగితం మీద అంగుష్టం వెయ్యి.

మస్తాన్ : వెయ్ బోనడిక (అని చేయెత్తుతాడు. యల్లమంద వేలు ముద్ర వేస్తాడు.) ఖబర్దార్, వల్లు దగ్గిర బెట్టుకొని బతుకు పో. (యల్లమంద వీడుస్తూ వెళ్ళిపోతూ ఉంటాడు.) ఈమధ్య వీడికి కాస్త వల్లు చిమ చిమ లాడింది.

వెంక : వీడి దేముంది? అసలాళ్ళంతా ఇంకా అలాగే ఉన్నారు.

మస్తాన్ : ఇయ్యాళ ఒక్కొక్కడు నెత్తురు కక్కాలి, రాని.

జగ : కానీ, నీ యిష్టం వచ్చినట్లుగానీ. నేను మళ్ళీ ఇప్పుడే వస్తాను.

[దేశముఖు రోవలి కెడతాడు.]

వెంక : రాము డెళ్ళి చాలా నేపయిందే. రైతులింకా రాలేదు.

[అంటూ పొగచుట్ట ముట్టించి కాలస్తూ ఉంటాడు.]

మస్తాన్ : దొరలు—వాళ్ళ పని ఇప్పుడు పిలిస్తే వచ్చేటట్టుందా?

వెంక : అందరిమాట అలా ఉండు. నీ తమ్ముడు కూడా అందులోనే కలిశాడటగా.

మస్తాన్: ఎందుకు కలవదు 'కార్' ముందా కొడుకు: ఆ వీరారెడ్డితో
దోస్తీ ఉనికి పోదా? (ప్రక్కను జూచి) అరుగో దిగుతున్నారు
దొరలు.

(వీరారెడ్డి, రామిరెడ్డి, సుఖాన్, దాదా ప్రవేశం.)

దాదా : సలాం మారాజ్.

వెంక: నూర్పుకుని ఇంట్లో పోసుకోగానే సరిపోయిందీ? ఎన్నిసార్లు కబురు
పంపినా ఒకటూ లెవీ ఇవ్వరు.

వీరా : అసలు పండితేనా నూర్పు ఇంట్లో పోసుకోవడానికి?

వెంక: అదేమిటయ్యా వీరారెడ్డి. చదువుకున్న పోడి? నీవు కూడా అలా
మాట్లాడుతావ్. ఏది తప్పినా సర్కార్ తేవీ తప్పుతుందా?

దాదా : పండితే ఎందుకియ్యం, ఏటా యియ్యటంలేదండీ.

సుఖాన్: సర్కార్ మాత్రం వండందే ఎట్లా వసూలు చేయమంటారు?

[మస్తాన్ తమ్ముని వైపు చుర చుర చూస్తూ ఉంటాడు.]

వెంక: ఆ ఖానూన్ గొడవ నీకేం తెలుసునోయ్! కొలంటే పొలంటే దొర
గారితోపని గనుక, ఏదో ఒకవిధంగా జెప్ప కొన్నాళ్ళునెట్టి కేళతాను.
ఇదేం అడ్డగోలుగాదు. సర్కారుతో పని.

రామి : ఇంకానెట్టి కేళ్ళే దేమిటి? ఆ పండిన నాలుగు గింజలూ కాపలాబెట్టి
క్లం దగ్గరే గుంజకెళ్ళారాయ్! మాకు మిగిలిందే ముంది. పొల్లూ
పొలకట్టేగా?

వెంక : మిడికావలేనోయ్! : అసలు మీరు బుద్ధి పూర్వకంగా : యిస్తే
ఎందుకు గుంజ కేళతారు? ఆయిన మట్టుకు దిగమింగడమేగా
మీ పని.

సుఖాన్: పూట కూటికి గతిలేదు గాని, మేం దిగమింగి చచ్చేదేమిటి?

వెంక : అందాకా ఎందుకు? ముందు నీ మాట జెప్పు. ఆరేండ్ల కింద సుతీ
కున్న బాకీ నీ వింత వరకు తీర్చావ్?

సుభాన్ : మా అయ్య జచ్చినప్పు డెప్పుడో ఒక బస్తా గింజలు నాగుకిచ్చావ్. ఆ బాకీ కింద యిప్పటికి 14 బస్తాలు జను కట్టాను. ఇంకా 14 బస్తాలు బాకీ ఉందంటావ్. ఈ బాకీ మరి ఎప్పుడు తీరుస్తో ఏమిటో?

రామి : ఒకటే తీరడం. ఇక నీవు జచ్చినప్పుడే తీరేది.

వెంక : మొదటే ఎక్కడికి పోయాయి ఈతెలివితేటలు? ఆవేళ అయ్యో బాబో అని కాళ్ళా వేళ్ళా బడి పట్టుకెళ్ళడం, తీరా యివ్వాలి ఇవ్వాలి సొచ్చేప్పటికి ఇదీ ఏడ్చు. ఇందులో నేనేమన్నా దగా జేకానంటావా? కావాలంటేనీ వీరారెడ్డితోనే రెక్క చూపించుకో.

వీరా : దీనికి రెక్కతో వనేముందిరెండి. ఆరు సంవత్సరాల క్రితం పట్టు కెళ్ళింది బస్తా గింజలు. ఇప్పటికి 14 బస్తా లిచ్చాడు. ఇంకా 14 బస్తా లివ్వాలంటే ఎలా ఇచ్చుకుంటాడు? ఇంతకంటే అన్యాయం యింకేం ఉంటుంది.

వెంక : అయితే యింకేం. నీవు మళ్ళీ కొత్తగా ఒక ఖానూన్ తయారుచెయ్య.

వీరా : ఈ జరిగేదంతా ఖానూన్ ప్రకారమే జరుగుతుందా? పోలీసు అమీన్ కు విందు చేయటానికి గొల్లొడి మేక నెత్తుకు రమ్మని ఏ ఖానూన్ లో ఉంది?

రామి : భలేమాట జెప్పావ్. ఇంటికొక బండి ఎరువు ఉంటే వీరి కివ్వాలని ఎక్కడ రాసిపెట్టుందో!

సుభాన్ : (వీరారెడ్డి పై పుజూచి) ఏం భయం! దున్నే దున్నే అరకలూడ దీసి పోయి దొరగారి పొలం దున్నాలని కూడా ఖానూన్ లోనే ఉందా?

వీరా : (వెంకట్రావుతో) ఖానూన్ కేం వచ్చేరెండి. నిరుడు మీ అమ్మాయి గారి పెండ్లికి యింటికి అయిదు రూపాయల చొప్పున వసూలు చేశారు గదా, యింకా ఖానూన్ ఏమిటండీ?

వెంక: చాల్లే పోసుకోలు కబుర్లు. తాతలనాటినుంచీ వచ్చే మామూళ్ళు ఇవ్వాల పొమ్మంటే పోతయ్యా.

సుభాన్: వీలయితే ఖానూన్, లేకపోతే మామూల్. ఖానూలే ఎన్ని మామూళ్ళు లేకపోతే, ఇంత వేడ కట్టారు?

దాదా : ఎందుకు వచ్చిన పంచాయితీ ఇది సుభాన్. వచ్చిన పనేదో చూచుకోక.

వెంక: మీతో నా కెందుకొచ్చిన గొడవ ఇదంతా. ఏమోయ్ దాదే సాయిబూ! మీరంతా రేపు ప్రొద్దున్నే లెవీ దాన్య కొలవాలి లేకపోతే ఇక మాట దక్కదు.

దాదా : కొలవ కేంజేస్తాంగానీ, అనలు పండందే ఏం జేస్తాం?

సుభాన్: అనలు చెరువులో నీళ్ళు నిలిస్తేనా పండటానికి?

రామి : నిలిచినన్ని నిలుస్తయ్, వారికి చాలుగా. మనం ఏ గంగలో కలిస్తే ఎవరికేం బట్టింది?

వెంక: ఈ పిచ్చి పిచ్చి వేషాలేమీ సాగవ్. వడ్లు పండకపోతే, జొన్నలు కట్టండి, జొన్నలు పండకపోతే, సజ్జలు కట్టండి.

సుభాన్: సజ్జ లెవడికి పండినయ్ ఈ వూళ్ళో మీకే పండలేవామి?

వెంక: అయితే, జొన్నలు గట్టండి.

దాదా : ఆ జొన్నగింజలు కూడా బెట్టపదున్నే వడ్డాయ్. అక్కడొక మొక్కా అక్కడొక మొక్కా మొలిస్తే, పండినవాడికి కాసిని పంచాయ్. లేని వాడికి అదీ లేదు.

వెంక: బెట్టపదునులో వేయకపోతే పసరపదున్నే వేయక పోయారూ, ఎవడొద్దన్నాడు?

రామి : వద్దని ఎందుకనాలి? కట్టిన అరకల్ని ఊడదీయించి, ఆ పదునున్న నాలుగురోజులూ దొరగారి పొలం దున్నించుకున్నారు. చాలదూ!

వెంక: ఏమిటీ సోదీ? ఇన్నిటికీ కత్తారా? చెంబూ, తప్పాళా బైటేయిం చాలా?

వీరా : ముందు నిరుడు వసూలు చేసిన మా లెవీ డబ్బు మా కివ్వండి.
ఈ యేటి సంగతి తర్వాత చూద్దాం.

వెంక : ఆ డబ్బు ఇన్నాళ్ళుందా ఏమిటి? అప్పుడే ఇచ్చాం వాల్ ఫండుకి.

సుభాన్ : ఎవర్ని అడిగి ఇచ్చారు?

వెంక : నిన్నడిగి ఇచ్చేదేమిటోయ్! కావాలంటే, పోయి పంచాయితీ దారుల్ని కనుక్కో.

వీరా : అది మా డబ్బు. పంచాయితీదార్లెవరు దాన్ని ఖర్చు పెట్టడానికి?

రామి : ఐతే ఇంకేం. అత్తసొమ్ము అల్లుడు దానం జేశాడన్నమాట!

వెంక : ఎవడో ఒకడు చేశాడు. పోయి సర్కారు నడుగు.

వీరా : సర్కారు నడిగేదానికి, ఇక్కడిదాకా రావడ మెందుకు? పదండి పోదాం.

[వీరారెడ్డితోపాటు అంకా బయల్దేరబోతారు]

వెంక : ఏం, అయితే మీరు లెవీ ఇవ్వరన్న మాటేగా?

వీరా : ముందు ఆరువందల యకరాలున్న మీరు గట్టండి.

వెంక : (కోపంగా దిగ్గున లేచి) ఏమిటి?

సుభాన్ : ఏమిటా? ఆరు వందల యకరాలున్న మీరూ, ఇరవై పేల యకరాలున్న మీ దొరగారూ ముందు గట్టండి. తర్వాత మమ్మల్ని అడగండి.

వెంక : మా యిష్టం కడతాం, కట్టం, మీరెవళ్ళురా అడగటానికి?

వీరా : మాటలు కాస్త జాగ్రత్తగా రానీ!

మస్తాన్ : ఏయ్ (అంటూ వీరారెడ్డి మీదకు పోతాడు)

సుభాన్ : ఖబ్దార్!

[మస్తాన్ చటుక్కున ఆగిపోతాడు. వెంకట్రావు తెల్లమొగం వేసి వెనక్కి రెండడుగులు వేస్తాడు]

[తెర పడుతుంది]

3

వీరారెడ్డి యిల్లు

[వీరారెడ్డి చెల్లెలు కమల ఉయ్యాల తొట్టి నూపుతూ, పాడుతూ ఉంటుంది.]

జోజో సుందరరూపా

జోజో మా కులదీపా

॥జోజో॥

బాలచంద్రుని రీతి రణము

వైరిమూకల నుగ్గుజేసే

భారమున్నది వీరపుత్రా

॥జోజో॥

నీదు తెలుగు జాతి నణచు

నీచు లందరి పారద్రోలి

శాశ్వతంబగు ప్రజల రాజ్యం

స్థాపనా చేయాలి నీవే

॥జోజో॥

[పాట పూర్తి అవుతూ ఉండగానే వీరారెడ్డి భార్య సీతమ్మ ప్రవేశిస్తుంది.]

సీత : ఈ పిచ్చి పాటలు పాడమంటే ఇక కూడా నీళ్ళూ ఏం అక్కరలా.

కమల: ఏం? నీ కీ పాట ఏమీ బాగుండలేదా వదినా?

సీత : ఆ బాగా ఓగూ మీ అన్నా చెల్లెలికి తెలియాలి. నాకేం తెలుస్తుందిలే అమ్మా!

(వీరారెడ్డి ప్రవేశం)

కమల: (లేని కోపాన్ని నటిస్తూ) ఏమిటయ్యా. నా కి పిచ్చి పాటలన్నీ నేర్పావ్.

వీరా : పిచ్చి పాటలూ! పిచ్చి పాటలేమిటి:

కమల: వదిన అంటల్లా? పిచ్చియన్నీ నాకు నేర్పి, మంచి పాటలన్నీ వదినకు నేర్పుకున్నావేయి

సీత : చాస్తే ఊరుకో ఈ పిల్లకి మరీ పెద్దా చిన్నా లేకుండా బోయింది.

కమల: ఏం అన్నయ్యా! నేర్పావ్ నాకు కూడా?

వీరా : నేను నేర్పడమెందుకు? వదిన్నే నేర్పమను.

కమల: (జాలిగా బతిమాలుతూ) వదినా, నేర్పావ్:

సీత : నోరుముయ్య గాలిపిల్లా.

కమల: నీవు నేర్పకపోతే అగుతుందనుకున్నావేం? రోజూ నీవు పాడేటప్పుడు నేను వింటల్లా?

వీరా : అయితే ఇంకేం పాడు.

[కమలను పాడవద్దని సీతమ్మ మొగం చిల్లిస్తూ వ్రేలు చూపుతుంది]

కమల: (వదినవంక జూస్తూ, నవ్వుతూ ఉయ్యాలి నూపుతూ)

జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుందా

రార పరమానంద రామగోవిందా॥

సీత : నోరుమూస్తావా? లేదా? అసలు నిన్ను.....

[అంటూ మీది కెళుతుంది: కమల గంతులు వేసుకుంటూ వదినకు దొరక్కుండా ఉయ్యాలిచుట్టూ తిరుగుతూ పాడుతూనే ఉంటుంది. వీరారెడ్డి పకపక నవ్వుతూ ఉంటాడు. పాట అయిపోగానే కమల నవ్వుకుంటూ అన్న చాటున చేరుతుంది]

సీత : మీరుగాదూ, అసలు ఆ పిల్లకింత అలుసిచ్చింది. ఎక్కడికి పోతుందిలే మీ చాలు.

వీరా : మా అమ్మాయికి మాచాలు రాక మీచాలు వస్తుందా?

సీత : కనబడతానే ఉందిగా వాదగొండిచాలు.

కమల: (అన్నచాటున ఉండే) మాది వాదగొండి చాలయితే మరి మీదో?

సీత : అట్టాగే పేలుతా ఉండు. అన్నని అవతలికి పోనీ, చెప్పుతా నీ పని.

కమల: కొద్దావా? కొద్దే అబ్బాయి నెత్తుకోనుగా!

సీత : ఎత్తుకోకపోతే నీ పున్నెమాయెలే. అబ్బాయికి నీ బుద్ధి నీ అన్న బుద్ధి అబ్బకుండా ఉంటే అంతే చాలు.

కమల: మీ అన్నబుద్ధి రావాలా?

సీత : మా అన్నబుద్ధి వస్తే బాగానే బతికిపోతాడు.

కమల: ఇక రాకరాక మీ చాలే రావాలమ్మా.

సీత : (నవ్వుతూ) ఏం? మా చాలువస్తే నీ కూతురు నివ్వవా మా అబ్బాయికి? నరే ఇవ్వకపోతే మార్లే.

కమల: (సిగ్గుతో తలవంచుకొని) చీ పో. నీ కెప్పుడీ మాటలే!

(అంటూ లోపలి కెళ్ళిపోతుంది)

(సీతమ్మ, వీరారెడ్డి నవ్వుతూ కమలవైపు చూస్తూంటారు.)

సీత : అచ్చంగా అత్తయ్య నడకే.

వీరా : అవును. అంతా మా అమ్మే.

సీత : అందుకనే అమ్మ కోరిక తీర్చారుగా.

వీరా : ఏం?

సీత : ఇంకా ఏమంటే ఏం? అమ్మాయి పెండ్లి కండ్లతో చూడాలని పాపం ఎంతో మొత్తుకుంది ఆమె. విన్నారూ మీరు?

వీరా : మా అమ్మ చనిపోయేటప్పటికి దానికి పదేండ్లన్నారేవు. అప్పుడే ఏం పెళ్ళి?

సీత : ఇంకా నయం: అమ్మాయి కప్పటికి పదేళ్ళన్నా ఉన్నాయి. నా పెళ్లి నాటికి నా కారేళ్ళేగా!

వీరా : అందుకనే ఊరుకున్నావ్. లేకపోతే ఈ దేశాలు పట్టుకొని తిరిగే వాణ్ణి. చేసుకునే దానివేనా?

సీత : చాగ్లెండి! ఏంటా మాటలు? ఆడకాడికి మరీ చిన్నపిల్లలై పోతున్నారే?

వీరా : ఏముంది? ఉన్నమాట అన్నాను.

సీత : మాటల కేమొచ్చె. ఇప్పుడైతే మీరు మట్టుకి చేసుకునే వాళ్ళా ఏమిటి, ఈ చదువురాని పిల్లని! ఎవళ్ళ అదృష్టం ఎవళ్ళు దప్పిస్తారు.

వీరా : అక్టే జూస్తే నీక్కూడ మా అమ్మకి బట్టిన చాదస్తమే పట్టినట్టుంది.

సీత : మీకట్టాగే కనబడుతుంది లెండి. అమ్మాయికంటే ఏడేనకాల బుట్టిన పిల్లలందరికీ పెళ్ళిళ్ళయినాయి. ఎంకమ్మ వదినగారి పెద్దమ్మాయి చున కమల తోటిదిగాదూ? దానికొక కూతురు.... మళ్ళీ ఇప్పుడు....

వీరా : (నవ్వుతూ) ఓహో కమలకు పెళ్ళి చేసి త్వరగా కోడల్ని చూచు కోవాలని వుంచన్నమాట నీకు.

సీత : చాగ్లెడ్డూ మీ సరసం: కష్టం సుఖం నీమీ ఆలోచించరు. ఇంతకూ మీ అమ్మే ఉంటే నాకీ చిక్కే ఉండదు.

వీరా : ఏం? ఇప్పుడు వచ్చిన చిక్కేముంది?

సీత : ఎన్నో చెప్పినా పరాయి అమ్మ గన్నబిడ్డని. ఏ కాస్త రోపం వచ్చినా తలా ఒక మాట నన్నంటారు, మీకేం? మొగాళ్ళు.

వీరా : (నవ్వుతూ) పిచ్చిదానా, నింప నీకొస్తే ఒకటీ, నా కొస్తే ఒకటీనా? ఇది తొందరపడితే అయ్యే పనా? తగిన సంబంధం దొరకొద్దూ?

సీత : దొరకడానికి అసలు మీరాలోచిస్తేగా? మీపనేమో, మీరేమోగాని, ఎక్కడ కెళ్ళినా అమ్మరిక్కలంతా 'ఇంకా మీ ఆడబిడ్డ నెన్నాళ్ళు అట్టి పెడతారమ్మా పెండ్లి చేయకుండా, ఆయనకి తెలియకపోయినా, నీకన్నా తెలియదా? అనేవాళ్ళే. ఏంజేయను? తలకాయ వంచుకొని పైకి రావలసి వస్తావుంది.

వీరా : లోకులకే, ఎన్నయినా అంటారు. అంతమాత్రాన మనం ఉలిక్కి పడితే ఎలా? సరే, ఈమేడు తప్పకుండా చేద్దాంలే.

సీత : మరి ఎక్కడన్నా మాట్లాడారా?

వీరా : ఆ హుజూర్ నగరంలో.

సీత : ఎన్నేళ్ళుంటాయి అబ్బాయికి? అన్ని ఏమన్నా ఉంచా?

వీరా : ఆ తిండికీ, గుడ్డకీ ఏం లోపం ఉండదులే. కుర్రాడు ఖచ్చంలొ చదువుతున్నాడు.

సీత : ఎట్లా వుంటాడు?

వీరా : అమ్మాయికంటే ఒక చాయ తరుగనే కాని, కుర్రాడికేం బాగానే వుంటాడు.

సీత : దాని పాడుగాను చాయకేం వచ్చేలెండి, కొరుక్కు లింటామా. ముక్కూ, మొగం సరిగా ఉండాలిగాని, మాగమానంలొ మంచి లగ్గా లుండయ్యంటగా?

వీరా : అందాకా ఎందుకు? ఆ కుర్రాడు సదిరోజుల్లో ఇక్కడికే వస్తాడు.

సీత : అప్పుడే ఇక్కడ కెట్లా వస్తాడం!! మీవంతా మరీ విడ్డూరం.

వీరా : ఇక్కడే అన్నీ మాట్లాడొచ్చు రమ్మన్నాను. పనిలో పని. అమ్మాయిని అబ్బాయి చూడొచ్చు, అబ్బాయిని మీరూ చూడొచ్చు!

సీత : అదేంటండీ పెండ్లికొడుకే వచ్చి మాట్లాడుకోవడ మేమిటి? వాళ్ళ తరపున పెద్దాళ్ళవళ్ళూ లేరు?

వీరా : ఇది వెనుకటి కాలం గాదు. ఇప్పుడు పెళ్ళిళ్ళంతేలే.

సీత : అవునులే. మీకొక ఆచారం ఉందిగాబట్టి ఇది లేదనా? సరే ఇది కూడా మీయిష్టం వచ్చినట్టే కానియ్యండి. ఎట్టాగో ఒకట్టా ముందా మూడుముళ్ళు పడితే తర్వాత చూద్దాం.

వీరా : ఇందాకా వచ్చినాక ఇంకా అగుతుందా? మాఘమానంలో కాకపోతే చైత్రమాసంలో అవుతుంది.

సీత : ఇంకా నయం చైత్రమంటారు, వైశాఖ మంటారు. ఆ పిల్ల నెత్తిన ముందా చిట్టెడు గింజలు పడేదాకా నాకేం తోచదు.

వీరా : ఏం?

సీత : ఇంకా ఏమంటారేమిటి? మొన్న తిరుడాల్లో ఆ సచ్చినాళ్ళు ఎంటబడిన పట్టానికి మన రామయ్యే లేకపోతే మా బతుకేమయ్యేది! నాకు మొదటి నుంచీ భయంగానే ఉంది. అందుకనే 'పెండ్లిగాని పిల్లని తీసుకొని తిరణాలకు నేనెందుకండీ' అని గోలబెట్టా. వినిపించుకుంటేగా?

వీరా : ఆ వెధవలకి జడిసి, ఇంట్లోనే కూచుంటామా, ఎక్కడికీ వెళ్ళకుండా?

సీత : ఏంజేస్తాం కూచోక. దుష్టుడికి దూరంగా ఉండమన్నారు పెద్దలు.

వీరా : ఎక్కడుంటావ్ దూరంగా. లొంగినవొచ్చి మరీ నెత్తి కెక్కుతారు. ఆ గాడిద లింటిమీవ మాత్రం వచ్చి పడగూడదా? ఇలాంటి పెన్ని జరగలా? ఇదివర కీపూళ్ళో.

సీత : ఎందుకు జరగాలా? ఆ పాపిష్టోళ్ళు ఎంతపని అయినా చేస్తారు.

వీరా : అమ్మాయికంటే ఇవ్వాల గబగబా పెళ్ళిజేసి బైటకి పంపింపామే అనుకో, రేపు నీ జోలికే వస్తారు. అప్పుడైనా ఎదిరించక తప్పదుగా.

సీత : ఆకాడికొస్తే చావనన్నా చస్తాగాని ఆ సచ్చిసోళ్ళకి చిక్కకేం ?

వీరా : చచ్చి ఎవన్న సాధిస్తావ్. ఎదరించి వాళ్ళకి తగిన బుద్ధి జెప్పాలి గాని.

సీత : ఏం ఎదిరిస్తాం ఆడోళ్ళం ?

వీరా : మీరు తల్చుకుంటే ఈ రొడిలొక లెక్కా ? మొన్న మల్లారెడ్డి గూడెంలో ఏం జరిగింది ? మిలటరీ వచ్చి ముట్టడేస్తే ఊరంతా కలసి ఎదిరించారు. ముఖ్యంగా స్త్రీలు కూడా ప్రాణానికి తెగించి ముందు నుంచుని పోట్లాడారు. అనేకమంది తుపాకి, కాల్పులకు గురి అయ్యారు.

సీత : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి ? ఆడోళ్ళకూడా పోట్లాడారా ?

వీరా : ఆ పోట్లాడి ముగ్గురు చచ్చిపోయారుకూడా.

సీత : ఆ ఎంత ధైర్యం చేశారు.

వీరా : ఏం ? నీవు మాత్రం చెయ్యవ్ ? మొన్న తిరణాల దగ్గర నమయానికి రామిరెడ్డి ఉండడనుకో; అప్పుడు నీవేం చేసేదానివి ? అమ్మాయిని అల్లరిచేస్తూ ఉంటే చూస్తూ ఊరుకునే దానివా ?

సీత : నా బొందికో ఊపిరుండగా అమ్మాయిమీద చేయి బడనిస్తానా ?

వీరా : షెబాన్ ! ఎప్పటికైనా అంతే అనుకో మీ అంతట మీరు నిలబడాలి గాని ఒకళ్ళమీద ఎంచాక ఆధారపడతారు ?

సీత : ఎందుకు నిలబడం ? మీతోపాటే మేం.

వీరా : ఆయితే ఇంకేం ? నీవుకూడా సంఘంలో జేరు. కమలా ! కమలా ! (కమల లోపలనుంచి 'ఆ' అంటూ వస్తుంది) సంచిలో నభ్యత్వం పుస్తకం ఉందిగాని తీసుకురా. మీ వదిన సంఘంకో చేరుతుంది.

కమల: (ఆశ్చర్యంగా) మా వదినా ? (సీతమ్మపై పు చూచి) ఏం వదినా ? (సీతమ్మ నవ్వుతుంది)

వీరా : ఊఁ (కమలను పుస్తకం తెమ్మని సైగ జేస్తాడు. కమల రివ్వున తోనికి పరుగెత్తి పుస్తకం తెచ్చి వీరారెడ్డి చేతికిస్తుంది. వీరారెడ్డి పుస్తకంలో సీతమ్మ పేరూ, వగైరా రాస్తుంటాడు.)

కమల: ఏం వదినా, సంఘంలో చేరగానే సరిపోదు. నాతోపాటు నీవు కూడా మనాళ్ళందరినీ సంఘంలో చేర్పించాలమ్మా !

సీత : (వీరారెడ్డి వంకజూచి నవ్వుతూ) చేర్పించక తప్పుతుందా? సంగంలో జేరాక, సంగం పెద్ద జెప్పినమాట వినాలిగా మరి.

(వీరారెడ్డి నవ్వుతూ, పుస్తకం కమల చేతికిస్తూ వదినచేత వేలుముద్ర వేయించిమని సైగజేస్తాడు. కమల వదినచేత వేలుముద్ర వేయించి, హుషారుగా పుస్తకం పైకెగరేస్తూ పాట పాడుతుంది.)

ఓ మాతా....ఓ భారతమాతా

కదనఘామి కురక నేడె

కదిలినాము ఓహో మాతా

॥ఓ మాతా॥

వదలుమమ్మ నీదు చింత కదలీ నా మిదే

గదిమి అరుల గూల్చేదమమ్మా

రూస్సీలక్ష్మీ రుద్రమారి

శౌర్యపటిమ చాట నిదే

కదిలినాము ఓహో మాత

॥ఓ మాతా॥

కమల: (పాట అయిపోవడంతోనే వదినను కౌగిలించుకొని) నీవుకూడా పాఠాలమ్మా ఇక సంఘం పాటలు.

(దాదా ప్రవేశం)

సీత : (కమల తలమీద చేయివేసి నిమిరుతూ) నేనేం పాడతానే; నాకు రావుగా.

కమల: నేను నేర్పుతానుగా.

దాదా : (నవ్వుతూ) నేర్పమ్మా నేర్పు. అడవిద్ద అర్థమొగుడని ఊరికే అన్నారూ మరి.

సీత : నీం నేర్పినా, కేపు వచ్చే మాగమానంవాకానేగా. పద, తలదువ్వుతా.

దాదా : అదేంటమ్మాయ్, అట్టంటావ్?

సీత : అమ్మాయికి సంబంధం కుదించి దాదా! [వీరారెడ్డి వంక జూచి]
తమ్ముడు జెప్పకుండా ఉన్నాడంటలే.

[సీతమ్మ, కమల వెళ్ళిపోతారు.]

వీరా : అదే మొన్న నీకు జెప్పిన సంబంధమేలే. ఊళ్ళో కయిల్లేమిటి?

దాదా : ఏమున్నాయి! మరీ మా మస్తాన్ కి పోయేకాలం వచ్చినట్టుంది.

వీరా : నీం చుళ్ళి ఏమున్నా జేళాదా?

దాదా : వెనకటికి మళ్ళీ మళ్ళీ కోడిపెట్టల కోసం పోయి గూడెం మీద
పడ్డాడు. వాళ్ళు నలుగురూ పోగై తలా ఒక తన్ను తన్నారు.

వీరా : మంచిపని జేళారు.

దాదా : ఇక అక్కడేం ఏడవలేక ఇంటికొచ్చి ఇదంతా సంగంవాళ్ళే చేళారని
నిన్నూ నన్నూ సుభాన్నూ గలిపి నోటికొచ్చినట్టెల్లా తిడతన్నాడు.

వీరా : అంతేలే, అంతకంటే అతను చేయగలిగే దేముంది?

దాదా : ఆ పెద్ద మనుషుల్ని ఎందుకు తిడతావని వాడి పెండ్లాం వీదో కాస్త
కలగజేసుకొంది. ఆమోయిన ఆ పిల్లను పట్టుకొని పాపం చావచితక
కొట్టాడు దరిద్రుడు.

వీరా : ఏమి చేతగాని ఇలాంటి వెధవ లందరికి చివరికి పెండ్లాం లోకువ.

దాదా : అంతే. ఉరుమి ఉరిమి చివరకు మంగలం మీద పడ్డట్టుంది.

వీరా : అమ్మాయి కమలా! కాసిని మంచిసీళ్ళు తీసుకురా అమ్మా!

[యల్లమంద ప్రవేశం. వంటి మీద అక్కడక్కడా సున్నం రాసి ఉంటుంది.]

దాదా : ఏం యల్లమందా, ఎట్టా వున్నావు?

యల్ల : [దెబ్బలు చూపెడుతూ] ఇట్టా వుండా మత్తానయ్య దయవల్ల.
[అంటూ ఉయ్యాల దగ్గర కొచ్చి] ఏం చిన్న దొరా, నిద్దరో
తుండావా?

సీత : [మంచినీళ్ళు తీసుకొస్తూ] లేపవాకు యల్లమందా, ఏడ్చి ఏడ్చి ఇప్పుడే
పండుకున్నాడు.

[మంచినీళ్ళు గ్లాసు వీరారెడ్డి కంధిస్తుంది. గ్లాసు నందుకొని వీరారెడ్డి
మంచినీళ్ళు త్రాగుతూ ఉంటాడు. సీతమ్మ వెనక కమల కూడా ప్రవేశిస్తుంది.]

యల్ల : [నవ్వుతూ] ఇంకా రెండేళ్ళు పోతే మా సిన్న దొరకూడా సంగం
పెడతడు.

వీరా : (నవ్వుతూ) ఏమిటి యల్లమందా ఈ అలవాటు? చిన్నప్పటినుంచే
దొరా దొరా?

యల్ల : ముద్దుకు పిల్చుకుంటన్నలే అయ్యా.

వీరా : సరేగాని ఆ చేతిమీద దెబ్బ ఏమన్నా తగ్గిందా?

యల్ల : (దెబ్బ జూపెడుతూ) అన్నీ తగ్గినయ్ గాని దీని దుంపదెగ ఇదే
కాస్తా ఇంకా నొప్పిగా ఉంది.

సీత : వీది యల్లమందా? (దగ్గర కొచ్చి యల్లమంద చేతివైపు జూచి)
అబ్బా! ఎంత కదుంగట్టింది! కమలా రోపలికెళ్ళి.... అదేమిటి?....
అదేనే....

కమల : అమ్మతాంజనమా?

సీత : ఊ, అదే, ఆ సీసే తీసుకురా (కమల రోపలి కెడుతుంది.)

యల్ల : (దాదా వంక జూచి) ఏం లేదుగాని సిన్నయ్యా, ఒక బుద్ధి తక్కువ
వని జేసిన్నే.

దాదా : ఏం జేశావ్.

యల్ల : ఆ చుంచుముట్టోడు నాచేత ఏలద్దించు కున్నదే.

కమల : (సీసా తీసుకొస్తూ) చుంచుముట్టో దెవడు?

యల్ల: ఉండాడులే, అమ్మా ఉండాడు. ఒక పిల్లకోడు.

వీరా : ఆ కాగితపు ముక్కతో ఆ పట్వారీ చేసి చచ్చేదేమీ లేదులే.
భయపడకు.

యల్ల: ఏమీ లేదుగంద!

[కమల చేతిలోనుంచి సీతమ్మ సీసా తీసుకొని యల్లమంద చేతికి
రాయబోతుంది.]

యల్ల: [అరచేయి జాపుతూ] వద్దులే అమ్మా వద్దులే, ఇట్టబొయ్యి, నేను
రాసుకుంటాలే.

వీరా : ఫర్వాలేదులే రాయనియ్ యల్లమందా. కాస్త మెత్త బడుతుంది.
[సీతమ్మ రాస్తూ ఉంటుంది.]

యల్ల: బంగారు తల్లి నూరేండ్లు బతుకమ్మ.
[రామిరెడ్డి, సుభాన్ ప్రవేశం]

దాదా : ఏమోయ్ సుభాన్! రోజూ నాకంటే ముందే వచ్చేవాళ్ళుగా? ఇవాళ్ళ
యింత వెనకమాల వచ్చారేం?

సుభాన్: ఏముంది? రామిరెడ్డి గిత్త ఎటో పోతే, దానికోసం తిరుగుతున్నాం.

వీరా : ఏది, ఆ ఎల్లగిత్తా?

రామి : అదే.

దాదా : ఎటుపోయింది? ఏమన్నా జాడ తెలిసిందా?

సుభాన్: ఆ! ఆ!.

వీరా : ఎక్కడుంది?

రామి : ఇంకా ఎక్కడుంటుంది? గడీలో!

దాదా : గడీలో! అక్కడ కెట్టాబోయింది?

వీరా : ఎలా బోతుంది! తోలుకుపోతే పోయివుంటుంది?

రామి : చెరువుకి నీళ్ళకుబోతే, వాళ్ళ మందలో గలిపి తోలుకెళ్ళారు.

యల్ల : ఆ చెవవలకి అది అలివిగాకేం? అవులెరినబడి అదే పోయి వుంటుంది.

సుభాన్ : వాళ్ల దొడ్డికి పోవడంతోనే దివాణపు ముద్దరేసి, కొట్టంలో కట్టేసుకున్నారు.

సీత : ఎంత గోరకలి!

దాదా : [విచారంగా] ఏం గిత్త! అయిదు వందలంటే ఇయ్యాల దాన్ని కళ్ళు మూసుకొని తోలుకెళతారు.

రామి : అయిదు వందలామె, పది వందలామె! ముందు కాడికింద పడింది గదా! ఎట్ట జావాలంట!

వీరా : సరే, ఇవ్వాల మీడింగులో దీన్ని గురించి కూడా గట్టగా ఆలోచిద్దాం. ఇలా తోలుకెళ్ళిన గిత్తలు మొత్తము ఎన్ని ఉన్నాయో ఇంటింటికి తిరిగి లెక్కతీద్దాం. కొత్త నీళ్ళతో పాటు పాత నీళ్ళు కూడా కొట్టుకు రావాలి. అందాకా నా దగ్గర మిగులెస్తుందిగా. దాన్ని అద్దం బెట్టి పని జరుపు.

రామి : పని జరుపుకోవానికేంగాని, దెబ్బలు తగిలిననాడు కూడా నా కింత కష్టమనిపించలేదు బావా. నా గిత్తల రెండిని బండి కడితే కన్ను మూసి కన్ను తెరిచేటప్పటికి పోయి పేటలో వాలేయి. చూరీ దాని దుంపతెగ అది వంటిమీద చేయి వేయనిచ్చేదా? రేను! ఇవ్వాల పళ్ళెంకాడ కూచుంటే నోడ్డోకి ముద్ద చోలేదే.

దాదా : నిజమే అనుకో నాయనా, కన్నబిడ్డకంటే ఎనిమిక్కిలిగా చూచుకునే గిత్త పోయిందంటే ఎవళ్ళకయినా అట్లాగే ఉంటది.

సుభాన్ : వాడి రోజులు దగ్గరబడే, ఇయ్యాల దీన్ని తోలుకెళ్ళాడు.

సీత : పాపిష్టి ముండాకొడు కింకెన్ని జేస్తాడో!

కమల : చేయాలసిన పనులన్నీ ఇదివరకే చేశాడు.

వీరా : అవును. నిరుడు మట్టుకు నిరుడేం జేశాడు! మన సుబ్బయ్యన్న గారి బీడ్లో వాడి మంచను దోలి అదేమిటంటే, ఇది నా బీడే అనలా?

యల్ల : నిజమే. ఆడి మంచమీద మెకం బడ.

దాదా : ఏం బీడు! బీడంటే బీడా! వరాల బీడు. అట్టాంటి బీడు మన ఊరి మొత్తానికే లేదు.

సుభాన్ : అందాకా ఎందుకు? చెరువులోతట్టు నాదే అని ఈ యేడు దున్ని పైరు వేయాలా?

యల్ల : అదేందిబాబూ. సరకాని పోరంబాకలకు కూడా కంపగొట్టి ఆకట్టు కొన్నాడుగా! నా గొర్రెపిల్ల మెసలవానికి కూడా నీళ్ళేకుండా జేసిండు. ఆ సరకారేడ జచ్చిందో!

వీరా : సర్కారే సరిఅయింది అయితే, మనకి తిప్పలే లేవు. అందుకనే మనం అసలు ఈ ప్రభుత్వమే పోవాలంటున్నాం.

యల్ల : అబ్బో! అట్టంటే మన సుభానయకు కోపం రాదూ?

రామి : ఎందుకు?

యల్ల : నవాబుగారి పెత్తనం పోవడానికి సాయము రొప్పుకోకేం!

సుభాన్ : అసలు ముందు ఈ దేశముఖు పెత్తనం పోవడానికి యల్లమంద ఒప్పుకుంటేగా!

యల్ల : అందేందయ్యో సుభానయ్యా, నేను ఒప్పుకోకపోవడమేం! ఆడు బోవాలిగాని, అమ్మోరుకి నీట బోతునియ్యనూ!

వీరా : (నవ్వి) దేశముఖు కూడా మన మతపోడేగా యల్లమందా!

యల్ల : ఏందిబాబూ. నీవు కూడా అట్టా అంటావ్. మన్ని పీక్కుతినే వాడు ఎవడైతేం, పోవలసిందే.

దాదా : మీ దేశముఖు మీ హిందువుల కెంత ఒరిగిస్తన్నాడో, మా నవాబు మా సాయములకూడా అంతే ఒరిగిస్తన్నాడులే.

రామి : వాదొంగించి చచ్చేదీలేదు. వీ దొంగించి చచ్చేదీలేదు: ఇద్దరూ కలిసి మన నెత్తురు తాగేవాళ్ళే!

సుభాన్ : అంతే. దొంగలు దొంగలు కలిసి ఊళ్ళు పంపికోవడమే.

యల్ల : ఎట్టయినా అసలు నవాబు మన దేశముఖులతోడు గావంటే. ఆయన సాలా మంచోడంట!

కమల: అలాగే ఉంటుందీ, దూరపు కొండలు నురుపు. ఈ జరిగే దుర్మార్గాలన్నీ ఆయనకి తెలియకుండానే జరుగుతున్నాయా? ఆకునూరులో ఏం జరిగింది? మాచిరెడ్డివల్లిలో ఏం జరిగింది?

యల్ల : ఓ! అమ్మాయికి చాలా పెద్ద పెద్ద సంగతులు తెలుసునే.

సీత : తెలియడ మేమిటి? వాటిమీద ఒక పాట కూడా పాడతంది.

యల్ల : ఏంకీ! పాట, పాడమ్మా పాడు.

కమల: పాటలే దేమిలేదు. వట్టిదేలే యల్లమందా (అంటూ సిగ్గుతో కొంచెం తలవంచుకుంటుంది.)

దాదా : మా సీతమ్మ నోటినుంచి అబద్ధం రాకేం! పాడమ్మా పాడు.

వీరా : ఓ! పాడు. ఇక ఎలాగై నా నీకు తప్పలేదు.

కమల: ఒక్కదాన్నే పాడితే ఏమీ బాగుండదు.

సీత : అయితే ఇంకేం. ఎవరొద్దన్నారు? అన్నా చెల్లెలు కలిసే పాడండి.

[వీరారెడ్డి, కమల కలిసి పాడుతూ ఉంటారు]

నరకూప మీ క్రూర నిరంకుశ

నైజాము పాలన నైతా॥

కరకర పేదల గొంతులు కోసే

కసాయి పాలన నైతా॥

కళలకు సిరులకు నిలయమైన

ఈ తెలంగాణ నోరైతా॥

మలమల మాడ్చుచు వల్లకాడుగా

మార్చే ప్రభుత్వము రైతా॥

మాన రక్షణకు ప్రాణమిచ్చు మన

మహిళామణులకు రైతా॥

మానభంగమా! చిహ్నహింసలా

మన కట్టెదుటనే రైతా॥

నలుబది మందిని ఆకునూర నా
 నడిబజారులో రైతా॥
 ఖలులీ నైజాం పోలీస్ మృగముఖ
 కట్టి చెరచిరో రైతా॥
 ఏకవస్త్రులని గర్విణి త్రీలని
 ఎంచ రైతిగా రైతా॥
 లోకములో ఈ హింసలు రాక్షసి
 మూకలు చేసెన రైతా॥
 కైదుని బెట్టి పలువలు విప్పి
 కారము గొట్టిరి రైతా॥
 లేదెంతకు మించిన యమలోకము
 లేదు లేదురా రైతా॥
 ఎందుకురా నికృష్ట జీవితం
 ఎందుకురా రైతా॥
 అందరు కలిసి ఎదిరించా రిదె
 ముందుకు రారా రైతా॥

(పాట వింటూ ఉన్నంతసేపూ అందరి కండ్లవెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి.)

దాదా : (విచారంగా వీరారెడ్డితో) ఏం బాబూ, ఇదంతా నిజమేనా!

రామి : నిజమేనా నీమిటి! ఇదంతా నా కండ్లార చూస్తేను. ఏం వీరారెడ్డి బావా, ఏదో, ఉత్తరం ఇచ్చిరమ్మని ఆయాళ నీవు నన్ను ఆకునూరు బంపలా! అప్పుడామె ఎవరోవచ్చిఆ..... నీమిటి ఆమె పేరు....

కమల: ఎవరు, పద్మజా నాయుడా?

రామి : ఆ! ఆ! ఆమెగారే. ఒక్కొక్కళ్ళు ఆమెగారి దగ్గర కొచ్చి తమ చెరలు చెప్పుకుంటుంటే నాకడుపు తరుక్కు పోయిందనుకో.

దాదా : [వీరారెడ్డితో] ఎవరు బాబూ ఆ మాతల్లి.

సుభాన్ : సరోజినీదేవి కూతురు.

సీత : ఆమె దేవూరు?

వీరా : మన హైదరాబాద్. సరోజినీదేవి అంటే సామాన్యురాలు గాదు.
కాంగ్రెసులో గొప్ప నాయకురాలు.

యల్ల : కాంగిరేనేంది బాబూ?

వీరా : ఇక్కడ మన ఆంధ్రమహాసభలాగే దేశంలో అదొక పెద్ద సంఘం.
ఎప్పుడన్నా గాంధీగారి పేరు విన్నావా!

యల్ల : గ్యాంధీగారా? గ్యాంధీగారి పేరు ఇనక పోడమేంది. ఆయనేగా
[అంటూ గోడకు తగిలించివున్న గాంధీ పోటోను చూపిస్తాడు.]

సుభాన్ : ఊ! ఆయనే. ఆ సంఘానికి నాయకుడాయనగారే.

దాదా : ఇట్టాంటి పెద్దలుండగానే ఇంతంత ఘోరాలు చేస్తున్నారు.

వీరా : ఎందుకు జేయరు? పట్టాంటివాళ్ళు కూడా ఈ రాజులతో, నవాబు
లతో రాజీ పడుతూ ఉంటే?

యల్ల : ఏంటీ పతేలా? ఏ పతేల్?

కమల : సర్దార్ పతేల్.

యల్ల : ఓసోసి! అయితే ఆయన ఈ పతేళ్ళందరి తలచున్న నోడన్న మాట!

సుభాన్ : అదిగాదు యల్లమందా, ఆయన మన పట్టాంటివాడు గాదు!
పెద్ద కాంగ్రెసు నాయకుడు.

యల్ల : ఎంత కాంగిరేను అయితే మట్టుకి ఈ పతేళ్ళ నెట్టా నమ్ముతా
వయ్యా! మీరు లచ్చజెప్పండి. నేను మట్టుకి పతేల్ నెపచ్చే
నమ్మును.

వీరా : (నవ్వుతూ) సరే ఇప్పుడు నీకు తెలియదులే ఈగొడవ. పోనీ
దీన్ని గురించి రేపు తీవ్రంగా చెప్పుతానులే.

[మంగలి రాముడు ప్రవేశం]

వీరా : ఏమిటి రాముడా ఇలా వచ్చావ్.

రామి : ఏం దొర పంపించాడా మమ్మల్ని తీసుకురమ్మని.

రాముడు : లేదు బాబూ!

కమలి : మీ కోసం గాదులే. మళ్ళీ యల్లమండను తీసుకురమ్మని పంపించి ఉంటాడు.

యల్లి : ఆ నాకోసమే. ఇంకా నేను గడీ కెళ్ళకేం! (రాముడితో) ఏమైనా నరే నేను రాను పో ఆశ. చెప్పకో పొయ్యి.
(అందరూ నవ్వుతూ వుంటారు)

వీరా : అనలు చిషయి మేమిటో చెప్పనియ్ ఎందుకిప్పుడే తొందర పడడం?

దాదా : (రాముణ్ణి జూచి) ఏమిటి పని?

[చెప్పడానికి రాముడు సందేహిస్తూ ఉంటాడు]

వీరా : సందేహిస్తా వెందుకు? చెప్పు.

రాముడు : ఏం లేదు బాబూ. నేను కూడా....[అందరి మొఖాలపై పు చూస్తూ ఉంటాడు.]

వీరా : చెప్పు ఫర్వాలేదులే చెప్పు.

రాముడు : నేను కూడా సంగం పడదామనుకున్నా దొరా!

దాదా : ఈ మాట చెప్పడానికే ఇంత భయపడతావేం?

రాముడు : ఈ సంగతి మల్లా దొరకు తెలిస్తే నిలువునా పాణం దీస్తాడు.

రామి : నీవు మా సంఘంలో ఎట్టా జేర్తావ్?

వీరా : అదేమిటి రామిరెడ్డి ఎందుకు జేరగూడదు? అతను మాత్రం మన లాంటి బీదోడు గాదా?

సీత : అయితేం, దేశములు మనిషిగా?

వీరా : అలా అనుకుంటే మన మంతా ఎవరం: దేశముఖ్ మనుషులంగాదా? అతను దేశముఖ్ ఇంట్లో చాకిరి జేస్తున్నాడు. మనం బైట పొలం మీద పండించి వాడింట్లో బోస్తున్నాం. అంతే తేడా.

దాదా : బాగా పారజూస్తే అంతేలే నీముంది తేడా?

యల్ల: ఈ మంగలాయన జేరతానంటే మట్టుకు దొర ఊరుకోవద్దూ.

సుభాన్: ఏమయ్యా రాములూ, బాగా ఆలోచించుకున్నావా: ముందు చాలా చిక్కులొస్తాయ్.

సీత : ఇంకా ఆలోచించుకునేదేముంది! ఈ నంగతి దొరకి తెలిస్తే నీ కాస్త నొకరీ ఊడిపోతుంది.

రాముడు: పోతేపోయిందిలే అమ్మా. నా పీడా వదులుద్ది. ఈ నొకరీ ఉండిమట్టుకు నా కొరిగిందే దేముంది? పొద్దస్తమానం ఆయనింట్లో అరవళాకిరీ సేయడమేగా?

కమల: ఏం: మీ మంగళ్ళ కేదో కొంత మాన్యముంచాలిగా!

రాముడు: [విచారంగా] అదేవుంటే లేందేమిటమ్మా. ఎట్టో ఒకట్టా బతికే వాళ్ళం.

దాదా : ఆ మాన్యంకాస్తీ అప్పుడే లాక్కున్నాడుగా!

రాముడు: అయిదేళ్ళకింద ఎన్నడో నా పెళ్ళికి పాతిక రూపాలిచ్చిండు. వడ్డీతో వంద దాటిందనీ నిరుడు ఆ కాస్తగిత్తా లాక్కున్నాడు.

వీరా : ఇందులో ఆశ్చర్యమేముంది? ఇది మామూలుగా జరిగేదేగా?

దాదా : ఈ ఊళ్ళో పనిపాటలోళ్ళ మాన్యా లెవళ్ళయ్ మిగిలాయి?

యల్ల: మాన్నాలేనా? బంబరాయి కూడా నాదే అని లాక్కున్నాడుగా.

వీరా : తాతలనాటినుంచి కాపురముండే కొంపల్లోనుంచి లేవగొడితే దిక్కు లేదుగాని, ఇవి ఒక లెక్కా? వాములుదినే స్వాములికి పచ్చగడ్డి ప్రసాదం: ఇలాంటి వెన్ని లాక్కోందే వాడికి ఇరవై వేల ఎకరం అయింది?

సీత : సరే. పాపం, ముందా రాముణ్ణి సంగంలో జేర్చుకోండి.

వీరా : ఏం దాదా, చేర్చుకుందామా?

దాదా : నీ ఇష్టం నాయనా. ఆ మంచి, చెడ్డా అంతా నీకే తెలుసు.

రామి : ఏంరా రాముడూ, సంగంలో జేర్చుకుంటే ఇక దివాణంలోకి పోకుండా ఉంటావా?

వీరా : ఏం పోతే?

రామి : ఏం పోతేనా? రెండావుల దూడలాగా అక్కడా, ఇక్కడా ఎట్ట కుదురుద్ది? ఉంటే సంగంలోనన్నా ఉండాలి: లేకపోతే దివాణంలోనన్నా ఉండాలి.

రాముడు: ఇదంతా ఎందుకు బాబు: అనలు మీరు పొమ్మన్నా నేనాడకుబోను.

సుభాన్: ఏం, ఎందుకని?

రాముడు: ఏంజెప్పను బాబు నా గోడు: కొడుకు బుట్టి ఏడాది అయింది. ఇంత వరకు వాణ్ణి ఎత్తుకొని ఎరగను.

సీత : అదేంటి రాముడూ. అట్టంటావ్!

రాముడు: ఏముంది తల్లీ. కోడిగూసినప్పుడనగా లేసి నద్ది దాగి, గడీకిబోతా. ఆ పోయిన పోవటం మళ్ళీ నడిజాముకిగాని కొంపకు జేరను. ఇంకా వాణ్ణి నేనెత్తుకునే దెప్పుడమ్మా?

సీత : నిజమే పాపం, నీ వెళ్ళేటప్పటికి లేవడు: మళ్ళీ నీవు తిరిగి వచ్చే టప్పటికి నిద్రపోతావుంటాడు. అంతేనా?

రాముడు: అంతేనమ్మా, అంతే.

కమల: నడిజాందాకా అక్కడేం జేస్తావ్ రాముడూ?

రాముడు: ఒక పనా? ఎల్లినకాడనుంచి బారెడు పొద్దెక్కిదాకా పక్కలు తీయడం, మంచా రెత్తడం, ఆ లంకంత కొంప ఊడ్చి ఎత్తి పోయడం సరిబోద్ది. పగలు పొద్దాకా ఆయన సేవ జేయాలిగా? మళ్ళీ సందకసువూడవడం, కందిళ్ళు (లాంతర్లు) తుడవడం, మళ్ళీ పక్కలేసి ఆయన నిద్దరోయిందాకా గాళ్ళు బిసికి—అప్పుడు బయట

పదాలి. ఇంకజేసినా, ఏరోజూ కారోజు చీవాట్లు, దెబ్బలూ తప్పవ్.

యల్ల : ఓసోసే. ఆదేజూత్తే, నీకంటే నేనే కాత్తి మెరుగన్న మాట!

రాముడు: నీకేమయ్యా, మారాజువి. ఎల్లినాడు గొర్రెలకాడి కెల్తావ్, లేనినాడు ఆయిగా గొంకి ముసుగెట్టి పండుతావ్.

యల్ల : టుర్, కీ....

రామి : అదేంటి నీ దొంద!

యల్ల : లేకపోతే నీంది? నేను మారాజునంట! మారాజువి. ఒకనాడు జీవా లెమ్మలెమ్మను తెలుత్తుంది, మంగలాయన సంగతి.

[అంతా నవ్వుతారు]

సుభాన్ : బీదోళ్ళ కష్టాల కేం తక్కువలే. కాస్తీ కూస్తీ తేడాకేం గానీ అందరి పనీ ఆలాగే వుంది.

వీరా : అవును. అందుకోసమే మన మందరం గలిసి సంఘం వెట్టుకుంది. మన సంఘం ఎంత త్వరగా బలపడితే అంత త్వరగా మన మీ కష్టాలనుంచి గట్టెక్కుతాం. సరే, రాముడూ! యిప్పుడు మేం మీడింగుకు పోనాత్నం గాని, రేపు ప్రొద్దున్నే రా! సంఘంలో చేరుదువుగాని.

రాముడు: సీత్తం దొరా, మీ బానిచోట్టి.

వీరా : ఆలా అనగూడదు. మన సంఘంలో దొరలూ—బానిసలూ అంటూ ఉండరు. అందరం సమానమే! అంతా అన్నతమ్ముల్లాగా వుండాలి.

రాముడు: సీత్తం దొరా? (నాలిక కొరుక్కుని) సీత్తం బాబూ! వత్తానండి.

[దండంపెట్టి వెళ్ళబోతూ ఉంటాడు]

వీరా : ఇదిగో రాముడూ? దివాణప్పనికి వెళుతూనే వుండు: ఎందుకయినా మంచిది.

రాముడు: అట్నేలే బాబూ! (నాలుగడుగు లేసి వెనక్కి తిరిగి చుట్టి, వీరారెడ్డి దగ్గర కొచ్చి) ఈ సందట్లో అసలు మాట మర్చిపోయ్యా.

ఇయ్యాల దొరగారూ, పట్వారీ కలిసి కచ్చడపు బండ్లు కట్టుకొని
నల్లగొండ బోయిన్రంకీ! ఆడనుంచి దొర పట్నం చూచా పోతడంబ!

[అంబరూ ఆలోచిస్తూ వుంటారు]

దాదా : ఎందు వెళ్ళినట్టబ్బా!

రాముడు: రాతిరి చానా పొద్దోయిందాకా ఇద్దరేంవో గుసగుసలాడిను.

సుభాన్: ఏమన్నా దొంగకేసులు పెడతాడేమో, మనమీద.

వీరా : (ఆలోచిస్తూ) సరే రాముడూ, నీవు పద! మనేం ఫర్వాలేదు.

(రాముడు దండంబెళ్ళి వెళ్ళిపోతాడు)

రామి : (రాముడు పోయిందాకా అతనివైపు చూస్తూ) ఏమో, వీణ్ణిక్కడికి
జేరనివ్వడం నా కనుమానంగానే వుంది.

వీరా : ఏమిటి అనుమానం: అతన్ని సంఘంలో జేర్చుకోడం తప్పనా
నీడదేశం: అలాంటి వీదోళ్ళని జేర్చుకోకపోతే, ఇంకెవరిని జేర్చు
కుంటావ్. నీ కంటే, నాకంటే అతనికేం తక్కువ కష్టాలులేవు.

రామి : ఎన్ని జెప్పినా అతను దివాణప్పురుగు. ఇక్కడ సంగతులన్నీ
మూటగట్టుకెళ్ళి అక్కడ జెప్పితే....

సుభాన్: ఏం చేస్తే, మన కేం భయం: మన మేమన్నా, దొంగేడ్లు ఏడుస్తు
న్నామా: చేయదల్చుకున్నదేదో బండ పగలగొట్టినట్లు మనం
బజార్లోనే చెప్పి చేస్తున్నాం.

దాదా : అట్లాంటి వీదోడ్నికూడా అనుమానిస్తే మన సంఘం ఎట్లా బల
పడతది రామిరెడ్డి. కాకపోతే నాలుగు రోజులు కార్త కనిపెట్టి
ఉందాం.

సీత : ఎంత దివాణంలో ఉన్నా, మొదటినుంచీ రాముడు కార్తీ మెత్తని
ముండా కొడుకే. అంత మోసం చేస్తాడనుకోను.

కమల: చేస్తే ఒకరోజు చేస్తాడు, రెండురోజులు చేస్తాడు, తర్వాత ఎక్కడికి
దోతాడు?

యల్ల : ఏడకి బోతడు. అంతేలే బుల్లెమ్మా, మేక అయిందీ, మెకం అయిందీ నాలుగడుగు లేసేబ్బప్పటికి అదే తేలుద్ది. పదండి పోదాం మీటింగుకి.

వీరా : సరే పదండి పోదాం. చోలో ఆంధ్ర మహాసభకి జై !

లేవండోయ్ లేవండోయ్

కొమ్మక కర్షక యోధుల్లారా

॥రా రండోయ్॥

బారుణ హింసాకాండను ధీకొని

పోరాణా లిదె రణరంగానికి

॥రా రండోయ్॥

పేదల రక్తము పీల్చు దేశముఖు

పీశాచి పాలన నశింపజేయగ

॥రా రండోయ్॥

స్త్రీలను జెరచి శిశువుల జంపే

కాలకింకరుల కాలరాయగా

॥రా రండోయ్॥

ప్రజలకు హక్కులు లేని ప్రభుత్వం

ప్రభుత్వమా అది పశు ప్రభుత్వం

స్వాతంత్ర్యము మన జన్మహక్కుని

జయధేని మ్రోగించ పదండోయ్

॥రా రండోయ్॥

4

ది వాణిం (గదీ)

[దేశములు, అతని వెనుక పట్వారీ ప్రవేశం]

జగ : చూడవయ్యా చూడు. పదిరోజుల్లో ఒక్కొక్కజ్జీ చీల్చి ఎండెస్తానో లేదో! పూటకూటికి గతిలేని ఈ వెధవలు నన్నా ఎదురించేది?

వెంక : (నవ్వి) అంతేలేండి. గొర్రె కొన్ని కొండమీద తిరగబడిందట! అలా వుంది వీళ్ళ పని.

జగ : స్వాగతం. ఏమిటనుకున్నారో, దేశములు జగన్నాథరెడ్డి అంటే.

వెంక : మీ సంగతి ఆ కూవస్త మండూకాలకేం తెలుసు! ఆవులింకితే మీరు పేవులు లెక్కబెట్టరూ? మీరు పట్నం బయలుదేరగానే అనుకున్నా, "వారవారికి కోపం వచ్చింది, ఇక ఈ దెబ్బతో ఈ గాడవలంక నల్లుల్లాగా మాడిపోవాలిందే" అని.

జగ : అనుకోవడమేమిటయ్యా, ఇంకా మన కత్తి కెదురుకత్తి ఉందా?

వెంక : ఎలాగైనా....మన ప్రభువు.....

జగ : ప్రభువు! (వివరంగా నవ్వి) మనం లేకపోతే ప్రభువెక్కడుంటాడయ్యా, సాయిదైతే మాత్రం సర్ మీగ్గా ఇస్మాయిల్ ని చెప్పకోవాలిగాని.

వెంక : అదో ఆయనెక్కడ యుగంధరుడు.

జగ : కాకపోతే ఏమిటి మరి. ఎక్కడ వేయాలిసిన పాచిక అక్కడే వేస్తున్నాడు. చూడు, అటు వైస్రాయి దగ్గర కెళ్ళి నీ అంత మొనగాడు లేదనిపించుకుంటున్నాడు. ఇటు కాంగ్రెస్ వాళ్ళ దగ్గరికెళ్ళి కాంగ్రెస్పోదనిపించుకుంటున్నాడు.

పెంక : అవిపించుకోవడమేమిటి? 'డాక్టరు పట్టాభి శీతారామయ్య పంతులు గారి పత్రిక జన్మభూమి కూడా ఆయన్ని కాంగ్రెసు వాడే అని వ్రాసింది.

జగ : ఒహో, అలాగా! ఇంకా నాకా సంగతి తెలిదే, ఏమి ప్రజ్ఞయ్యా. అలా ఇంకెన్ని పత్రికల నోళ్ళు గట్టాడో!

పెంక : అసలు ఆయనకి వ్యతిరేకంగా నోరు తెరచిన పత్రిక ఒక్కటుందా?

జగ : పత్రికలమాట ప్రశ్న. ఇలాంటి వెదవలందర్నీ కేసులు పెట్టి శిక్షించమని హైకోర్టు, కింది కోర్టులకు ఒక రహస్య సర్క్యులరు కూడా పంపింది. ప్రపంచంలో ఏ మంత్రి చేయించగలిగాడయ్యా ఇంత గొప్ప పని?

పెంక : విజమే మంచి స్థానే వేశాడు. కాని ఏం లాభం. అదేదో పత్రిక ఆ రహస్యం కాస్తా బైట బెట్టిందిగా!

జగ : ఏడ్చింది! మంత్రాలకు చింతకాయలు రాకేం? జరిగే పనేదో జరుగుతూనే ఉంది, ప్రైవింగు తీసుకునేవాళ్ళు తీసుకుంటూనే ఉన్నారు. ఊళ్ళమీద దాడి జేసేవాళ్ళు చేస్తూనే ఉన్నారు. హైదరాబాద్ లో చివరికి నిజాం సాగర్ లో కూడా విమానాశ్రయం నిర్మిస్తున్నారు.

పెంక : (ఆశ్చర్యంగా) నిజాం సాగర్ లోనా! చెరువులోనా విమానాశ్రయం?

జగ : ఆ చెరువులో విమానాశ్రయం. ఇంగ్లండులో లేదని విమానాలు ఎకా ఎకీ వచ్చి ఇక నిజాంసాగర్ లో వారిడమే. ఏమనుకున్నావ్ మరి మీర్జా ఇస్మాయిల్ దెబ్బంటే!

వెంక : మొన్న అకిన్ లెక్ కూడా మన హైదరాబాద్ వచ్చాడటగా!

జగ : వచ్చాడు. వేయాలిసిన స్లానేదో వేశాడు. ఇక మనకేం లెక్క. కానివ్యవయ్యా మన తరపున లక్ష నైజాం సైన్యం ఉంది. ఇంకా కావలసి వస్తే అంగ్రేజ్ సర్కారు విమానాలు, టాంకులు కూడా పంపిస్తుంది. ఇక వీళ్ళు, వీళ్ళ సంఘాలు ఈ దెబ్బతో మసి మసి.

వెంక : అనలు అంగ్రేజీ (బ్రిటీష్)లో ఉన్న సంఘాలు కూడా పోతే గాని మనకి పీడ పూర్తిగా వదలదు.

జగ : ఇంకా సంఘాలేమిటి? అనలు బ్రిటీష్ ఆంధ్రే మన నవాబుగారి చేతుల్లోకి వస్తూ ఉంటే.

[మస్తాన్ ప్రవేశించి నలాంజేసి ఒక ప్రక్కన ఒదిగి నుంచుంటాడు. అతని ముఖంలో విచారభావం వ్యక్తమవుతూ వుంటుంది.]

వెంక : ఏ! మస్తాన్ అలా వున్నావ్?

మస్తాన్ : ఏం చెప్పను, పొద్దుటినుంచి ఊరుచుట్టూ, గూడెం చుట్టూ, తిరిగి తిరిగి నా దుంప తెగింది.

వెంక : ఏం?

మస్తాన్ : ఏముంది ఇయ్యాల ఒక్క జీతగాడూ రాలా.

జగ : (గ్రుడ్లురుముతూ) ఆ! అంత పొగరు దిగిందా?

వెంక : ముందు సేత్ సింధీని (మోతాదు) బంపి వాళ్ళందరినీ పిల్చుకరమ్మను.

జగ : ఊ! వెళ్ళు. ఇవ్వాల ఒక్కొక్కణ్ని దొక్క జీల్చేస్తాను.

మస్తాన్ : ఇంకా సేత్ సింధీ ఎక్కడ బాబూ, వాడిందరి కంటే ముందే ఎగగొట్టాడు.

వెంక : అయితే ఊరూ, గూడెం ఏకమయిందన్న మాట.

మస్తాన్ : ఎక్కడ గొడ్లు అక్కడే వున్నాయి. చివరికి వాటిదగ్గర పేడ తీసే దిక్కు కూడా లేదు.

వెంక : (దేశములు వైపు చూచి) ఎంతపని చేశారు, గాడిదలు. మన ఇద్దర్నీ :
ఊళ్ళో లేకుండి జూసి.

మస్తాన్ : మీ ఇద్దరూ ఊళ్ళో లేకపోవడం వల్లనే వాళ్ళకింత కొమ్ము
లొచ్చాయి. రాములవారి గుడిదగ్గర పెద్ద మీటింగు కూడా జేశారు.

జగ : మీటింగే! నా వూళ్ళో! నా రామ మందిరం ముందు? మరి
నీవెక్కడెచ్చావ్!

మస్తాన్ : ఏ జేస్తాను ఊరూ నాడూ ఏకమైతే వాళ్ళ ముందిప్పుడు
నాబోబోడు మాట్లాడటట్టుందా? ఆయనెవరో, ఒకాయన వచ్చాడు.
జిల్లా నాయకుడంట — జిల్లా నాయకుడు? తెగ వదిరాడు.
అప్పటికీ కోపం పట్టలేక మన ముఠాచేత మీటింగు మీద రాళ్ళు
వేయించా.

వెంక : భలేపని చేశావ్, కుక్క-కాటుకు చెప్పుడెబ్బ. సరిపోయింది.

మస్తాన్ : సరిపోయేదే, కాని....

జగ : కాని—

మస్తాన్ : దొంగ గాడిద కొడుకులు. కావలాగాసి మనాళ్ళందర్నీ పట్టుకు
కొట్టారు.

వెంక : కొట్టటమే!

మస్తాన్ : కొట్టడమేమిటీ? మరీ మన ఓనమాల వెంకన్నని చావచితక
బొడిచారనుకోండి. మీటింగులో లేచి నుంచోని అంతా ప్రమాణం
కూడా జేశారు. దేశములు పెత్తనం నాశనం జేసిందాకా విద్ర
భోరట!

జగ : ఏమిటి! ప్రమాణాల వరకూ వచ్చిందీ. చూస్తాను వాళ్ళ నాశనమో
నా నాశనమో తేలిపోవాలి.

[ఒక పోలీసు ప్రవేశించి సభాంతేసి న్నుంచుంటాడు.]

వెంక : అమీన్ సాబ్ గారు వచ్చేశారా ఏమిటీ?

పోలీస్ : ఆ వస్తన్నారూ మారాజ్.

జగ : పోలీస్:

పోలీస్: ఆ! పోలీసుకూడా వస్తాఉంది మారాజ్.

వెంక : వస్తన్నారా? అచ్చా.

జగ : ఎవడూరా అక్కడ?

[రాముడు ప్రవేశించి దణ్ణం బెట్టి నుంచుంటాడు]

జగ : ఏంరా, బంగళా అంతా ఊడ్చి బాగుజేశావా?

రాముడు: ఆ! చేసిన్న దొరా.

జగ : (వెంకట్రాపుతో) తయారు చేయవయ్యా జాబితా, అరే రాముడూ, ఆ జాబితా కోమటికిచ్చి కావలసిన వస్తువులన్నీ బంగళాకి పట్టు కెళ్ళు.

[పట్వారీ వెంకట్రాపు జాబితా తయారు చేస్తూ ఉంటాడు.]

జగ : ఏయ్ మస్తాన్, నీ వెళ్ళి గేటు దగ్గర నుంచో. అమీన్ సాబ్ రాగానే నాకు కబురుచెయ్. (పోలీసుతో) రెండు ఏటలు సరిపోతయ్యా?

పోలీస్: పలావ్ కి మా అందరికీ రెండెట్టా సరిపోతయ్ జనాబ్! కనీసం నాలుగయినా ఉండాలి.

జగ : సరే, పంపిస్తాను.

వెంక : అరేయ్ రాముడూ, ఇదిగో జాబితా పట్టుకెళ్ళు.

[కాగితం మడిచి రాముడి కివ్వబోతాడు]

పోలీ : ఏమేం రాశారు పట్వారీ సాబ్?

వెంక : మీకు కావలసినవి సమస్తం రాశాను. మషాళా దిన్నులు, మిర్చి, చింతపండు, అల్లం, బెల్లం, వుప్పు, పప్పు, ఉల్లిగడ్డలు, వెల్లిగడ్డలు, బీడీలు, సిగరెట్లు—బియ్యం, నెయ్యి....

పోలీ : నెయ్యి ఎంత వేశారు?

వెంక: అరడబ్బా.

పోలీ : అరడబ్బా ఎట్టా జొత్తుంది, మారాబ్! ఒక డబ్బా అయినా లేకపోతే ఎట్టా?

జగ : (వెంకట్రావుతో) ఊ! వెయ్యవయ్యా. డబ్బావెయ్! అరే! రాముడూ! నీతోపాటు ఈ పోలీసుకూడా వస్తాడు గాని, ఆయనకి కావలసిన వన్నీ ఇప్పించేసెయ్.

రాముడు : సి త్తం దొరా! (జాబితా తీసుకొని దండం బెట్టి వెళ్ళి పోతాడు)

పోలీ : ఆదాబ్ అర్జ్! (సలాంజేసి వెళ్ళిపోతాడు.)

జగ : (అటూ ఇటూ పచార్లు గొడుతూ) నేటికి నా ఊళ్ళో పొరుగుూరి వాడు వచ్చి, మీటింగు బెట్టడమా! సమయానికి నేను లేకపోతిని.

వెంక : మనమే ఉంటే ఊళ్ళో కాలుబెట్టి మళ్ళీ వాడు బైటికి పోతాడా, వంటింట్లో కొచ్చిన కుందేలు తప్పించుక పోయింది. ఇప్పుడేమను కుంటే ఏం లాభం?

జగ : చూస్తాను. ఈసారి యెలా తప్పించుక పోతాడో!

వెంక : అసలీ జిల్లాకు చిచ్చు బెట్టిందే ఆ వెధవ. ఒకసారి గట్టిగా దరువు పడితేకాని....

జగ : దరువులేదు, గిరువులేదు. ఈసారి చొరికితే బిస్మిల్లా చేయడమే. ఎన్ని వేలయితే మాత్రం నేం?

వెంక : ఆ ముండమోపికి వేలు గావాలా? మన వెంకన్ననీ, సుబ్బన్ననీ ఇంకా రెండుసావు లెక్కు వేసుకోమంటే సరి! రేపి పాటికి.....

[మస్తాన్, అమీనుల ప్రవేశం]

జగ : |
వెంక : | (లేచి నుంచొని) ఆదాబ్ అర్జ్ హై

అమీన్ : ఆదాబ్ అర్జ్ హై

[దేశములు అమీన్ కెదురుగా వెళ్ళి, కరస్పర్శ జేసి తీసుకొచ్చి తన కుర్చీలో కూచోబెడతాడు. పక్కనున్న కుర్చీలో తాను కూచుంటాడు. వట్వార్ ఒక పక్కన, మస్తాన్ మరో పక్కన నుంచుంటారు.]

అమీన్: (కుర్చీలో కూర్చుంటూ) హేమ్మి మహరాజ్! నీ మీదా షికాయత్ వచ్చింది. మీదీ దివాణంలో చాలా చాలా గొడ్వా హుందా!

జగ : నా మీదనా షికాయత్! ఎవరా చేసింది?

అమీన్: హెవడూ హేమ్మి! హిక్కి జనం హంతా దస్తఖత్ చేసి తాలూకా దార్కి హింత పొద్గూ మహజర్ హాక్కి పంపాన్. రైతుల్మీద చాలా చాలా జులుం చేస్తున్నావు హంట.

వెంక : సర్కార్ లెవీ ఇవ్వమని గట్టిగా అడగడం కూడా జులుమేనా? లెవీ ఇవ్వకుండా ఎగ్గొట్టి పైన దేశముఖ్ గారి మీదనే రిపోర్టు చేశారన్న మాట! ఏముంది! మొగుణ్నిగొట్టి మొర్రో అన్నట్లుంది ఇదంతా.

అమీన్: హరే లెవీ గివీ గొడ్వా మాకీ హేమి: హాల్లా కొంపల్కి లూటీ చేయడం, హెద్దుల్కి తోల్కా పోవడం, హాల్లా పొలాల్కి మీదీ ఖణ్ణ (వశం) చేస్కోవడం గడీకి విల్చి కొట్టడం హిదండా జులుం గాకపోతే హేమ్మి అయ్యా.

వెంక : హుజూర్, ఇదంతా సంఘం వాళ్ళ మాయ. రంకు నేర్చిన అమ్మ బొంకకపోతే ఎట్లా?

[మస్తాన్ను సారా సీసా తీసుకు రమ్మని దేశముఖ్ నైగ జేస్తాడు]

జగ : (వట్వార్తో) అదేమిటయ్యా, వెంకట్రావుగారూ! సంఘం వాళ్ళ బిద్మాషీ మన అమీన్ సాబ్ గారికి తెలియకుండా ఉందా?

వెంక : వారికి తెలియకపోవడమేమిటి? అనలు సవాబుగారే పోవాని వాళ్ళ మీటింగులు పెడుతూఉంటే.

అమీన్: మీటింగు హెక్తా?

వెంక : ఎక్కడేమిటి! రాత్రి ఈ ఊళ్ళోనే మీటింగు బెట్టారు.

అమీన్: అరే. మాది ఇజాజత్ (వర్మిషన్) లేకుండా హెట్టా బెట్టారూ?

జగ : వాళ్ళ పని ఇప్పుడు మీరూ వేమూ కనబడేటట్టుందా?

వెంక : కనబడేటట్టుంటే అమీన్ సాబ్ గారంతటివాణ్ణి బట్టుకొని నిన్న మీటింగులో అలా ఎందుకు తిడతారు?

అమీన్: హేట్టీ? నాకీ తిట్టారా?

[మస్తాన్ సారాసీసా తీసుకొచ్చి పేబుల్ మీద ఉంచుతాడు]

జగ : (గ్లాసులో సారా పోస్తూ) ఒక్క తిట్టడమేనా! మిమ్మల్ని, మమ్మల్ని నాశనం జేసిందాకా వాళ్ళు నిద్రబోరట!

[గ్లాసు అమీన్ చేతికిస్తాడు]

అమీన్: (గ్లాసు తీసుకుంటూ) అరే బద్మాష్. (ఒక్క గుక్క తాగి) మీకీ పతేల్కీ ఉండీ ఎందుకూ జరగనిచ్చావ్ మీటింగ్?

మస్తాన్: ఏం జేస్తాం హుజూర్, మీటింగ్ ఆపమని దొరవారు పంపితే వెళ్ళాం చూడండి ఏం జరిగిందో. (వీపు చూపెడతాడు)

అమీన్: అరే బావరే! (గ్లాసు కింద బెడుతూ) హెవడూ ఆ సువ్వర్ నీకీ కొట్టింది.

వెంక : ఇంకెవరు కొడతారు! సంఘంవాళ్ళే. ఎంత ఘోరం చూడండి. ఆ దెబ్బలు చూడండి.

అమీన్: హీక్టా హెంత జనం హుంది షంగంలో.

వెంక : మస్తాన్ బోటి బుద్ధిమంతులు ఎవళ్ళో పదిమంది దప్ప అంతా సంఘంలోనే చచ్చారనుకోండి.

అమీన్: (సిగరెట్టు ముట్టిస్తూ) అరే? ఊర్ కీ ఊర్ హంతా షంగంలో చేరిందీ?

వెంక : రొడీముంశా కొడుకులంతా జేరి చంపుతాం, పొడుస్తాం అని బెదిరిస్తే ఈ పిచ్చి మూకంతా జేరింది.

అమీన్: హంతా జాయం చేశారా.

వెంక : నేను చెప్పడమెందుకు. చూడండి, మీరే స్వయంగా చూడండి.
(దత్తం విప్పుతూ) పాపం ఆ గొల్లముండా కొడుకొచ్చి లబ్ధున
ఏడ్చాడు. (యల్లమంద కాగితం తీసి అమీన్ చేతికిస్తాడు)

అమీన్ : (చదివి) అచ్చా బులావో. హెల్మిందాకో, హిస్టే చర్యాప్తు
చేయవాలి.

జగ : మస్తాన్. ఊ! వెళ్ళు యల్లమందను బిల్చుకురా.

వెంక : మీ బోటివారు పూనుకోవారేగాని, ఈ కుక్క గొడుగు సంఘాలెంత
సేపు (చిటికేస్తూ) ఇట్టంటే ఎగిరిపోవూ!

అమీన్ : హంతా తేల్కా కాదూ పట్వారీసాబ్! హిష్టా హెక్టా జూసినా
హిదే గొడ్వా. రోజురోజూ సచ్చిపోతందాం తిగ్గాలేక.

జగ : ఇలాంటి వెధవల్ని పైకెక్కనిస్తే మీకూ చిక్కే, హాకూ చిక్కే.
ఈ దెబ్బతో ఒక్కొక్కడి తల దిమ్ము వదిలింపండి.

వెంక : చున అమీన్ సాబ్ గారి కిదొక లెక్కా! పెద్ద పెద్ద కొమ్మలు దిరిగిన
హేమా హేమీర్నే చితక గొట్టారు.

అమీన్ : హది కాదయ్యూ, హిదీ షంఘంతో మాకీ పెద్ద పేచీ వచ్చిందీ.
మాదీ పోలీస్ మీదా కూడా సదర్ నాజంకీ షికాయత్ (కంప్లె
యింట్) చేస్తందార్. పేపర్ నిండా మాకీ బద్ నామ్ చేసి వేస్తం
డార్. హీశీక్ జోలీక్ పోతే మాకీ కష్టం తెచ్చి పెత్తార్.

జగ : ఈ పీనుగులు మిమ్మల్ని చేయ గలిగిందేమిటి? గుడ్డి కన్ను మూస్తే
ఎంత, తెరిస్తే ఎంత? ఇదిగో మీ కట్నం తీసుకోండి. (జేబురోనుంచి
నాలుగువేల రూపాయల నోట్లు తీసిఇస్తూ) ఊ! కానియ్యండి,
మీదెబ్బ కెదురేమిటి?

అమీన్ : వద్దూ, మారాజ్ వద్దూ, హిదీ మాకీ పాణం మీదీక్ వస్తాది.

జగ : మీ ప్రాణం మీదకా! ఏడ్చారు. అందాకా వస్తే ఇంకా షేం ఉండి
ఎందుకు? నాలుగువేలు కాకపోతే వదివేలయితే మాత్రం
ఈ సంఘాన్ని నాశనం చేయకుండా వదిలిపెత్తానా?

వెంక : మా దొరవారు మాటంటే వెనక్కి తిరిగే మనిషా? మన సర్కారే పోయాక, ఇంకా మనం ఉండి ఎందుకు?

జగ : అమీన్ సాబ్! అందాకావస్తే మీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం. సందేహిస్తారేమిటి? ఈ తీసుకోండి (మరో నాలుగు వేలు తీసి ఇస్తాడు)

అమీన్ : అచ్చా. అసల్ సర్కార్కి పోయేటట్టు వుంటే మనీక్ హాండి హెండ్యా! (పైకం తీసుకొని జేబులో వేసుకుంటూ) చుస్తాన్ హీళ్ళి తడాఖా. ఈ చూళ్ళో హెంతామంది ముసల్మాన్లు ఉండారో?

వెంక : ఎందుకు లేరు. వాళ్ళూ ఇరవై కుటుంబాల వాళ్ళున్నారు.

అమీన్ : హాళ్ళి మీకీ తరఫ్ హుంవారో?

వెంక : లేరు సర్కార్. వాళ్ళుకూడా సంఘంలోనే చేరారు.

అమీన్ : అరే. హాళ్ళి బుద్ధీలేదూ! కాఫీర్ (మహమ్మదీయేతర) షంగంలో హెట్టా చేరారో, మాదీ నవాబ్కి వర్గి పెట్టి.

[మస్తాను ప్రవేశం]

వెంక : వాళ్ళందరికీ పెద్ద ఈ మస్తాను తమ్ముడు సుభానేనండి.

అమీన్ : క్యారే. నీదీ తమ్ముడూ నీకీ వర్గి షంగంలోకి పొయ్యాడో?

మస్తాన్ : ఏం జేస్తాను సర్కార్. నెత్తిన నోరు బెట్టుకుని ఎన్నాళ్ళు జెప్పినా వినందే.

అమీన్ : అరే నాలాయఖ్. సుభానుకో బులావో. నాకీ చెప్పి చుస్తా. అచ్చా, హెల్మిందా హేడీ?

మస్తాన్ : ఎక్కడో చచ్చాడు. ఇంటి దగ్గర లేడండీ!

వెంక : సరే, నీవెళ్ళి ముందు సుభానుని, దాదాసాయనుని పిల్చిరా. (మస్తాను అమీనుకు సలాంజేసి వెళ్ళిపోతాడు) సుభానుని తిప్పడానికి మేమూ ఎంతో ప్రయత్నించామండీ! కాని లాభం లేక పోయింది. అతను చాలా పెంకెమనిషి.

అమీన్: మీకి చెప్పే హెండ్రూ హింటాడ్ చూడు, హిప్పా నాకి పాంప్
మినిట్ లో మార్చివేస్తాను.

[పోలీసు, మంగలి రాముడూ ప్రవేశం]

[అమీనును చూచి శాల్యూట్ జేసి పోలీసు అబెన్సను ఫోజులో
నుంచుంటాడు.]

వెంక : (పోలీసుతో) ఏం మీకు కావాలిసిన సామాగ్రి అంక దొరికిందా?

రాముడు: ముందు డబ్బియ్యందే కోమటాయన ఇయ్యనన్నడు దొరా!

జగ : (కోపంగా) ఆ ఏమిటి?

అమీన్: (పోలీసుతో క్యారే బేవఖూప్ హాడ్కి జుట్టూపట్టి హిక్తా హీడ్చుక
రాకా, హీటా నచ్చావ్ బే.

పోలీ : ఏం జేస్తు హుజూర్? వాడికి కుమ్మక్కుగా బడితలు పుచ్చుకొని
పదిమంది జనం వచ్చిపడ్డారు.

వెంక : చూశారా. చివరికి బఖాల్ కూడా మీ పోలీసు కెదురు తిరిగాడు. ఇలా
వుంది వీళ్ళ పని.

అమీన్: పోవయ్యా, మీరూ హాక్కి హల్సూ యిచ్చార్, లేకపోతే హాక్కి
హింత ఖలేజా.

పోలీ : (దేశముఖ్ తో) ఇయ్యకపోతే ఇయ్యకపోగా పైన ఎంతెంత మాట
లన్నాడు!

జగ : అంటాడంటాడు. ఎందు కనడు? ఇవ్వాల వాడికి చావు నూడింది.
అరే రాముడూ, ముందు పోలీసులందరికీ దివాణంకోనే వంట చేయ
మని చెప్పు.

రాముడు: సిత్తం దొరా. (వెళ్ళిపోతాడు)

వెంక : ఈ బకాల్ ఎక్కడికి పోతాడో చూద్దాం, ఇంత కింత వీడి దగ్గర
పదింతలు కక్కిస్తాం.

అమీన్: హసల్ హిక్తా షంగం పెద్దా హెవడూ?

జగ : ఉన్నాడులెండి, ఒక పచ్చి రొడీ, వీరారెడ్డి.

అమీన్ : క్యా రెడ్డి? మీదీ రెడ్డి మీకి హెదురు తిర్గాడ్ అరే! తోబా తోబా!

జగ : వాణ్ని రెడ్డి అనడం కూడా సిగ్గుచేటు.

వెంక : ఈ మధ్య మాదిగ కొంపల్లోకూడ కూడు తిన్నాడట దొర్బాగ్యుడు!

అమీన్ : హెకా తింటే హేష్టి, హదీ మన్కి హెంద్కయ్యా. హాడ్కి పిల్చి రెండు మంచి మాటల్ పేసీ జేవ్ లో పెట్కో.

వెంక : అతను అంతమాత్రానికి లొంగే పిండం కాదులెండి.

అమీన్ : హేమి సేతాగానీ మాటా సేస్తావయ్యా, హంతిక్ కాకపోతే పదీ హెకరాల్ హాడ్కి హిస్తే సరీ, హేమి సేస్తాడయ్యా మీదీ మాటా హిన్నా? హప్పట్కి హిన్నాపోతే నాకి హుండాన్. హాడ్కి హుండాడ్.

వెంక : చిత్తం అలాగే తమరు నెలవిచ్చినట్టే చేస్తాం.

జగ : ఎవడురా అక్కడ (రాముడు ప్రవేశం) అరేయ్, అమీన్ సాబ్ గారు రమ్మంటున్నారని వీరారెడ్డిని పిల్చిరా.

రాముడు : చిత్తం దొరా (వెళ్ళిపోతాడు)

[మరోవైపునుంచి మస్తాన్ ప్రవేశం]

జగ : ఏం వచ్చారా?

మస్తాన్ : వచ్చారు మహారాజ్!

వెంక : లోపలికి రమ్మను (మస్తాన్ బైటికి వెళతాడు) — (అమీన్ తో) మేంకూడా ఉండడం మంచిది కాదనుకుంటాను.

జగ : వెళతాం. వాళ్ళతో మీరొక్కరే మాట్లాడండి.

అమీన్ : అచ్చా! అచ్చా!

[జగన్నాథరెడ్డి, వెంకట్రావులు వెళ్ళిపోతారు. అమీన్ సిగరెట్టు ముట్టించి పీలుస్తూ ఉంటాడు. మస్తాన్ తోపాటు దాదా, సుభానుల ప్రవేశం.]

అమీన్: (బెంచ్ చూపిస్తూ) ఆవ్ భాయి ఆవ్. బై లో.

దాదా : ఎందుకులెండి ఇక్కడె నుంచుంటాం.

అమీన్: అరే మీకీ మాకీ తేడా హేష్టి! మందీ మతంలో హంతా హాష్టే బై లో.

దాదా : ఎట్టా గైనా మీరు మహారాజులు. మాదేముందిలెండి బిక్కాపక్కిర్లం

సుభాన్: ఇంతవరకెప్పుడూ ఇక్కడ కూర్చొని ఎరగం. కొత్తగా ఇవ్వాలెందుకు లెండి. మమ్మల్ని పిలిచారట ఎందుకు?

అమీన్: మీకీకూడా షంగంలో చేరార్లాదూ?

సుభాన్: ఆఁ చేరాం.

అమీన్: అరే! మీకీ కాఁర్లా (హిందూ) షంగంలో సేరాల్! నాకీ హెక్టా చూడలా. హిది హేష్టి భాయి, క్యాదాదా. నీకీకూడా షంగంలో చేరావ్?

మస్తాన్: ఏదో తెలవక చేరారు లెండి.

సుభాన్: తెలిసే చేరాం. ఇది కాఫిర్ల సంఘం కాదు. ఖీదోళ్ల సంఘం!

అమీన్: ఖీదోళ్ళాషంగం! (వెకిలినవ్వు నవ్వి) అరే దీవానా నీకీ హేష్టి తెల్సు, హిందువుల్కి చేసే కిలాడి.

దాదా : ఇక్కడ అదంతా ఏమి లేదులెండి! అంతా కలిసే ఉంటాం.

సుభాన్: ఇందులో హిందువులు చేసే కిలాడి ఏముంది?

అమీన్: కిలాడి గాకపోతే హేష్టి మన అసఫ్ జాహీ సర్కార్ కీ బోల్తా కొట్టించే హిందూ హాళ్కి షంగం పెట్టార్. మీరుపోయి బరాబర్ హాళ్కి ధోఖాలో బడ్డార్.

సుభాన్: పైనుంది ఆజంపహీ సర్కార్, అంగ్రేజ్ సర్కార్, మా కంటికి కనపడేది మాత్రం ఈ దేశముఖు సర్కారే.

అమీన్: అరే, ఈ దేశముఖుదీ హేష్టి హుందోయ్? హీళ్ళా హందర్కి పైనా మందీ నవాబ్ హుండాడ్. హీళ్ళూ హంతా హాయనా హెట్టానెపై హట్టా సేయ్వాలి.

దాదా : అయితే ఈ జరిగే జరుగ అంతా ఆయనగారే చేయమన్నాడా ఏమిటండీ?

సుభాన్ : అవును. ఇదంతా ఆయనగారి చలవే.

అమీన్ : అరే హేష్టే హట్టా అంటావ్. మందీ నవాబ్ లేకపోతే నీకి హెక్టా హుండేవాదవ్?

సుభాన్ : ఎక్కడుంటాం ఇక్కడే ఉంటాం. ఈయన ఉండి మా కొరి గించిం దేముంది? ఈయన లేకపోతే మాకు పోయేదేముంది? గోచీకి మించిన దరిద్రం ఏమిటి?

అమీన్ : అరే! మందీ రాజ్యం. రాజ్యంచేసే జాతి. హేష్టే బానిసా మాటా సేస్తావ్.

దాదా : ఏమి రాజ్యమో? ఏమి రాజులమో?

సుభాన్ : రాజులం! (చివిగిన చొక్కా చూపిస్తూ) కనపడతానే ఉందిగా దాదా, మన రాజుల దర్జా!

అమీన్ : క్యారే? నీకీ మతం మళ్ళీ లేదూ హేష్టే?

మస్తాన్ : కాపిర్ల వో స్తీబట్టి తిరిగేవాడికి ఇంకా మతమేమిటి? మట్టేమిటి?

దాదా : గుడ్డొచ్చి పిల్ల నెక్కిరించినట్లు నీవు కూడా మాకు వంకబెట్టి బోతున్నావా? నీ జీవితంలో అస లెప్పుడన్నా నీవు నమాజ్ జేసి ఎరుగుదువ్?

సుభాన్ : (నవ్వుతూ) ఆయన జేయకపోవడమేం దాదా? నీవు రోజు కయిదు సార్లు అల్లాకి సలాంజేస్తే, ఆయన రోజుకి యాభై సార్లు సలాం కొడతాడు.

దాదా : ఎవరికి?

సుభాన్ : ఎవరికా? దేశముఖు జగన్నాథ రెడ్డిగారికి.

అమీన్ : క్యారే గవార్, నీకి మర్యాదా. మంచి హేమిలేడు.

సుభాన్ : పేదముండాకొడుకులకి మాకీ మర్యాద లేందుకు లేండి, కడుపులోకి కాస్త మేతబడితే చాలు.

అమీన్: ఏయ్ సుభాన్ నీదీ మంచికోరి చెప్తన్నా హిన్కో. మీకీ షంగం కావాలంటే మందీ వేరే షంగం హుంది. హందులో మీకీ చేరే మంచీ హుంటాది.

దాదా : ఏమిటి బాబూ ఆ సంగం?

అమీన్: మజలిసే ఇత్తి హదుల్ ముసల్మీన్.

దాదా : ఎక్కడుంది అది? మే మెప్పుడూ దాని పేరన్నా వినలేదే?

సుభాన్: ఉందిలే దాదా ఒకటి, జాగీర్దార్ల సంఘం.

అమీన్: అరే జాగీర్దార్ హేష్టు, ముసల్మాన్లంతా హందులో కల్వవచ్చు.

సుభాన్: దేనికి? జాగీర్దార్ల నాకరీ చేయడానికా? ఇప్పటికీ దేశముఖుల తోనే చచ్చిపోతున్నాం. ఇంకా జాగీర్దార్ల కొలువెందుకు లెండి.

అమీన్: మస్కీ ముసల్మానుస్కీ హిట్టా హుండాం కాబట్టే బీహారులో హిందువుల్ మస్కీ సఫా సఫా జేస్తుందార్.

సుభాన్: బెంగాల్లో మనవాళ్ళు చేసిందదేగా? బీహార్లో, బెంగాల్లో, పంజాబ్లో - ఎక్కడ చచ్చినా చివరికి మాబోటి పేదాళ్లేగా?

అమీన్: హైతే హింత్కీ మీరు ఆ కాఫిర్ల షంగంలోనే హుంటార్?

సుభాన్: కాఫిర్ల మీద నిజంగా కంత కోపమే వుంటే యీ దేశముఖు ఇంట్లో ఎందుకు మకాం బెట్టారండి! ఆయన మట్టుకు కాఫిర్ గాడా? ముసల్మానా?

అమీన్: (కోపంతో బల్లి గుద్ది కండ్లురుముతూ) అరే గదా (గాడిదా) నీకీ ఫక్రీర్ హుండావ్. ఆయన్కీ మహరాజ్ కీ వంకా బెట్టావ్.

సుభాన్: చూస్తున్నావా దాదా. మత మేదయితే ఏం? చివరికి ఫక్రీర్లు ఫక్రీర్లే, దొరలు దొరలే.

దాదా : పద! ఇక్కడి కొచ్చి పైగా మాటలు పడడం ఎందుకు?

(ఇద్దరూ వెళ్ళిపోతారు.)

అమీన్: (రేచి) ఏయ్ బూడా, ముసల్మానికీ పుట్టా పుట్టార్ గాబట్టి
మీకీ వస్తీ పెడ్తండా. హిప్పట్కి హైనా బుగ్గిగ్గి బత్కండి.
మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్తండా.

[దాదా, సుఖానులు వెళ్ళిపోతారు. అమీన్ మళ్ళీ ఒక దోసువేస్తూ
వుంటాడు.]

మస్తాన్: అసలు చేసిందంతా ఈ ముసలాడే. చూడండి పైకి ఎంత పిల్లిలాగా
కనబడతాదో!

అమీన్: హొక్తీ దెబ్బాకీ హంతా వదుల్తాది. హీక్కి గోరీ కట్టిచ్చాపోతే
చూడు నాదీ దెబ్బ!

[దేశముఖు, పట్వారీల ప్రవేశం]

జగ : క్యా అమీన్ సాబ్, దారికొచ్చారా?

అమీన్: హొక్కి షంగం పిచ్చీ బాగా తల్కి పట్టింది. ఖాలీమాటల్ని సేస్తే
హింటార్?

జగ : ఇవ్వాల మాటలతో వినకపోతే రేపు లాతీలతో వింటారు సరే!
మీరు వచ్చి చాలా సేపయింది, కొంచెం విశ్రాంతి తీసుకోండి
(రాముడు వచ్చి నుంచుంటాడు.) ఆ వచ్చేవాడి వ్యవహారం నేను
చూస్తాను.

అమీన్: అచ్చా అచ్చా నాకీ హొక్కి అరాం సేస్తా. మీదీ మాటా హిన్కా
పోతే నాకీ ఖబర్ చెయ్.

[మస్తాన్ దారి జూపుతూ వుంటాడు, అమీన్ వెళ్ళిపోతాడు.]

వెంక : ఏంరా! ఆతను పచ్చాడా?

రాముడు: ఆ వచ్చిన అయ్యగారూ.

వెంక : సరే తీసుకురా (దేశముఖ్ కుర్చీమీద, వెంకట్రావ్ బల్లమీద
కూర్చుంటూ ఉంటారు.)

[రాముడు వెళ్ళి మళ్ళీ వీరారెడ్డితో ప్రవేశిస్తాడు.]

జగ : అరే రాముడూ వెళ్ళు, నీవు నీ పని జూసుకో.

[దణ్ణం పెట్టిరాముడు వెళ్ళిపోతాడు.]

జగ : (నవ్వు మొఖంతో లేచి వీరారెడ్డి దగ్గరకెళ్ళి) ఏమిటోయ్ వీరారెడ్డి!
ఈ మధ్య నీకేదో ఉద్యోగం దొరికిందని విన్నానే నిజమేనా?

వీరా : నాకా ఉద్యోగం? అసలు నేనెప్పుడూ ప్రయత్నించలేదే.

జగ : అలాగా, (పట్వారీవైపు జూచి) ఏమిటయ్యా అలా అన్నావ్!

వెంక : ఈ మధ్య ఏదో ఆఫీసులో ఉన్నాడని మావాడన్నాడు లెండి.

వీరా : అవును. ఈమధ్య కొన్నాళ్ళు తాలూకా ఆంధ్ర సంఘం ఆఫీసులో
ఉన్నాను. కాని అదేమీ ఉద్యోగం కాదే!

వెంక : (నవ్వుతూ) ఇంకేం! దాన్నిబట్టే మావాడలా అనుకున్నాడేమో లెండి.

జగ : ఎక్కడో తాలూకాలో బోయి పడుండడం ఎందుకోయ్ వీరారెడ్డి!
కావాలంటే నేనివ్వనూ నీకిక్కడ ఉద్యోగం?

వీరా : నాకెందుకు? అసలు నేను ఉద్యోగం చేయదలుచుకోలేదు.

జగ : అది మంచిదేకాని, అసలు మన కులంలో చదువుకున్న వాళ్ళే
తక్కువ. చదువుకున్న నీబోబోళ్ళు ఒకటూ, ఆరా యిలాగే
అనుకుంటే ఇంకా మన వాళ్ళు ఎలా పైకి వస్తారు?

వెంక : ఏమిటయ్యా తెలిసిన వాడివి నీవుకూడా అలా మాట్లాడతావ్?
ఎన్నాళ్ళు తంటాలు పడతావ్ ఆ నాలుగెకరాలతో.

వీరా : ఏదో మా అవస్థ మేం పడతాం లెండి.

జగ : (వీరారెడ్డి భుజంమీద చరుస్తూ) ఉద్యోగం లేకపోతే నీవేదో ఒక
విధంగా బ్రతకలేవని కాదు, నేను చెప్పేది. నేనా ఒక్కణ్ణి.
వ్యవహారాలేమో రోజురోజుకీ పెరిగి పోతున్నాయ్. ఎన్నని సర్దు
కోను?

వీరా : అయితే నన్నేం చేయమంటారు?

జగ : మనలో చదువుకున్న వాడివి నీవుండగా నాకెందుకీ భారమంతా.

పోనీ, పటేల్ గిర్ తీసుకో. నీ ఇష్టం వచ్చినట్టే గ్రామాన్ని నడుపు. నేనేదో చేస్తున్నానని మీరంతా అనుకోవడం మెందుకు?

వెంక : ఏమిటయ్యా పేచ్చోడా ఇంకా ఆలోచిస్తావు. కొండంత అండ దొరికింది. అదృష్టవంతుడివి. ఎద్దుముడ్డి పొడుచుకునే రాత నీకేం వట్టింది?

వీరా : పటేలంటే ఏమిటో నాకు తెలుసులెండి నాకేం అక్కర్లేదీ ఉద్యోగం.

జగ : సరే, నాచేతనైన సహాయమేదో చేస్తానన్నాను. తర్వాత నీ ఇష్టం.

వెంక : ఏమిటయ్యా వీరారెడ్డి నీ మీద అంత అభిమానంగా ఉన్న దొర వారికి వ్యతిరేకంగా నీవు పని చేయడమంటే నాకేం బావుండలా.

వీరా : ఎందుకండి బాబూ నామీద మీ కంత అభిమానం?

వెంక : ఎలాగైనా దొరవారి కులస్తుడివి.

వీరా : కులం అంటే నేనొకణ్ణే గాదుగా ఊళ్ళో మూడు వంతులు రెడ్డే.

వెంక : కాబట్టే చెప్పుతున్నాను. రెడ్డే మన రెడ్డి దొరవారికి వ్యతిరేకంగా పని చేయడం ఏం సబబు?

వీరా : పండ్లూడ గొట్టుకోవడానికి వీరాయయితే ఏముందండీ వెంకట్రావు గారూ?

వెంక : శివ శివా! చల్లని ప్రభువు నెంత మాటన్నావయ్యా. అదిగో చూడు ఆ ఎదురుగా వున్న రామమందిరం కట్టించింది దొరవారు కదూ! అలాంటి పుణ్యాత్ముణ్ణి....

వీరా : అవును గొప్ప పని చేశారు. అరక్కి పాతిక రూపాయల చొప్పున వసూలుజేసి కట్టించారు. ఎడ్లతో బండ్లతో నానా అవస్తలు పడి రాయి రప్పా తోలింది మేము. చివరకు పేరు మాత్రం దొరగారిది.

[దేశముఖు వీరారెడ్డి వైపు గ్రుడ్లు మిటకరిస్తూ ఉంటాడు.]

వెంక : చాల్లేవయ్యా, బయర్దేరావ్ ఈ నాటికి పెద్ద దేశభక్తుడివి. నీమాత్రం దేశభక్తి అందరికీ ఉంది. (కట్టపంచ చూపుతూ) మిల్లాల్లా మానేసి ఆరు మాసాలనుంచీ నేనూ ఖద్దరు కడుతున్నాను, ఏమిటనుకున్నావా?

వీరా : అబ్బ! గొప్ప త్యాగమే చేశారు!

జగ : చేసినా మేమే చెయ్యాలి. నీవేం చేస్తావా? నన్యానీ నన్యానీ రాసుకుంటే బూడిదే రాలేది.

వెంక : అంతే? మొన్న కస్తూరిభా వండుకి డబ్బు గావలసివస్తే దొరవారు నాలుగువేల రూపాయలిచ్చారు. నీవేం ఇచ్చావ్?

వీరా : అవును. మీలాగా అవుల్ని జంపి, చెప్పులు దానం చేసే ప్రభువులు చాలామంది వున్నారు. కాంగ్రెసు పేరు నాశనం చేయడానికి. ఇంకేం మీరు కూడా కాంగ్రెసులో కలవక పోయారా?

వెంక : అవునూ మేమూ కాంగ్రెసే. మొన్న నరసింగరావుగారు, రామ కృష్ణారావుగారు వచ్చినప్పుడు ఎక్కడ మకాం జేశారు? మా డివాణంలోనా? మీ గుడిసెల్లోనా?

వీరా : ఎందుకు మకాం జేయరు? అందులో ఒకరు దేశముఖు, మరొకరు జాగీర్దారు.

వెంక : ఏమయితే? నీవు వారికంటే గొప్ప దేశభక్తుడవా?

వీరా : నేనేం దేశభక్తుణ్ణి లెండి. మిబోటి దేశముఖులు, పట్వారీల పంచ జేరిన ఆ పెద్దమనుషులే దేశభక్తులు. అలాంటి దేశభక్తుల చేతులతో కాంగ్రెసు తీర్థం పుచ్చుకున్న మీరు అంతకంటే గొప్ప దేశ భక్తులు.

వెంక : నీకు తోడు వాళ్ళకు నంకబెట్టపోయావ్. అసలు గాంధీగారు చెప్పిందేమిటి? నీవు చేసేందేమిటి?

వీరా : అదేమిటో తమరే నెలవివ్వండి?

వెంక : అసలు ఆ మహాత్ము డెమన్నాడు? రైతులకు దేశముఖులు, జమీందార్లు ధర్మకర్తలుగా వుండాలన్నాడు. నీ వెక్కడో నాలుగు గాలి

కూతలు నేర్చుకొని, అసలు దేశముఖలే పోవాలన్నావటగా నిన్న మీటింగులో.

వీరా : హూ, రైతులకు దేశముఖులు ధర్మకర్తలు! మేకలకు తోడెళ్ళు కాపలా అన్నమాట.

[అమీన్ ని పిల్లవమని దేశముఖు మస్తాన్ కి పైగ జేస్తాడు.]

జగ : ఆ లుచ్చాతో యెందుకోయ్ కంతఛోష. చెప్పతినే కుక్కకు నెయ్యి కూడు ఇముడుతుందా?

వీరా : ఇది నెయ్యికూడు కాదు, విషపుకూడు. ఇలాంటి ఆశలు బెట్టే ఇది వరకు కొంతమందిని బోల్తా కొట్టించారు. కాని, ఇక ఆ మంత్రం అందరి మీదా పారదు. మీ పని మీరు చేసుకోండి. మా పని మేం చేసుకుంటాం. (వెళ్ళబోతాడు.)

[అమీన్ ప్రవేశం]

జగ : అమీన్ సాబ్ (వీరారెడ్డిని అరెస్టు చేయమని పైగ చేస్తాడు.)

అమీన్ : ఏయ్ రైల్.

[వీరారెడ్డి నుంచుంటాడు]

[వీరారెడ్డి దగ్గిరకెళ్ళి] గిరప్తార్.

[పోలీసులు వీరారెడ్డి చెరొక చెయ్యి పట్టుకుంటారు.]

[తెర పడుతుంది]

5

వీ రా రె డ్డి ఇ ల్లు

[సీతమ్మ నాయకుల పోటోలు తీసి తుడుస్తూ, సామాన్లు సర్దుతూ పొడుతూ ఉంటుంది.]

గీతము పాడగదే - ఛాటిగ

గీతము పాడగదే -

॥గీతము॥

(గాంధీజీ పోటో చూచి)

దున్నే వారికె అన్ని హక్కులని

దోచేవాడికి దోహద మీనని

పలికిన పలుకులు నిలుపుకొనాలని

॥గీతము॥

(నెహ్రూ పోటో చూచి)

తిండిని దోచే దుండగులందరి

గుండెల చీల్చే కుత్తుక నులిమే

తరుణమిదే గద త్వరపడవేమని

॥గీతము॥

(అంధ్ర మహానభ నాయకుని పోటో చూచి)

రాక్షసి మూకల రక్త విపానుల

నురుమాడుటకై పరుగున రండని

పిలిచిన పిలుపును విని కడిలామని

॥గీతము॥

[కమల పక్కనుండి వింటూ పాట పూర్తి అవుతూ వుండగా ప్రవేశిస్తుంది. దాదా, సుభానులు కూడా బైటినుంచి ప్రవేశిస్తారు]

దాదా : (నవ్వుతూ) మమ్మాయి అప్పుడే సంఘం పాటలు కూడా నేర్చుకుందే!

సుభాన్ : కమలమ్మ ఇంట్లో ఉండగా పాటలకేం తక్కువ?

కమల : (చిరునవ్వుతో) మా వదినకు నేను నేర్పేదేముంది? అన్నయ్య నేర్పాడు.

దాదా : అవునులే, మా అమ్మాయికి అన్నయ్య నేర్పాడు. రేపు వచ్చే మా మనమడికి నీవు నేర్పు.

సీత : ఈమె ఆయనకేం నేర్పక్కరలేదులే! ఆ అబ్బాయికూడా సంగం పెద్దేగా!

దాదా : ఇంకేం? చిక్కులేదు. ఇద్దరూ చెరొక జెండా ఏసుకొని ఊళ్ళెమ్మట తిరగొచ్చు. (కమల సిగ్గుతో తల వంచుకుంటుంది. సీతమ్మ నవ్వుతుంది)

సుభాన్ : (సీతమ్మతో) ఏం వదినా అన్నయ్యేడీ. ఎక్కడి కెళ్ళాడు?

సీత : మీకు కన్నడలా? మీ వెనకమాలే వచ్చారుగా!

దాదా : ఎక్కడికీ? గడికా?

సుభాన్ : అక్కడకొస్తే మాకు కన్నడాలిసిందేగా!

కమల : రాముడొచ్చి అమీన్ రమ్మన్నాడవి పిల్చాడు. మీరుకూడా గడికే వెళ్ళారని తెలిసి, అన్నయ్య కూడా అక్కడికే వచ్చాడు.

దాదా : అట్టాగా. అయితే ఆయనే దారినెళ్ళాడో, మేం ఏ దారిన వచ్చామో!

సుభాన్ : రానియ్. ఆయన దగ్గరేం నాటకం ఆడుతున్నాడో అదీ తెలుసుకుందాం.

కమల : ఏమిటా నాటకం?

దాదా : ఏముంది, ఏదో ఒక విధంగా మమ్మల్ని బుట్టలో వేసుకోవాలని చూశాడు.

కమల: మిమ్ముల్నే! బుట్టలో వేసుకోవాలని చూశాడుగా? ఏమన్నాడేంటి?

సుభాన్: ఏమంటాడు! మీరంతా హిందువులంట, మేం సాయిబులమంట
నవాబుకు వ్యతిరేకంగా సాయిబులు పనిచేయడం తప్పంట, పాప
మంట!

కమల: ఆయనకేం నవాబు! కొన్ని కోట్ల రూపాయలున్నాయి. మరి మీకెన్ని
కోట్లున్నాయి?

దాదా : లేకేం. నాకూ ఉన్నాయి చినిగిపోయిన రెండు పాత కోట్లు.

సుభాన్: ఎక్కడివి. నీ పెండ్లికి కుట్టించినయ్యా?

దాదా : (నవ్వుతూ) అబ్బో! నా పెండ్లికి తోడు రెండు కోట్లు కూడానా?
అందులో ఒకటి మా అయ్యది.

(అందరూ నవ్వుతూ ఉంటారు)

[రామిరెడ్డి, యల్లమందల ప్రవేశం]

యల్ల : (వస్తూనే) నాయాళ్ళు! యల్లమందంటే ఏంవో అగ్లాటప్ప అను
కున్నారు!

దాదా : ఏం! మాజోరుగా ఉంది? వేశావా ఏంటి రెండు ముతలు?

యల్ల : ఏంది కల్లా! కల్లు సంగం పొత్తకంట్లో యేలద్దన్నాడే ముంత పగల
నూకినా, ఏందనుకున్నావో!

దాదా : అయితే ఇవ్వాలి మస్తాన్ ఏమన్నా నీ చేతికి చిక్కాడా ఏంటి?

యల్ల : మత్తానయ్యే చిక్కినట్టయితే అబ్బా! టుర్, కీ....

(అందరూ నవ్వుతారు)

రామి : తన్నదియ్య! ఇయ్యాలి యల్ల మంద వంకర కర్ర తిరగేసి నా సామి
రంగం దంచో దంచు!

సుభాన్: ఎవర్ని? ఏమిటి?

సీత : ఏమిటి రామయ్యా! అసలెవర్ని కొట్టింది?

యల్ల : ఎవరేనీంది? లొడినుని.

దాదా : ఎందుకు? ఏం జరిగింది?

రామి : నా కనలు విద్రబట్టిందా, నా గిత్త బోయినకాడనుంచి. దివాణపు గొడ్లన్నీ చెవురు కెట్టాగూ రావాలిగా! మనాళ్ళందర్నీ తీసికెళ్ళి ఇయ్యాల కాపలాగాశా. ఎక్కడికిపోతుంది దొరక్క. దాని అబ్బగాడి బాకా? నీళ్ళు తాగుతూ ఉండగా పోయి గిత్తని పట్టుకున్నా.

సీత : వాళ్ళు చూస్తూ ఉరుకున్నారా?

రామి : అళ్ళెవళ్ళు అక్కయ్యా? అడి పాలేళ్ళంతా మన సంగంలోనే ఉంది!

యల్ల : పెద్ద మొగోళ్ళలాగ ఎవళ్ళో ఇద్దరు రొడినాయళ్ళు వచ్చారు జుట్టెగ రేసుకుంటా!

సుభాన్ : (నవ్వుతూ) అదా సంగతి! ఆళ్ళిద్దరి పనీ నీవు బట్టావన్నమాట! కమల: భలే పనిజేశావ్ యల్లమందా! సరే, కూచో! (యల్లమంద లోపలి కెళతాడు.)

రామి : మనదేముంది సుభాన్! అసలు గూడెం వెళ్ళాలి కనపడాలి. ఏం కట్టుగా ఉంది! చెరువు దగ్గర కాస్త గల్లంతు జరిగేటప్పటికి గుతపలు (లారీలు) తీసుకొని గూడెం అంతా కదిలి వచ్చిందనుకో మన తరపున.

సుభాన్ : అవును మరి. ఈ దేశములు గూడాన్ని బెట్టిన తిప్ప లిన్నా అన్నా. నిలువునా ప్రాదాలు తోచాడనుకో. దేశములుని ఇవ్వాల గూడెంలో అడుగు బెట్టమను. కనబడుతుంది వాడి బతుకు.

దాదా : నిజమే. వాళ్ళకూడా మనతోపాటు చావుకీ బతుక్కి తయారయ్యారు. కాని, గింజలు దొరక్క పాపం వాళ్ళు చాలా ఇబ్బంది పడుతున్నారంట.

మా భూమి

కమల: పాపం వాళ్ళు అలా ఇబ్బంది పడుతూ వుంటే, మనం మాత్రం చూస్తూ ఎలా ఊరుకుంటాం. మన చేతనైన సహాయమేదో చేయాలిగాని.

నీత : మనుకున్న దాంట్లోనే కాసిని వాళ్ళకిచ్చి కానుక తాగమందాం. గానుగ లోదే గంటెడు. ఏం జేస్తాం?

దాదా : అంతేలే అమ్మా. తర్వాత తిప్పలేమన్నాగానీ.

[యల్లమంద పలక తీసుకొచ్చి, రొండున వున్న చెకుముకి సంచి తీసి అందులో నుంచి బలపంతీస్తూ వుంటాడు.]

రామి : అదేమిటోయ్ యల్లమందా, నీకు పలకెందుకు?

యల్ల : అచ్చరాలు రాపిచ్చుకోవాలి అమ్మాయి సేత.

[కమల చేతికి పలక, బలపం ఇస్తాడు]

దాదా : (ఆశ్చర్యంగా) ఓరి నీ దుంప తెగ! ఇప్పుడేం చదువోయ్ నలభై యేళ్ళు వచ్చాక?

యల్ల : ఓయ్! చదువుకోక పోతే యెట్టా! మన సంగంవారు చేసే కాగితాలు చదువుకోవద్దూ మరి! [అంతా సవ్వతారు]

రామి : తన్నదియ్య! అట్టా వుండాలి పట్టుదలంటే!

నీత : చదువేమిటి పాటలు కూడా నేర్చుకుంటున్నాడుగా అమ్మాయి దగ్గిర!

దాదా : ఓరి నీ యేటుగాల! మా అందరికంటే నీవే మెరుగే! నీరే ఒక పాట పాడు.

యల్ల : వాయ్, పాటలు నాకేం వత్తయ్.

రామి : ఈ వేషాలన్నీ కుదరవు లేవోయ్. మా అక్కయ్య అబద్ధం ఆడకేం! ఊ! పాడవోయ్ పాడు (అంటూ చెయ్యిబట్టి లాగుతూ వుంటాడు)

నీత : నా మాట అబద్ధమైతే పంతులమ్మగా రెదతే వుందిగా అడగండి.
[కమల నవ్వుతుంది]

సుభాన్ : సంఘం పాటలు నేర్చుకుంది దాచుకోవటానికా యేం: పాడవోయ్, మనకు భయమేమిటి?

యల్ల : పాట లెందుకయింది నాకు వచ్చింది. సుద్దులెతేను.

రామి : సుద్దులెతే మరీ మంచిది. తప్పకుండా పాడాల్సిందే.

కమల : ఇక తప్పదులే పాడు యల్లమందా.

యల్ల : ఒక్కొక్కటి ఎట్ట బాదను? 'ఆ' కొద్దేవాళ్ళుందొద్దూ

రామి : నేనూ, సుభాన్ 'ఆ' కొడతారే కానీయ్, రా సుభాన్. (సుభాన్, రామిరెడ్డి యల్లమందకు చెరొక ప్రక్కన నుంచుంటారు. చెవికి చేయి ఆనించి, యల్లమంద 'ఆ' అంటూ శ్రుతి గలుపుతాడు)

యల్ల : ఏంవయ్యా. 'ఆ' కొట్టకుండా ఇకిలి త్తారేరా

సుభాన్ : | సరే కానీయ్. [ఇద్దరూ 'ఆ' అంటూ అతనితో శ్రుతి కలుపుతారు]
రామి :

యల్ల : — సుద్దులు —

హరి హరి నారాయణ అదినారాయణ

కరుణించు మమ్మేలు కమలలోచనుడ॥

గొర్రెల గోత్రాలు గొల్లల కెరుక

గొల్లల గోత్రాలు గొర్రెల కెరుక

గొర్రె గొల్లల గోత్రాలు తోడేళ్ళ కెరుకో॥

పచేళ్ళ గోత్రాలు అమీన్ల కెరుక

అమీన్ల గోత్రాలు పచేళ్ళ కెరుక

అమీన్ల పచేళ్ళ గోత్రాలు గ్రామస్తుల కెరుకో॥

దేశముఖుల గోత్రాలు జాగీర్దార్ల కెరుక

జాగీర్దార్ల గోత్రాలు దేశముఖుల కెరుక

దేశముఖ్ జాగీర్దార్ల గోత్రాలు ఆంధ్రమాసది కెరుకో॥

నైజాం గోత్రాలు కుంపినోళ్ళ కెరుక ..
కుంపినోళ్ళ గోత్రాలు నైజాము కెరుక
నైజాం కుంపినోళ్ళ గోత్రాలు మా సంగంవారి కెరుకో!!

[సంతోషంగా అందరూ చప్పట్లు కొడతారు.]

దాదా : సెబాస్! బలేగా పాడావ్ యల్లమందా.

కమల: మరేమిటకున్నారు యల్లమందంటే! చూడండి. పది రోజుల్లో
మన సంగం పేపరే చదివేస్తాడు.

[యల్లమంద నవ్వుతూ గొంగళి కిందేసుకొని కూర్చొని అక్షరాలు
దిద్దుకుంటూ ఉంటాడు.]

దాదా : మరచిపోయాను. అస లియ్యాల మన సంగం పేపరొచ్చిందా?

రామి : రాకపోవడమేమిటి? నేనేగా రాత్రి తెచ్చింది!

సీత : దీపం బెట్టుకుని రాత్రి నడిజాందాకా చదువుతానే ఉంది అమ్మాయి.

దాదా : ఇయ్యాల సంగతు లేందో చెప్పలేదే అమ్మాయి.

సీత : కుంపిణీనుంచి ఎవళ్ళో మన దేశం చూద్దానికొస్తే వాళ్ళమీద కూడా
తుపాకులు కాల్చారంట! వీళ్ళ చేతులిరగ!

దాదా : ఎవళ్ళు బందరునుంచి వచ్చిన ఆ పెద్దమనుషులమీదనా, ఆ సంగతి
మన కిదివరకే తెలిసిందిగా.

రామి : కుంపిణీనుంచి వాళ్ళస లిక్కడి కెందుకొచ్చారు సుభాన్?

సుభాన్: మన కష్టసుఖాలు తెలుసుకోడానికే.

యల్ల : మన కట్టసుకాలు తెలుసుకొని కుంపిణీలో వాళ్ళేం జేత్తారేంటి?

సుభాన్: కుంపిణీలో వాళ్ళంటే ఎవళ్ళు, వాళ్ళూ మన తెలుగోళ్ళేగా. మనం
కష్టపడుతూవుంటే, మనోళ్ళు చూస్తూ ఊరుకుంటారా ఏమిటి?
ఇక్కడ జరిగే సంగతులన్నీ కండ్లారా చూసి అక్కడికెళ్ళి మనా
ళ్ళందరికీ చెప్పుదాం అని వచ్చారు.

యల్ల : అదిగవీ సంగతీ! మళ్ళీ ఇంటి కెళ్ళినాక ఈడ జరిగే అన్నేయమంతా మనాళ్ళకు జెప్తారుగా. అందుకనే అసలు ఆళ్ళను జంపేత్తే ఏ పీడా లేదనుకున్నారు, దొంగనాయాళ్ళు.

దాదా : ఇదంతా చేయించింది ఆ ప్రతాపరెడ్డిగా.

కమల: అవును, ఆ దుర్మార్గుడే.

రామి : ఎవడు: ఆ లక్ష ముప్పైవేల ఎకరమోడా:

సుభాన్ : వాడే. ఊళ్ళ కూళ్ళు లేవగొట్టి తోచేసుకున్నాడు.

యల్ల : తల్లి సిగదరగ! తోటంటే తోటా! ఒకసారి దారి ప్రయాణం బోతా తోట కీ దరిని సద్దిదాగి బయల్దేరితే మళ్ళీ ఆ దరి కెళ్లేటప్పటికి ఏను గూకిందంటే నమ్ము.

కమల: నిజమే అలాంటి పెద్ద తోట మొత్తం మన భారతదేశంలోనే లేదంట!

సుభాన్ : వాడి ముల్లేంబోయింది యెంత తోటైనా వేయిస్తాడు, చుట్టపక్కల ఊళ్ళవాళ్ళందరిచేత వెట్టిజేయించి.

కమల: వేయించినన్నాళ్ళు వేయించాడు. ఇక ఆ పప్పులేమీ ఉడకవ్. ఆ ఊళ్ళన్నీ ఇప్పుడు సంఘంలో జేరాయి.

యల్ల : (హుషారుగా చంకలు గొడుతూ) చేరినయ్! ఇక కూసోని వీడవమను.

సీత : సంగంలో జేరినందుకు మన్ని వీడే ఇన్ని ఇబ్బందులు పెడతన్నాడు. ఇక వాడెన్ని చెరలు పెడతన్నాడో వాళ్ళని.

సుభాన్ : ఎందుకు బెట్టడు, పోలీసుల్ని తీసుకొచ్చాడు. పట్టపగలే కొంపలు దోయిస్తున్నాడు. ఆడోళ్ళ పరువు దీయిస్తున్నాడు. వాడు చేయగలిగిన దంతా చేస్తూనే వున్నాడు. చివరి కిప్పుడు మిలటరీ వాళ్ళని కూడా ఊళ్ళలో దింపాడు.

యల్ల : ఎవళ్ళని సిపాయోళ్ళనా? ఆళ్ళు షరీ కటికోళ్ళంటగా.

కమల: అయితేం: ఎలికబోను ఎలిక్కే ఉంటుంది. పులి బోను పులికే ఉంటుంది. చాళ్ళేలికేస్తే మనాళ్ళు కాలి కేస్తున్నారు.

దాదా : ఏం వేస్తే ఏం లాభం? వాళ్ళకి తుపాకులున్నాయ్. మనకిలేవు.

యల్ల : అదేనే సిన్నయ్యా, అనలొచ్చిన సిక్కు. నాకుమల్లే ఆణ్ణి కర్ర బట్టుకొని బర్రీమీదికి రమ్మను. కనబడద్ది - దెబ్బకి నాయాల టుర్రీ, కీ....

సుభాన్ : అందుకనే వీలున్నప్పుడు దెబ్బకి దెబ్బ తీస్తాం. వీలుతప్పితే తప్పుకొని ఆత్మరక్షణ జేసుకుంటాం.

యల్ల : ఆత్మరచ్చన. అదేంవయ్యా సుబానయ్యా?

కమల : 'ఆత్మరక్షణ' అంటే ఏంలేదు యల్లమందా. మన్ని మనం కాపాడు కోవడమే.

యల్ల : (పకపక నవ్వుతూ) ఏందీ? మన్ని మనం కాపాడుకోటం? ఓయ్! మరి మన్ని మనం గాపాడుకోపోతే, మత్తానయ్య గాపాడతడా? ఇక రెండు చేతుల్తో బువ్వదిన్నట్టే.

సుభాన్ : అందుకనే మనంకూడా నేర్చుకుంటున్నాంగా!

రామి : ఏమిటి నేర్చుకునేది కబుర్లు. ఒకేపు పోలీసులొచ్చి ఊళ్ళో గూచుంటేను.

సుభాన్ : గిత్తో గిత్తో అంటూ నిన్నటినుంచి ఎక్కడా అంతులేదు. ఇప్పుడొచ్చి నన్ను డబాయిస్తున్నాడు, నేర్పలేదని.

దాదా : అయిపోయిన పెండ్లికి బాజా ఎందుకు? ఇప్పుడన్నా మొదలెట్టండి తొందరగా.

[అంతా లేచి నుంచుంటారు. ఇంతలో రాముడు ప్రవేశం]

రాముడు : (వస్తూనే) సుబానయ్యా, సుబానయ్యా!

సీత : ఏమిటి రాముడా?

రాముడు : బాబయ్యగారిని పోలీస్టోళ్ళు పట్టుకొని దొరవారి కొట్లో పెట్టిను.

కమల : ఎవరిని! మన్నయ్యనా?

[ఔనని రాముడు తల ఊపుతాడు]

రామి : పదండశ! ఇంకా జూస్తారేమిటి?

రాముడు: అడ కొద్దుబాబూ, అడ చానామంది పోలీసులుండారు.

రామి : ఏం ఉంటే, తేలేదేమిటో ఇప్పుడే తేలుద్ది.

యల్ల : అంతే. ఇయ్యాల అటో ఇటో తేలాలిసిందే. లేకపోతే ఏంది?

చాచా : ఎప్పటికి మల్లే ఏదో మాటాడ్డానికి పిల్చాడనుకున్నాగాని ఇంత కాడికి వస్తందనుకోలేదు.

కమల: అన్నయ్యా అంతే అనుకున్నాడు. లేకపోతే అసలు వెళ్ళే వాడే కాదు.

సీత : నాకు మొదటినుంచీ భయంగానే ఉంది. తీరా వేళ్ళేటప్పుడన్నా మాడా, “రామయ్యనన్నా వెంట తీసుకెళ్ళరాదా” అని.

సుభాన్: మేం కూడా అక్కడే ఉంటాం అనుకొని వచ్చిఉంటాడు. ఏం రాములూ ఆయన్ని అక్కడే ఉంచారా? నాకా (స్టేషన్) కి తీసికెళ్తన్నారా?

రాములు: అప్పుడే ఏడ తీసికెల్తారు బాబూ. ఊరుమీద పట్టానికి అంతా తయారవుతున్నా.

చాచా : ఊరుమీద పట్టానికా?

రాములు: ఇంకా పట్టానికా ఏంది! ఈపాటికి అళ్ళు బయలుదేరి వత్తానే ఉండాలి. (సీతమ్మతో) నే నెల్తానమ్మగారూ!

సీత : సరే వెళ్ళు రాములూ.

[రాముడు వెళ్ళిపోతాడు]

సుభాన్: ఏం యల్లమంద! సమయం వచ్చింది. మన్ని మనం కాపాడు కోవాలి.

సీత : పదండయ్యా తొందరగా పదండి. ఆ పాపిష్టిోళ్ళు ఎవళ్ళింటిమీద వచ్చి వడతాగో!

యల్ల : ఎల్లాని కేంరే అమ్మా! మని ఇక్కడో?

దాదా : నే నుంటానులే యల్లమందా, పవండి మీరు.

సీత : నీ విక్కడుంటే ఎట్టా దాదా! విన్ని అసలే భయస్తురాలు. మాకేం ఫర్వాలేదులే.

దాదా : నీకు తెలవదులే అమ్మా. పెద్దోణ్ణి నేనుండికూడా మిమ్మల్ని ఒంటరిగా వదిలిపెద్దే, రేపు అబ్బాయివచ్చి ఏం అనుకుంటాడు? మా ఇండ్ల దగ్గర సుభాన్ ఉంటే చాలే.

కమల: మాకేం భయంలేదులే దాదా. మమ్మల్ని మేం రక్షించుకోగలం. మీబోటి ముఖ్యులే ఇక్కడ గూచుంటే ఎలా? వెళ్ళి ఇండింటికి తిరిగి ముందు గ్రామాన్ని కట్టుదిట్టం చేయండి. పదండి.

రామి : సుభాన్, ముందు మవిద్దరం గూడెం వెళ్ళివద్దాం పద.

సుభాన్: దాదా నీ వలెళ్ళి మన వెంకయ్యగారికి, సుబ్బయ్యగారికి చెప్పిరా; యల్లమందా నీ వెళ్ళి మీ పదిండ్లొళ్ళకి జెప్పు.

దాదా : సరే పదండి. చావో బతుకో ఇయ్యాల తేలిపోవాలి.

సీత : పదండి నాయనా, పదండి. ఎన్నాళ్ళు బతుకుతాం ఈ పాడు బతుకు. ఎప్పుడైనా చావాలిందే.

సుభాన్: మనం జేసిన ప్రమాణం మళ్ళీ ఒకసారి జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి. బొందిలో ఊపిరి ఉండగా ఈ దేశముఖ్కి లొంగి పోగూడదు. మన జన్మహక్కుల కోసం మనం తెగించి పోరాడుదాం. ఈ పోరాటంలో ఎప్పటికైనా విజయం మనదే.

బోలో ఆంధ్ర మహాసభకి జై!

[కమల పాట అందుకుంటుంది. అందరూ కలిసి పాట పాడుతూ బయల్దేరి వెళ్ళుతూ ఉంటారు.]

అంధ్రుడా లేవరా
అంధ్రుడా బిరావ లేవరా

॥అంధ్రుడా॥

అంధ్రమాత వీరమాత అనెడి పేరు నిల్చిరా
కూలి-రైతు విప్లవాగ్ని జ్వాల లేపి నిలపరా
నేలమట్టమాను ధనిక పాలనంబు నేడెరా

॥అంధ్రుడా॥

నెత్తురొలికి పారినా నీది శిరసు రాలినా
కత్తి దూసి శత్రువులను గదిమి గదిమి కూల్చిరా
అంధ్ర ప్రజల మూడుకోటు లై క్యమై ఎదిర్చినా
బంధములను త్రెంచి విశాలాంధ్ర నిల్చిగలమురా

॥అంధ్రుడా॥

[కమల, సీత మినహా అందరూ వెళతారు]

కమల: వదినా, అన్నయ్య లేడని వాళ్ళు గబగబా మనింటికే వస్తారేమో.
గడపదాటి రోపల అడుగు పెట్టనివ్వగూడదు.

సీత : నా ఇంట్లోనే అడుగు పెట్టనిస్తానూ.. సరేగాని నీవు మాత్రం కాస్త
జాగ్రత్తగా ఉండమ్మా. వాళ్ళసరే కోతిముండాకొడుకులు.

కమల: అయితే ఏం? మనమే అంత జేతులు జచ్చి ఉన్నామా?

సీత : అంతేలే. మన చేతనైనంత మట్టుకు పోట్లాడదాం. నీవు మాత్రం
తొందరపడక నేను జెప్పినమాటిను.

కమల: ఏమిటి వదినా, అలా అంటావ్?

సీత : ఏం లేదులే అమ్మా, నీవసలే చిన్నపిల్లవి. నీ విక్కడే వుండు,
నే గడపలో నుంచుంటా.

కమల: అదేమిటి? నేనుకూడా నీతోపాటే నుంచుంటాను.

సీత : కాదులే, నీకు తెలీదులే. నేనే వుండాలి గడపలో, వాళ్ళసరే
తాగుబోతుముండా కొడుకులు. నా ప్రాణం వుండగా నీ వంటిమీద
చేయి బడనివ్వను.

కమల: (లోపలికి పరుగెత్తికెళ్ళి వడిశాల తీసికొస్తూ) మన చేతిలో ఈ ఆయుధం ఉండగా ఇంకా మన జోలికి రావడమే. (అంటూ బల్లపై కెక్కి వడిశాల తిప్పుతూ ఉంటుంది.)

సీత : (నవ్వుతూ) ఏం. కిందుండి నేను రాళ్ళుండించనా?

(తెరలో పెద్ద కోలాహలం. సీతమ్మ గబగబా గడప దగ్గరకు పరుగెత్తు కొస్తుంది. పోలీసులు తలుపు తోసుకుని లోనికి వస్తూ ఉంటారు)

సీత : ఎవళ్ళురా మీరు ఇంట్లోకి వస్తారు?

పోలీ : రే, అడ్డంకే, ముందు ఇల్లు సోదా చేయాలి.

సీత : ఎందుకు?

పోలీ : 'లెవీ' ఎగ్గాడితే ఊరికే పోతుందనుకున్నావేం?

అమీన్: (ప్రవేశించి పోలీసుతో) అరే హేబ్బీ చూస్తావ్ గదా: జిబ్బి జిబ్బి సామాన్ బై టీకీ లాగేయ్ బే.

[పోలీసులు లోపలికి వెళ్ళబోతారు. సీతమ్మ అడ్డం వస్తుంది. కమల లోపలికి పరుగెత్తుతుంది. "ఏయ్ జావ్, హాటో" అంటూ అమీన్ సీతమ్మను బై టీకీ లాగుతాడు. సీతమ్మ పడిపోతుంది. పోలీసులు, రౌడీలు, అమీన్, మస్తాన్, దేశముఖు, వట్వారీలు లోపల ప్రవేశిస్తారు. గాంధీ, నెహ్రూ వగయిరా నాయకుల ఫొటోల దగ్గర నుంచి చేతికొందిన ప్రతి సామాను బై టీకీ గిరవాటు వేస్తూ ఉంటారు. కమల కారపు ముంత తీసుకొని లోపలినుంచి వస్తుంది. కమలను చూచి దేశముఖు వికటంగా నవ్వుతూ, "చిక్కక ఎక్కడికి బోతావులే పిల్లా" అంటూ చేతులు జాచుకొని గ్రుడ్లురుముతూ కమలమీది కెళుతూ ఉంటాడు. సీతమ్మ త్వరత్వరగా లేచి పక్కనున్న రోకలిబండ అందుకొని వెనక్కి వచ్చి దేశముఖు తలమీదదెట్టి వాడుతుంది. దేశముఖు కెవ్వన ఒక పిచ్చికేక వేసి కిందబడతాడు. పోలీసులు, రౌడీలు సీతమ్మ మీద పడబోతారు. కమల కారపు ముంతలోంచి రెండు గుప్పెళ్ళ కారందీసి అందరి కళ్ళల్లో కొడుతుంది. అందరూ కళ్ళు

నులుపుకుంటూ వుంటారు. ఇంతలో వెనకనుంచి ప్రజల జయజయ ఛానాలు వినబడుతూ వుంటాయి. అందరికంటే ముందు దాదా పరుగెత్తుకుంటూ వస్తాడు.]

దాదా : అడోళ్ళమీద కెళ్ళడానికి మనుషులు గాదటరా మీరు. గాడ్సే కొడుకుల్లారా. (అంటూ సింహంలాగా గజ్జస్తూ వచ్చి పారిపోడానికి తారాడుతూవున్న పట్వారీని లాగి ఒక తన్ను తంతాడు. పట్వారీ ఆ దెబ్బకి గింగరాలు తిరిగి కింవబడతాడు ఇంతలో అమీన్ తనచేతిలో వున్న రివోల్వర్ని దాదావైపు గురిపెట్టి కాలుస్తాడు. దాదా పొత్తి కడుపులో నుంచి గుండు దూసుకుపోతుంది. “అల్లా! అల్లా!” అంటూ దాదా నేలమీదపడి తన్నుకుంటూ ఉంటాడు. పట్వారీ—దేశముఖులు లేచి మెల్లగా తప్పించుకొని పారిపోతారు. సీతమ్మ “దాదా దాదా” అంటూ పరుగెత్తుకొచ్చి దాదా తలను పట్టుకొంటుంది. అమీన్ మళ్ళీ రివోల్వర్ కాలుస్తాడు. గుండుతగిలి సీతమ్మ పడిపోతుంది. సుబాన్, రామిరెడ్డి, యల్లమందలతో సహా ఇంకాకొందరు ప్రజలు పరుగెత్తు కుంటూ వస్తారు. అమీన్తో సహా పోలీసులు కూడా పక్కబంబు జూచి పరుగులుచ్చుకుంటారు. “వదినా, వదినా” అంటూ కమల సీతమ్మ దగ్గరకు వస్తుంది. ఇంతలో మరో వైపునుంచి చెమట గారుతూ రొప్పుతూ వీరారెడ్డి, మంగలి రాముడు ప్రవేశిస్తారు.)

వీరా : (దాదాను జూచి) దాదా దాదా (అంటూ గుండెమీద చేయివేసి ముక్కు దగ్గర వేలుబెట్టి చూస్తూ వుంటాడు. మంగలి రాముడు లోపలికి పరుగెత్తి నీళ్ళు తీసుకొస్తాడు. వీరారెడ్డివైపు జూచి కమల ‘అన్నయ్యా’ అంటూ కేకవేస్తుంది. వీరారెడ్డి సీతమ్మ దగ్గరకు పరుగెత్తుకుంటూ వస్తాడు.)

సీత : (సీతమ్మ వీరారెడ్డివైపు జూచి ఊహ్యంతో) దాదా, దాదా.

వీరా : ఇంకెక్కడి దాదా (మంగలి రాముడు దగ్గర నీళ్ళుతీసుకొని సీతమ్మ చేత రెండు గుక్కలు తాగిస్తాడు.)

సీత : దాదా పొయ్యాడా, పొయ్యాడా; పాపం మనకోసం చచ్చి పొయ్యాడా. (కొంచెం పేపు ఆగి, కమలవైపు చూచి) ఏడవకమ్మా ఏడవకు; అబ్బాయేడీ?

(కన్నీరు తుడుచుకుంటూ కమల లోపలి కెళుతుంది.)

(వీరారెడ్డితో) మీకెట్లా....వచ్చారు?

వీరా : (కన్నీరు తుడుచుకుంటూ) రాముడు తప్పించాడు.

సీత : రాముడా? (రాముడు వైపు జూస్తుంది)

రాముడు: (కండ్ల నీళ్ళు తుడుచుకుంటూ) ఏం తప్పిస్తే ఏం లాబుమ్మమ్మా.

[అబ్బాయి నెత్తుకొని కమల ప్రవేశిస్తుంది. సీతమ్మ చేతులు చాచుతుంది. అబ్బాయిని కమల సీతమ్మ చేతుల్లోకి ఇస్తుంది.]

సీత : (అబ్బాయిని ముద్దాడి మళ్ళీ కమల చేతికిస్తూ) బిడ్డని నీ చేతుల్లో బెడతన్నా, వీడికిక....నీవే....నమ్మా....తల్లివి.

[కమల అబ్బాయిని తీసుకుంటూ వుంటుంది]

[తె ర]

6

స మా ధు లు

[సీతమ్మ, దాదా సాహెబుల సమాధులు. కమల, వీరారెడ్డి, సువాన్, రాముడు చేతులు జోడించి పాడుతూ ఉంటారు. వీరారెడ్డి చేతిలో బేబీ వుంటుంది. సమాధులపై అగరుపత్తులు వెలిగించి, కమల వీరారెడ్డి చేతిలో నుంచి బేబీని తీసుకుంటుంది.]

దేశ సేవకులార తెలుగు జోదుల్లార

దేశానికై మీరు దేహచర్చించార!

॥దేశ॥

మీ కీర్తి చంద్రికలు మీ ధైర్య శౌర్యములు

లోకాన వ్యాపించి చీకటుల పోదోరె

॥దేశ॥

హిందువులు ముస్లిములు ఏకమై ఈనాడు

మీ రక్తవాహినులు పారి తడిసినదో

స్వాతంత్ర్య ధ్వజమెత్తి జయగీతి పాడెవము

॥దేశ॥

రాముడు: ఇద్దరూ ఇద్దరే దేవతలు. ఇట్లాంజోళ్ళ మీద తుపాకులు కాల్చినను.
రాబ్బస ముండా కొడుకులు.

కమల: "నా దొంగిలో ప్రాణం ఉండగా నీ వండిమీద చేయిపడనిస్తానా
అమ్మాయి" అంది. కంటి రెప్పలాగా ఎప్పుడూ నన్ను కనిపెట్టి
ఉండేది.

రాముడు: కోప మెట్టాంటిదో ఎరుగదు మా తల్లి. మాబోటి పని బాగు
లోళ్ళని కూడా తూలి ఎప్పుడూ ఒకమాట అని ఎరగదు.

సుభాన్: అదేమిటో! వాళ్ళిద్దరూ తండ్రి బిడ్డలులాగా ఉండేవాళ్ళు.
నవ్వులాటకైనా సరే, దాదాని మనం ఏమన్నా అంటే ఆమె
ఊరుకొనేది కాదు.

కమల: దాదా మాత్రం వేళాకోళానికయినా పదినమీద మాట పడనిచ్చే వాడ!
మమ్మల్ని మరీ తన కన్నబిడ్డలాగా చూచుకునే వాడు.

వీరా : మిమ్మల్నేకాదు. అందర్నీ ఆలాగే చూచుకునేవాడు. మనలో ఎవరికి
ఏకాన్తి కష్టం కలిగినా ఆయనెంతో బాధపడేవాడు.

సుభాన్: మనలో ఈ యిద్దరే ప్రతి దానికి వెనక్కు లాగుతారని అనుకునే
వాణ్ణి. తీరా సమయం వచ్చేటప్పటికి మనందరికోసం ముందు వాళ్ళే
బలి అయ్యారు.

వీరా : మనతో బాటు ఆవేశంగా మాట్లాడక పోయినా ఏ పనిలో వాళ్లు
మనకంటే వెనకబడ్డారు? సమయం వచ్చినపుడు ఎప్పుడూ ముందే
నుంచునేవాళ్ళు.

రాముడు: ఇట్టాంటోళ్ళని పొట్టన జెట్టుకొని గాడిద కొడుకులు పారిపోయినను.
చిక్కినట్టయితేనా? బతికుండగా గొయ్యి తీసి పాతిపెట్టేవాళ్ళం.

సుభాన్: పాతిపెట్టక అప్పుడే ఏమయింది? మనలో ఒక్కడు బతికున్నా
సరే, ఈ దేశముఖు అంతు కనుక్కోకుండా వదిలి పెడతామా?

[పట్వారీ వెంకట్రావును రామిరెడ్డి వగైరా రైతులు మెడబట్టి
నెట్టుకుంటూ ప్రవేశిస్తారు. వెంకట్రావు అమాంతంగా వచ్చి వీరారెడ్డి
కాళ్ళమీద పడతాడు.]

వెంక : (వీడ్చుకుంటూ) రక్షించాలి బాబో రక్షించాలి.

రామి : ఏమిటా? నిన్ను రక్షించాలా? పగలగొయ్యాలా?

[అంటూ వెంకట్రావు మీది కెళతాడు]

వెంక : బాబో శరణాగతుణ్ణి. ఈ దీనుడికి ఇక మీరే దిక్కు. బుద్ధి వచ్చింది.

కమల : (కోపంతో) మొన్న ఎక్కడబోయింది ఈ బుద్ధి. సిగ్గులేదూ! వేలు బెట్టి నన్ను జూపించావే మొన్న దేశముఖుకి. నాబోటి పిల్లలు నీకు లేరూ, దుర్మార్గుడా.

రామి : ఏమిటి? వీడేనా నీ మీదికి దేశముఖుని ఉసికొల్పింది? ఏంరా గాడిద.
(లాగి ఒక తన్ను తంతాడు.)

వెంక : (క్రిందబడి చేతులు జోడించి) అపరాధిని బాబో, బుద్ధిగడ్డి తింది. పిల్లలు గలాణ్ణి.

వీరా : ఎవళ్ళకి లేరు పిల్లలు?

నుభాన్ : కమల (చేతిలోనుంచి బేబీని తీసుకుంటూ) ఎంతమంది ఇలాంటి పిల్లల ఉసురు గట్టుకున్నావురా నీవు. ఈ బిడ్డ తల్లి రక్తం తాగింది నీవు కాదూ?

వెంక : ఈ పాపం నేను చేయలేదు బాబూ. దైవసాక్షిగా జెప్పు తున్నాను. ఈ కాల్పులతో నాకేం సంబంధం లేదు.

రామి : నోట్లో పురుగులు పడ్డయ్యే. ఆ మాతల్లిని చంపించిందిగాక, ఇప్పుడు కూడా అబద్ధాలెందుకు? గదిలో కూసోని అమీన్ తో గుసగుసలాడింది నీవుగాదూ? (వీరాకెడ్డిని చూపించి) ఈ బాబయ్యని కొట్టోబెట్టి మేం వచ్చిందాకా జాగ్రత్తగా కాపల గాయమని నాతో చెప్పలా.

వెంక : దుర్మార్గుణ్ణి బాబో. ఇక మీరేమన్నా జేయండి. మీ కాళ్ళమీద బడుతున్నా. ఉద్యోగ ధర్మం కాబట్టి అలా ఏడవాలిసి వచ్చింది.

గుమస్తా ముండాకొడుకుని నాదేముంది బాబూ. ఆ దేశములో చెప్పి నట్టలా చేశాను.

రామి : మా దగ్గరటంరా నీ దొంగ వీడ్పులు. అమ్మ పుట్టిల్లు మేనమామకి తెలియవటరా? అసలీ ఊరికి తిప్పలు దెచ్చిందీ, మా కొంపలన్నీ దీసిందీ నీవు గాదటరా గాడిద! (మళ్ళీ తన్నబోతాడు.)

వెంక : చేశాను బాబో చేశాను. బుద్ధి వచ్చిందని లెంపలు వేసుకుంటున్నా-
క్షమించండి. ఇక ఈలాటి బుద్ధి తక్కువ పనులెప్పుడూ జేయను.

కమల : చీ నీచుడా! నీకా బుద్ధి? ఇక నిన్ను తగలేసినాడే నీకు బుద్ధి వచ్చేది.

వెంక : (చెంప లేసుకుంటూ) చెంపలేసుకుంటున్నాను తల్లీ, ఇక మీరు చెప్పినట్టే నడుచుకుంటా. మీరు దూకమన్న గోతిలోకి దూకడానికి సిద్ధంగా ఉన్నా. (చేతులు జోడిస్తూ) హరేందాసుణ్ణి మీరే జరిమానా విధించినా చెల్లించుకుంటా. మీరే శిక్ష వేసినా అనుభవిస్తా.

రామి : శిచ్చ. ఇంకా శిచ్చేమిటి? ఈ గోరీలతోపాటు నీకూ ఒక గోరీ కట్టడమే.

కమల : ఈ దేవతల గోరీల పక్కనా, ఈ నీచుడికి గోరీ కట్టేది?

రాముడు : నిజమేనమ్మా చుంచిమాట చెప్పావు.

వీరా : (పట్వారీతో) నీవు జేసిన దుర్మార్గానికి నిన్ను ఉరిదీసినా పాపంలేదు. నీ కల్లబొల్లి కబుర్లు నమ్మి నిన్నింకా ఊళ్ళో ఉండనివ్వడం, మళ్ళీ మా గొంతుకల కుచ్చు బిగించుకోడమే. చీ, నీ మొఖం చూసినా పాపం, పో అవతలికి.

రామి : జాగ్రత్త. మళ్ళీ ఊళ్ళో అడుగు బెట్టావా అంటే బతికి బైటపడవు.

వెంక : (వీరారెడ్డితో) నా పెండ్లాం బిడ్డల్ని వదిలి ఎక్కడికి పోను బాబూ?

వీరా : ఎక్కడికన్నాచో ఏట్లోకి. నీతోపాటే తీసికెళ్ళు నీ పెండ్లాం బిడ్డల్ని.

వెంక : ఈ గడ్డ వదిలి పెండ్లాం బిడ్డలతో ఎక్కడికిపోయి, ఏందిని బతకను? అన్యాయంగా జచ్చిపోతా బాబూ.

రామి : ఏం చచ్చిపోతే. అసలు నీవు చావాలిసిందే.

సుభాన్ : ఈ గడ్డంతా నీతాళగాడి ముల్లే? నీవు కష్టపడి సంపాదించి చచ్చావా? ఇదంతా మా పొట్టగొట్టి కాజేసిందేగా.

వీరా : వేలకు వేలు మా దగ్గర లంబాలు కాజేసి మేడ గట్టించుకొని అందులో కులుకుతూ కూర్చుందామనుకున్నావా? పద, నడువుముందు బైటకి.

వెంక : నేను తీసుకున్న లంబాలన్నీ ఇచ్చేస్తా బాబూ, నా పొలం మాత్రం నాకు వదిలి పెట్టండి.

వీరా : నీవు తీసుకున్న లంబాలన్నీ లెక్కకడితే, నీ ఆస్తీ మిగలదు, నీవు మిగలవు. బతకదల్చుకుంటే నడువు ముందు బైటకి.

[యల్లమంద మస్తానును లాక్కొస్తూ ఉంటాడు.]

యల్ల : నడువ్, నడువ్ (మస్తానును తోసుకొస్తూ, పట్వారీని చూచి) వోయ్, చిక్కిందే పిలికోడు (పట్వారీ మేడ బట్టుకొని ఊపుతూ) నాయాల కొట్టి వీలుముద్దర వీయిత్తావ్.

[మస్తాన్ తల వంచుకొని నుంచుంటాడు]

సుభాన్ : ధూ, నీ జన్మ తగలెయ్య, సిగ్గులేక ఇంకా బతికుండావ్. ఎందులో అన్నా దూకి చాపకపోయ్యావా? దాదాని, సీతమ్మగారిని పొట్టన బెట్టుకున్నావు చాల్లా?

యల్ల : తేరగా వచ్చిందని దేవరపోతు మాంసం తెగదిని చూడు ఎట్ట బలిసిందో.

సుభాన్ : ఛీ. ఈ దుర్మార్గుడిక్కడెందుకు? మేడబెట్టి గెంటక వాడితో పాటు.

(మేడబెట్టి గెంటుతాడు)

రామి: (పట్నానీ చూచి) ఇంకా నీ విక్కడే చచ్చా వెందుకు, పో
వాడితోపాటు నీవు కూడా. [జుట్టు పట్టుకొని నైటకి లాగుతాడు]

కమల: ఈ గాడిద లిద్దరూ చిక్కారు గాని, అసలోడు చిక్కలేదే!

యల్ల : వోడు? దేశముఖా? అడు అమీన్ తో గలిసి నల్లగొండ పారి
పోయిండు. ఎంటబడితే దొరకలా నాయాళ్ళు. గుర్రాలేనుకొని
ఉరికిన్లు.

[రామరెడ్డి, సుభాన్లు మళ్ళీ ప్రవేశిస్తారు.]

రాముడు: పీడ వదిలింది.

వీరా : పదండి పోదాం. మన పొలాలు మనం ఆక్రమించుకుందాం.

కమల: ఎన్నాళ్ళ నుంచో మన తల్లి భూదేవి ఈ పాపాత్ముడి చెరలో వుంది.
పదండి. మన భూమిని మనం వదిలించుకుందాం.

రామి : ఇక నా గిత్తలకి మేత కరువులేదు. మళ్ళీ నా బీడు నా కొచ్చింది.

రాముడు: (సంతోషంగా వీరారెడ్డితో) ఏం బాబూ, మళ్ళీ మా పుంగలి
మాన్యం మా కొచ్చినట్టేగా!

సుభాన్: ఇంకా వచ్చినట్టేనా ఏంటి? వెళ్ళి అరం కట్టక!

వీరా : ఈ నాటికి తిరిగి మళ్ళీ మన భూములు మన కొచ్చాయి. కాని
ముందు మరో ప్రమాదం రాబోతూ వుంది. మనమంతా తగిన
జాగ్రత్తగా వుండాలి.

యల్ల : ఇంకేం బయముంది బాబూ. ఆ ముదనట్టపోడు ఆడిదారిని అడు
బోయిండుగా.

వీరా : అప్పుడే ఎక్కడ బోయాడు? వాడు జేయాలి న కుట్ర అంకా
జేస్తూనే వుంటాడు. సట్నంకూడా బోయి ఈసారి మిల్లిటరీనే తీసు
కొస్తాడు. అవసరమైతే ఇంకా తెల్ల నైన్యాన్ని కూడా దింపుతాడు.

రామి : ఏం దింపితే? మాదొందిలో ఉపిరి ఉండగా చుట్టి మా పొలాలు
వదిలి పెడతామా?

సుభాన్ : సంఘ బలంతోనే ఇప్పుడు దేశముఖుని ఎదిరించాం, రేపు నవాబు
వచ్చినా, తెల్లోళ్ళు వచ్చినా, ఈ సంఘం బలంతోనే ఎదిరించుదాం.
మన గడ్డని మనం కాపాడు కొందాం.

కమల : అంతే. మనమంక ఇలాగే కట్టుగా ఉంటే తెల్లోళ్ళు కాదు, వాళ్ళ
తాత లొచ్చినా చున్ని ఏమీ చేయరేదు.

యల్ల : ఈ జాతోళ్ళు కోతోళ్ళు ఏం జేత్తారే పపండక. ఎవడి పొలంకో
అడు ఇల్లేసుకుందాం, ఏం రాములు?

రాముడు : అంతేనయ్యా, యల్లమందయ్యా, నా ప్రాణం బోయినా సరే,
ఇంకా నా మాన్నెం వదిలి పెడతానా?

పీరా : అలా వుంకాలి. అవగరమైతే ఇంటికొకడు బలి అయిపోవాలి. పొలం
మీద హక్కు మనదే. ఈ హక్కు కోసమే సీత తన ప్రాణాన్ని
ఇచ్చింది. దాదా బలి అయిపోయాడు. చుట్టి మన పొలాన్ని మనం
వదిలి పెట్టడమంటే దాదాకి, సీతకి ద్రోహం చేసిన వాళ్ళం అవుతాం.

సుభాన్ : నిజమే బందగీ సమాధి దగ్గర మొదట మనం సంఘం
బెట్టుకుంటాం అని ప్రమాణం చేశాం. చుట్టి ఈ సమాధుల దగ్గర
ప్రమాణం చేయండి.

“ప్రాణం బోయినా మాభూమి వదలం”

అందరూ : ప్రాణం బోయినా మాభూమి వదలం.

పీరా : దున్నే వారిదే భూమి హక్కు!

అందరూ : దున్నే వారిదే భూమి హక్కు!

కమల : బోలో ఆంధ్ర మహాసభకి జై!

అందరూ : బోలో ఆంధ్ర మహాసభకి జై!

వీరులార రణధీరులారా నిరు

పేదలార ఇదే కదలందోయ్॥

పౌరుష మేదో చూపి దేశమును

ప్రజా రాజ్యమును నిలుపందోయ్॥

భూమిలేని రై తేమి రై తురా

భూమిని దున్నే బానిసరా॥

బానిస బ్రతుకునకంటె హేయ మీ

ప్రపంచమున లేనే లేదోయ్॥

బానిసలంతా ఏకమైన ఈ

ప్రభువు రెంతరా ఒక క్షణమే॥

పగలు రాత్రి కష్టించి భూములను

పగులదున్ని పండించెదమోయ్॥

దున్నే వారిదె హక్కు భూమిపై

ఇది మా భూమేనోయ్

ఇది మా భూమేనోయ్॥

[స మా ప్తం]

075

97

08832002100

9441841585

సుంకర సత్యనారాయణ

జననం : 23. మార్చి. 1909

ఈ ద్వు గ ల్లు

మరణం : 9 సెప్టెంబరు, 1975

*

*

*

వాసిరెడ్డి భాస్కరరావు

జననం : 2, సెప్టెంబరు, 1914

వీ రు ల పా డు

మరణం : 1. నవంబరు. 1957

Check List

Book Number	PSD1 T 437	Date	17/10/22
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	C1, 96, 97		
Missing Pages	no		
Prepared By	Horton	Cutting By	Horton
Scanned By	Chaffy	Pages	113